

TÜRKİYE GÖÇ VE YERİNDEN OLMUŞ NÜFUS ARAŞTIRMASI

TÜRKİYE GÖÇ VE YERİNDEN OLMUŞ NÜFUS ARAŞTIRMASI

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

Ankara, Aralık 2006

**TÜRKİYE
GÖÇ VE YERİNDEN OLMUŞ
NÜFUS ARAŞTIRMASI**

**Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü**

Yayın no. NEE-HÜ.06.01

ISBN 975-491-235-1

Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ile Hacettepe Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü arasında imzalanan 02 Kasım 2004 tarihli “Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması” projesine dair hizmet alım sözleşmesinin teknik şartnamesine göre hazırlanmıştır.

Tüm hakları mahfuzdur.

Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nden izin alınmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Basım yeri: İsmat Matbaacılık Yayıncılık
Meşrutiyet Cad. No: 9/7 Kızılay Ankara
Tel: 0 312 425 36 34 Faks: 0 312 425 49 33

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 06100 Ankara
Tel: 0 312 305 11 15 Faks: 0 312 311 81 41
Web: www.hips.hacettepe.edu.tr
E-posta: hips@hacettepe.edu.tr

**TÜRKİYE
GÖÇ VE YERİNDEN OLMUŞ
NÜFUS ARAŞTIRMASI**

**Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü**

Ankara, Haziran 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İçindekiler.....	i
Tablolar Listesi.....	iv
Şekiller Listesi.....	vi
Kısaltmalar.....	vii
Önsöz.....	1
Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması'nın Gerekçesi ve Amacı.....	5
1.1. Gerekçe.....	5
1.2. Amaç.....	6
1.3. Projenin Uygulanma Biçimi.....	7
1.4. Rapor Kapsamı.....	8
Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması'nın Yöntemi ve Kapsamı.....	9
2.1. Niteliksel Araştırma Gerekçesi.....	9
2.1.1. Niteliksel Çalışmada Yöntem ve Uygulama.....	11
2.2. Niceliksel Araştırmanın Yapısı ve Gerekçesi.....	13
2.2.1. Araştırmanın Tasarımı.....	14
2.2.2. Örneklem.....	14
2.2.3. Listeleme Çalışması.....	17
2.2.4. Araştırmanın Soru Kağıtları.....	18
2.2.5. Araştırmanın Organizasyonu, Saha Faaliyeti ve Veri Girişi.....	19
2.2.6. Görüşme Sonuçları ve Örneklem Kapsamı.....	21
2.2.7. TGYONA'nda Kullanılan Analiz Birimleri.....	22
2.3. TGYONA Projesi'nde Kullanılan Kavramlar.....	22
Hanehalkı Nüfusunun ve Yaşanılan Konutun Özellikleri.....	27
3.1. Hanehalkı Özellikleri.....	27
3.1.1. Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	28
3.1.2. Hanehalkı Kompozisyonu.....	30
3.1.3. Hanehalkı Nüfusunun Eğitim Düzeyi.....	31
3.1.4. Sağlık Sigortası ve Nüfus Kağıdı Sahipliği.....	33
3.2. Konut Özellikleri.....	35
3.3. Dayanıklı Tüketim Malları.....	37
3.4. Toprak ve Hayvan Sahipliği.....	38
3.5. Hanenin Maddi Durumunun Değerlendirilmesi.....	39
Bireysel Görüşme Yapılan Kişilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	41
4.1. Temel Özellikler.....	41
4.2. Sosyal, Ekonomik ve Demografik Özellikler.....	45
Hanehalkı Nüfusunun ve Görüşülen Kişilerin Göç Durumu ve Göç Nedenleri.....	51
5.1. Hanehalkı Nüfusunun Göç Durumu ve Göç Nedenleri.....	51
5.1.1. Son Göç.....	52
5.1.2. Son Göçün Yönü.....	53
5.1.3. Göç Nedenleri.....	55
5.2. Görüşülen Kişilerin Göç Statüsü ve Nedenleri.....	63
5.2.1. Yaşam-boyu- göç ve Sosyo-demografik Özellikler.....	63
5.2.2. Göçün Nedenleri.....	67
5.2.2.1. Birincil Nedenler.....	67
5.2.2.2. İkincil Nedenler.....	70

	Sayfa
Yerinden Olma Süreci.....	75
6.1. Güvenlik Nedeniyle Göç Edenlerin Temel Özellikleri.....	75
6.2. Göç Tipi.....	77
6.3. Göç Kararı.....	77
6.4. Göçün Ekonomik Boyutu	79
6.5. Göç Sürecinde Sosyo-ekonomik Durum	82
Geri Dönüş Eğilimi ve Süreci	87
7.1. Geri Dönüş Eğilimi.....	87
7.2. KDRP, Tazminat Yasası ve AIHM'ne Başvurular	90
7.3. Geri Dönüş Süreci.....	91
Gelecekteki Göç Eğilimleri.....	97
8.1. Temel Özelliklere Göre Göç Eğilimleri.....	97
8.2. Gelecekteki Göçün Yönü.....	101
Sonuçlar ve Politika Öncelikleri	105
9.1. Sonuçlar	105
9.1.1. Göç Nedenleri ve Göçün Yönü	106
9.1.2. Güvenlik Nedenleriyle Göç Edenlerin Sayısal Büyüklüğü ve Göç Dönemleri.....	106
9.1.3. Güvenlik Nedenleriyle Gerçekleşen Göç Süreci ve Yaşanan Sorunlar	107
9.1.4. Geri Dönüş Eğilimi ve Geri Dönüş Süreci	108
9.1.5. Gelecekteki Göç Eğilimi ve Göçün Yönü	109
9.2. Politika Öncelikleri.....	110
9.2.1. Geri Dönüşün Önündeki Engellerin Kaldırılması	110
9.2.2. Geri Dönmek İstemeyenlerin Entegrasyonu.....	112
9.2.3. KDRP ve Tazminat Yasası'nın Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar.....	113
Ekler	115
Ek 1. Görev Dağılımı	117
Ek 2. TGYONA Hanehalkı ve Kişi Görüşmeleri Cevaplama Oranları	119
Ek 3. Veri Kalitesi	121
Ek 4. Niteliksel Çalışmanın Özet Bulguları	127
Ek 5. Kaynakça ve Bibliyografya	137

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. TGYONA örneklem dağılımı, 2005	16
Tablo 2.2. TGYONA görüşme sayıları, 2005	21
Tablo 3.1. Hanehalkı nüfusunun ana tabakalara (14 il, 10 il, 57 il), cinsiyete ve yaşa göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	27
Tablo 3.2. Seçilmiş kaynaklara göre nüfusun geniş yaş gruplarına göre yüzde dağılımı ve bağımlılık oranı , Türkiye 1990-2005	28
Tablo 3.3. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) ve geniş yaş gruplarına göre yüzde dağılımı ve bağımlılık oranı, TGYONA, 2005	30
Tablo 3.4. Ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre hanehalkı kompozisyonu, TGYONA, 2005	30
Tablo 3.5. Altı ve üzeri yaştaki <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	31
Tablo 3.5.1. Altı ve üzeri yaştaki erkek <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	32
Tablo 3.5.2. Altı ve üzeri yaştaki kadın <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	33
Tablo 3.6. Hanehalkı nüfusunun sağlık güvencesine sahip olma durumunun yaş, cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	34
Tablo 3.7. Hanehalkı nüfusunun yaş, yaşanan ana-tabaka ve yerleşim yerine göre nüfus kağıdı sahipliği yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	34
Tablo 3.8. Erkek ve Kadın nüfusun yaş, yaşanan ana-tabaka ve yerleşim yerine göre nüfus kağıdı sahipliği yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	35
Tablo 3.9. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre konut özelliklerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	36
Tablo 3.10. Dayanıklı tüketim mallarına sahip olan hanehalklarının ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	38
Tablo 3.11. Hanehalkı nüfusunun hayvan ve toprak sahipliğinin ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	39
Tablo 3.12. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakaya göre maddi durumunu değerlendirmesinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	39
Tablo 4.1. Yerleşim yeri ve yaşanan ana-tabakaya (14 il, 10 il, 57 il) göre görüşülen kişilerin temel özelliklerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	42
Tablo 4.1.1. Görüşülen kişilerin Türkçe konuşma yüzdeleri, TGYONA, 2005.....	42
Tablo 4.2.1. Cevaplayıcı kadınların temel özelliklere göre yüzde dağılımı ve ağırlıklı ve ağırlıksız sayıları, TGYONA, 2005.....	43

Tablo 4.2.2. Cevaplayıcı erkeklerin temel özelliklerinin yüzde dağılımı ve ağırlıklı ve ağırlıksız sayıları, TGYONA, 2005.....	44
Tablo 4.3. Temel özelliklere göre kadın ve erkeklerin çalışma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	46
Tablo 4.4. Temel özelliklere göre kadınların ve erkeklerin iş arama durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	47
Tablo 4.5.1. Temel özelliklere göre kadınların sosyal güvence ile çalışma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	48
Tablo 4.5.2. Temel özelliklere göre erkeklerin sosyal güvence ile çalışma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	49
Tablo 4.6. Cinsiyet, yerleşim yeri ve ana-tabakaya (14 il, 10 il, 57 il) göre görüşülen kişilerin yaşayan/ölen çocuk ve kardeş sayılarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	50
Tablo 5.1. Hanehalkı nüfusunun seçilmiş özelliklerine göre yaşam-boyu göç durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	52
Tablo 5.2. Hanehalkı nüfusunun seçilmiş özelliklerine göre göç dönemlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	53
Tablo 5.3. Hanehalkı nüfusunun son göçünün ana-tabakalarda (14 il, 10 il, 57 il) göç yönüne ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	54
Tablo 5.4. Hanehalkı nüfusunun son göçünün yerleşim yerine, göç yönüne ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	55
Tablo 5.5. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son göç nedeninin (birincil neden) yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	57
Tablo 5.6. Son göçlerin ana-tabaka (14 il, 10 il, 57 il), göç dönemleri ve göç nedenlerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	59
Tablo 5.7. Son göçlerin birincil göç nedenleri ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005... 60	
Tablo 5.8. Güvenlik nedenleriyle son 20 yılda gerçekleşen göçlerin toplam nüfus içindeki yüzde dağılımı ve sayısal büyüklüğü, TGYONA, 2005.....	61
Tablo 5.9. Son 20 yılda 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedeni ile göç edenlerin cinsiyet ve yaş gruplarına göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	62
Tablo 5.10. Son 20 yılda 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedeni ile gerçekleşen göçlerin, göç dönemlerinin ve göç edenlerin TGYONA sırasında yaşadıkları yerleşim yerlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	62
Tablo 5.11. Son 20 yılda 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedeni ile göç edenlerden geri dönenlerin yüzde dağılımı ve sayısal büyüklüğü, TGYONA, 2005	63
Tablo 5.12. Cevaplayıcıların seçilmiş özelliklerine göre göç durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	64
Tablo 5.13. Cevaplayıcıların seçilmiş özelliklerine göre göç dönemlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	66
Tablo 5.14.1. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son yirmi yıldaki göçlerin birincil nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	68

Tablo 5.14.2. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son yirmi yıldaki göçlerin ikincil nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	69
Tablo 5.15. Son yirmi yıldaki göç nedenlerine göre göç yaşının yüzde dağılımı ve ortalama göç yaşları, TGYONA, 2005	71
Tablo 5.16. Son yirmi yıldaki göçlerin birincil göç nedenlerine göre göçün varış noktasının tercih edilme nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	72
Tablo 5.17. Cevaplayıcıların son yirmi yılda 14 ilden gerçekleştirdikleri güvenlik göçlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	73
Tablo 6.1. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle göç edenlerin temel özelliklerine ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	76
Tablo 6.2. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin tiplerinin yerleşim yeri ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	77
Tablo 6.3. Göç kararından sonra geçen sürenin yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	78
Tablo 6.4. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle yapılan göçler öncesinde bildirim yapılma durumunun göç edenin yerleşim yeri ve cinsiyetine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	78
Tablo 6.5. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçler sırasındaki harcama kaynaklarının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	79
Tablo 6.6. Göç öncesinde hanenin mal varlığı sahipliği durumunun yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	80
Tablo 6.7. Mal varlığı olanların göç sürecinde mallarını terk etme durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	80
Tablo 6.8 Mallarını terk edenlerin hakları için yasal başvuru yapma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	80
Tablo 6.9. Malları üzerindeki hakları için yasal başvuru yapanların taleplerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	81
Tablo 6.10. Malları üzerindeki hakları için yasal başvuru yapanların taleplerinin incelenme durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	81
Tablo 6.11. Göç öncesi ve sonrası çalışma durumunun cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	82
Tablo 6.12. Göç öncesi ve sonrası sağlık güvencesine sahip olma durumunun cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	82
Tablo 6.13. Göç öncesinde ve göç sonrasında yaşanan konuta ait bilgiler ve hanehalkının refah durumu, TGYONA, 2005	83
Tablo 6.14. Göçten sonra kalıcı bir konuta geçme süresinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	84
Tablo 6.15. Göç sonrası iş bulma süresinin cinsiyet ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı. TGYONA, 2005	84
Tablo 6.16. Göç sonrası hanehalkının geçiminin nasıl sağlandığının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	85

Tablo 6.17. Göç sonrası çocuklarının eğitimine göçün etkisinin yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	85
Tablo 6.18. Göç sonrası sağlık hizmetlerine ulaşımında herhangi bir güçlük yaşanıp yaşanmadığının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	86
Tablo 6.19. Göç sonrası sağlık hizmetlerine ulaşımında yaşanan güçlüklerin nedenlerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	86
Tablo 7.1. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin seçilmiş özelliklere göre geri dönme isteklerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	87
Tablo 7.2. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerden geri dönmek istemeyenlerin beyan ettikleri nedenlerin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	88
Tablo 7.3. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüşle ilgili tutumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	89
Tablo 7.4. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'den haberdar olma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	90
Tablo 7.5. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'e başvuru durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	91
Tablo 7.6. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'e yaptıkları başvuru durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	91
Tablo 7.7. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş yapmış olma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	92
Tablo 7.8. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş yaptıkları yerleşim yerlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	92
Tablo 7.9. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin geri dönüş sırasında yardım alma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	93
Tablo 7.10. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş sırasında aldıkları yardımın kaynağının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	93
Tablo 7.11. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin geri dönüşten memnuniyet durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	94
Tablo 7.12. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin beklentilerinin karşılanmış olma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	94
Tablo 7.13. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilere geri dönüş sırasında herhangi bir belge imzalatılma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005.....	95
Tablo 8.1. Temel özelliklere göre gelecekteki göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005 ..	98
Tablo 8.2. Çalışma durumu ve işteki statüye göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005 (25-54 yaş grubu).....	99
Tablo 8.3. Ana-tabaka, yerleşim yeri ve önceki göç deneyimine göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	100
Tablo 8.4. Hanehalkının refah düzeyine göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	101
Tablo 8.5. Ana-tabakaya göre gelecekteki göç yönünün yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	102

Tablo 8.6. Yerleşim yeri tipine göre gelecekteki göç yönünün yüzde dağılımı, TGYONA, 2005 ...	102
Tablo 8.7. Gelecekteki göçün zamanı ve göç yönünün seçilme nedenlerinin cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	103
Tablo 8.8. Gelecekteki göçün varış noktasını seçme nedenine göre göç edilmek istenilen ana-tabakaların yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	103
Tablo Ek.3.1. <i>De facto</i> hanehalkı nüfusunun tek yaşlara ve cinsiyete göre dağılımı, TGYONA, 2005	121
Tablo Ek.3.2. Myers endeksine göre basamak tercihi, TGYONA, 2005	123
Tablo Ek.3.3. Seçilmiş kaynaklarda geniş yaş gruplarına göre nüfusun yüzde dağılımı	124
Tablo Ek.3.4. Seçilmiş bazı demografik ve sağlık sorularında bilgi alınamayan gözlemlerin yüzdesi, TGYONA, 2005	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. TGYONA Örnekleme Tasarımı, 2005	15
Şekil 2.2. TGYONA Örneklemini Oluşturan İller, 2005	17
Şekil 3.1. Yaş Piramidi, Türkiye TGYONA, 2005	29
Şekil 3.2. Yaş Piramidi, 14 İl, TGYONA, 2005.....	29
Şekil Ek.3.1. Cinsiyete göre nüfus dağılımı, TGYONA, 2005	122
Şekil Ek.3.2. Myers endeksine göre basamak tercihi, TGYONA, 2005	123

KISALTMALAR

- AGİT:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- AİHM:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AÜSBF:** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
- BM:** Birleşmiş Milletler
- DAP:** Doğu Anadolu Projesi
- DiE:** Devlet İstatistik Enstitüsü
- DOKAP:** Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- FIDH:** International Federation for Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu)
- GAP:** Güneydoğu Anadolu Projesi
- GÖÇ-DER:** Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
- GSYİH:** Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- GWh:** Gigavatsaat (Milyon kilovatsaat)
- HADEP:** Halkın Demokrasi Partisi
- HES:** Hidroelektrik Santralleri
- HÜNEE:** Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- IDP:** Internally Displaced Persons (Yerinden Olmuş Nüfus)
- ILO:** International Labor Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
- IOM:** International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
- İBBS:** İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Nomenclature of Territorial Units for Statistic (NUTS))
- İGE:** İnsani Gelişme Endeksi
- İHD:** İnsan Hakları Derneği
- KBGSYİH:** Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- KDRP:** Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
- KÖYDES:** Köye Yönelik Hizmet Yatırım Ödenekleri
- MAZLUM-DER:** İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
- NRC:** Norwegian Refugee Council (Norveç Mülteciler Konseyi)
- OCHA:** Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi)

OHAL: Olağanüstü Hal
OHB: Ortalama Hane Büyüklüğü
OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Kuruluşu)
OCDCS: Ortalama Canlı Doğan Çocuk Sayısı
ÖDP: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
ÖUKP: Ön Ulusal Kalkınma Planı
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCGE: Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
TCK: Türk Ceza Kanunu
TDH: Toplam Doğurganlık Hızı
TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TGYONA: Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması
TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğı
TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TOHAV: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı
TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğı)
UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
YĞİ: Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler

ÖNSÖZ

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren sürekli, bazı dönemlerde artış gösteren, iç göç olgusu yaşanmaktadır. Nüfusbilimin ana konularından olan göç olayının yönü ve nedenleri hakkındaki mevcut bilgilere göre, genellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara ve özellikle de ülkemizin az gelişmiş yörelerinden gelişmiş bölgelerine doğru nüfus hareketliliği söz konusudur. Bu göçlerin önemli bir bölümü sosyal ve ekonomik nedenler sonucu gerçekleşmektedir.

Yarım yüzyıldan beri devam eden bu göç olgusuna son yirmi yıl içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör sonucu oluşan güvenlik sorunları, büyük ölçekli kalkınma projeleri, doğal afetler nedeniyle meydana gelen yer değiştirmeler de eklenmiştir. Özellikle 1985-1996 yılları arasında terörün şiddetlenmesi nedeniyle bölgede yaşayanlardan bazılarının yerleşim yerleri zorunlu olarak veya kendi istekleriyle değişmiştir.

Türkiye’de göç konusunda düzenli bilgi toplama sistemi yoktur. Genel nüfus sayımları ile Enstitümüzce yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarının verilerinden ülkedeki göçün genel boyutu-yönü hakkında bazı tahminler yapılmıştır. Ayrıca göç konusunda sınırlı bölgede, yerel özellikte bazı küçük ölçekli araştırmalar da vardır. Ancak bunların hiçbirisi Türkiye’de yaşanan genel ve özellikle güvenlik nedenleriyle meydana gelen göç olgusunun boyutunu, yönünü ve nedenlerini ortaya koymamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri son yirmi yılın özellikle ilk on yılında güvenlik nedenleriyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gerçekleşen göçten etkilenen ve eski yerleşim yerlerine dönmek isteyenler için çeşitli yasal düzenlemeler ve iyileştirici çalışmalar yapmaktadır. Bunların en önemlileri Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) ile Terör ve Terörden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun’dur.

Bu bölgelerde güvenlik nedeniyle yerlerinden olmuş nüfusun sayısı konusunda kamu kuruluşlarının verileri ile uluslararası kuruluşların, konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının tahminleri birbirinden çok farklıdır ve tartışmalıdır. Doğru çözümler üretmek için en önemli adım, sorunların boyutu ve nedenlerinin doğru bilinmesidir. İşte bu amaçla “Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması” (TGYONA) T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın talebi ve koordinatörlüğünde, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından planlanmış ve uygulanmıştır.

Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması’nın temel amacı son 20 yıl içinde yerinden olmuş kişilerin sayısal boyutunu tahmin etmek, bunların göç etmeden önceki ve sonraki sosyo-ekonomik özelliklerini, göç süreci ve sonrasında yaşanan sorunlarını, geri

dönen/dönmek isteyen-istemeyenlerin boyutunu, nedenlerini, beklentilerini belirlemektir. Böylece sorunların doğru tespiti yapılarak ilgili kamu kuruluşlarının doğru politikalar oluşturması ve çözümler için eylem planları üretmesine katkı hedeflenmiştir.

TGYONA hazırlıkları Temmuz 2004'de başlamış ve tüm aşamaları Aralık 2004-Haziran 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Üç aşamalı olan bu çalışmanın ilk aşamasında konu ile ilgili literatür bilgileri derlenmiş, ikinci aşamada 5 ilde yerinden olmuş kişilerin katıldığı niteliksel araştırma yapılmış, üçüncü aşamada ise niceliksel araştırma gerçekleştirilmiştir. Niceliksel çalışma göç veren 14 il, yoğun göç alan 10 il ile diğer 57 ilin kentsel ve kırsal alanlarını temsil eden yaklaşık 6000 hanehalkından oluşan, ülkeyi temsil eden bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Niceliksel araştırmada veri toplanmasında kullanılan soru kağıdının göçe ilişkin bölümü Birleşmiş Milletler'in Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Yol Gösterici İlkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Örneğe seçilen hanehalklarının genel sosyo-demografik özellikleri ile varsa yaşam boyu göçleri konusunda bilgiler ile, her hanehalkından seçilen 18-69 yaş arasındaki en çok iki kişi ile görüşülerek son yirmi yıldaki göçleri ve özellikle yerinden olmuş olanların göç öncesi ve göç sonrası yaşadıkları ile beklentilerine ilişkin veriler toplanmış ve analiz edilmiştir.

Bu raporun ilk beş bölümünde konu ile ilgili genel durum ve uygulamalar, bölgenin mevcut durum analizi ve çalışmanın yöntemi ile ilgili bilgiler yer almıştır. Beşinci bölümde göçün boyutu, özellikleri ve nedenlerine yönelik bulgular, 6., 7. ve 8. bölümlerde yerinden olmuş kişilerin göç süreci ve bu süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular, 9. bölümde ise sonuçlar ve politika öncelikleri sunulmuştur.

Bu araştırmayı akademik özgürlüğüne özen göstererek paylaşımcı ve şeffaf bir yaklaşımla gerçekleştiren Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsüne destek olan, katkıda bulunan çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri temsilcileri vardır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tunçalp Özgen bu çalışmanın Enstitümüzce yapılmasını onaylamış ve her aşamasında büyük destek vermiştir. Kendisine teşekkürü borç bilirim.

Projenin koordinasyonunu sağlayan T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü'nün bu projeye ilgili görevlilerinin yapıcı ve yararlı katkıları için de şükranlarımı sunarım.

Proje yönlendirme kurulunda bulunan T.C. İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları, T.C. Türkiye İstatistik Kurumu ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı temsilcilerinin de çok önemli katkıları-destekleri olmuştur. Kendilerine teşekkür ederim.

Ayrıca uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin yerinden olmuş kişilerin insan haklarıyla ilgili özel temsilcisi Prof. Dr. Walter Kalin'e, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği'ne, Avrupa Birliği Türkiye Temsilciliğine çalışmanın planlanması aşamasında katkı ve katılımları için teşekkür ederim.

Projenin alan çalışmaları sırasında büyük destek veren valiler ve diğer il yöneticilerinin katkılarını da saygıyla anıyorum.

Bu araştırmanın tüm aşamalarında özenle, özveriyle çalışan Enstitümüzün akademik ve idari personelinin emeklerinden takdirle bahsetmem gerekir. Ayrıca bu çalışmada çalışan proje asistanı, saha görevlileri ve araştırmanın bazı aşamalarında yer alan danışman öğretim üyeleri ile ziyaret edilen hanelerde görüşülen kişilere de teşekkür ederim.

Bu raporda sunulan araştırma sonuçlarının, yerinden olmuş nüfusun sorunları konusunda ilgili kurumların güncel-doğru-tam-sürekli politikalar geliştirmesine ve çözümler üretmesine katkıda bulunacağına inanıyorum.

Prof.Dr. Sabahat Tezcan
Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü

1.1. Gerekçe

Toplumsal değişme sürecinin bir sonucu olarak Türkiye’de geçen yüzyılın ikinci yarısında başlayıp zaman içinde değişen hızlarla devam eden ve genelde kırsal yerleşim yerlerinden kentsel yerleşim yerlerine ve doğu bölgelerinden batı bölgelerine doğru, temelde ekonomik nedenli olarak nitelenebilecek bir nüfus hareketi yaşanmıştır. Bu göç hareketine son yirmi yıl içinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri çıkışlı, güvenlik ve terör nedeniyle ve bölgede uygulanan büyük ölçekli kalkınma projelerinin sonucu olan nüfus hareketliliği de eklenmiştir. Genel olarak bu yer değiştirmeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde il içinde kırsal yerleşimlerden kentlere, ülke genelinde ise doğu bölgelerinden batı ve güney bölgelerindeki yerleşim yerlerine doğru olmuştur.

Bu nüfusun önemli bir bölümü, kentsel yerleşimlere göç ederek genellikle kentlerin gecekondu mahallelerinde ve sağlıksız çevre koşullarında ve konutlarda, yeterli iş ve gelir olanaklarından yoksun olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Yerlerinden olmuş bu nüfusun çoğunluğunun eğitim düzeyinin yetersiz olması ve genellikle vasıfsız iş gücünü oluşturmaları, işsizlik ve yoksulluğun getirdiği sınırlılıklarla birleşerek kentsel yaşam koşullarını bu nüfus için daha da ağırlaştırmıştır. Bu durum hem yerinden olmuş ve kente göç etmiş nüfus için, hem de kentin yerli nüfusu için toplumsal bir sorun haline dönüşmüştür.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden başta güvenlik olmak üzere çeşitli nedenlerle köylerinden ayrılmak zorunda kalanlardan gönüllü olarak köylerine geri dönmek isteyenleri yerleşik bir hayata geçirmek ve yaşamlarını sürdürebilecekleri faaliyetlerle destekleyerek ülke ve bölge ekonomisine katkı sağlamak amacıyla “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP)” uygulamaya konulmuştur. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 1994-1999 yılları arasında yürütülmüş olan bu proje daha kapsamlı ve pratik uygulanabilmesi amacıyla daha sonra T.C. İçişleri Bakanlığı ve T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmüştür. Aynı zamanda GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı da 1999-2005 yılları arasında GAP Bölgesi kapsamındaki illerde (Batman, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Şırnak) “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Alt Bölge Gelişme Planı Hazırlama” projelerini yatırım programına almıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden son yirmi yıl içinde güvenlik sorunları ve terör nedeniyle çok sayıda köy ve mezranın boşaltılmasıyla yerlerinden olan bu nüfusun sayıları konusunda bazı uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yerinden olmuş kişilerle ilgili sorunlardan birisi olan yetersiz veri ve bu kişilerin sayıları hakkında öne sürülen farklı görüşlerin netliğe kavuşması ve yerinden

olmuş kişilere yönelik olarak uygulanacak politikalara zemin oluşturmak amacıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1984 sonrası yaşanan göç olaylarını, nedenlerini, bölgedeki nüfus hareketlerini, göçün yöneldiği yerler açısından göç edenlerin tercihlerini, yeni yerleşim yerlerinde karşılaşılan sorunları ve beklentileri ortaya koyacak kapsamlı bir çalışmaya duyulan ihtiyaç çerçevesinde “Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA)” planlanmış ve uygulanmıştır.

Ülkemizde göçlerin boyutunu belirlemek için en önemli kaynak nüfus sayımları verileridir. Sayımlar, sayım tarihinden beş yıl önceki ikamet yeri ve göç nedeni konusunda bilgi sağlarken, iki sayım arasında yerleşim yerlerinin nüfuslarının değişiminin karşılaştırılması ile de kabaca sayısal tahminler yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından her beş yılda bir ülke genelinde yürütülen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları da göçlere ilişkin sınırlı kapsamda bilgiler sağlayabilmektedir. Araştırmalardan¹ tüm hanehalkı nüfusu için araştırma tarihinden beş yıl önceki ikamet yeri ve 15-49 yaş evlenmiş kadın nüfusun göç nedeni² elde edilebilmektedir. Ayrıca, illerde valilikler ve belediyeler de bazı bilgiler toplamaktadır. Ancak, hem illerin kendi içlerindeki hem de iller arasındaki bu göçlerin boyutu tam olarak bilinmemektedir.

Bu nedenle TGYONA, ülke çapında temsil niteliğine sahip olan ve yerinden olmuş kişilere ilişkin güncel verilerin elde edileceği bir araştırma olarak Aralık 2004 tarihinden itibaren yürütülmeye başlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki 14 ilde³ ve bu illerden yoğun göç almış 10 il ile diğer 57 ilden seçilen örneklem üzerinde yürütülen bu çalışma kapsamında, genel anlamda, göçün yarattığı sonuçlar ve ortaya çıkan sorunların tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Bu proje, konu ile ilgili başlatılan ulusal ve uluslararası işbirliği girişimiyle geliştirilerek, Türkiye’de yerinden olmuş nüfus konusunda tamamlayıcı ve güncel nitelikli bir çalışma olma özelliğine sahiptir.

1.2. Amaç

TGYONA’nın temel amacı, Türkiye’de son yirmi yıl içinde yerinden olmuş kişilerin sayısal büyüklüğüne ilişkin mevcut veri kaynaklarını ve araştırma sonuçlarını kullanarak aynı dönemdeki iç göç hareketleri içinde, yerinden olmuş kişilerin payına ilişkin bir tahmin ortaya koymanın yanı sıra, göç etmek zorunda kalan ve göçün yarattığı sorunları en yoğun biçimde yaşayan kesimleri, hem kendilerine hem de topluma yararlı üretken insanlar haline getirmeye yönelik sosyal ve ekonomik tedbirlerin geliştirilmesine ve köye geri dönüşün mümkün olduğu durumlarda da bunu kolaylaştırmaya katkı sağlayabilecek bilgilerin toplanmasıdır. Bu çerçevede de kişilerin göç etmeden önceki yerleşim yerlerine, göç ettikleri yerlere, göç etmeden önceki ve sonraki sosyo-ekonomik niteliklerine ve sayılarına ilişkin bilgilerin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

¹ 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması; 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.

² 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.

³ Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van.

Çalışma, 14 ilde 1984 ve sonrasında yaşanan göç olaylarını incelemeye olanak verecek biçimde ‘göç etmiş ve geri dönmüş’ veya ‘göç etmiş ve geri dönmemiş’ olan her iki grubu da kapsayacak yapıda tasarlanmıştır. Çalışmanın içeriği, göç edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini, göçün nedenlerini, göçün yöneldiği yerleri, göç edenlerin yeni yerleşim yerlerinde karşılaştıkları sorunları, geri dönüşle ilgili eğilimlerini ve özellikle güvenlik nedeniyle göç edenlerin ve geri dönüş yapanların kendilerine sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet derecelerini ve beklentilerinin tespitini sağlayacak bilgileri içerecek biçimde planlanmıştır. Araştırma aynı zamanda gelecekteki potansiyel göçün yönü, zamanlaması, çıkış ve varış noktası ile varış noktasının tercih edilme nedenlerine ilişkin bilgiler yanında bu konuda uygulanan KDRP ile diğer mevzuat⁴ ve süreçlerden haberdar olma ve başvuru durumlarını da kapsayacak şekilde planlanmıştır.

1.3. Projenin Uygulanma Biçimi

Araştırmanın planlanması ve yürütülmesi aşamalarında HÜNEE, konu ile ilgili kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde, paylaşımcı ve şeffaf bir yaklaşım benimseyerek sürekli bilgi ve görüş alışverişinde bulunmuş ve bu bağlamda ikisi geniş katılımlı olmak üzere üç toplantı⁵ yapmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından düzenlenen bir toplantıda⁶ çalışmaya ilişkin bilgi verilmiştir.

Projenin koordinasyonunu yapan T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yetkililerinin başkanlığında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü müdürü ve projenin teknik ekibi, T.C. Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları ile Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu temsilcilerinden oluşan proje yönlendirme kurulu (Ek 1) düzenli olarak toplanmış, projenin tüm aşamalarında görüş alış verişini yaparak çalışmanın aksamadan yürütülmesini sağlamıştır.

Üç aşamalı olarak planlanan araştırmanın ilk aşamasında, son yirmi yılda ülke içindeki iç göç hareketlerine ilişkin mevcut veriler kullanılarak genel bir analiz yapılmış ve konuya ilişkin literatür derlenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında veri toplama yöntemi niteliksel olan ve derinlemesine görüşmelerin yapıldığı bir saha çalışması, üçüncü aşamasında ise niceliksel veri toplama yöntemi ile bir araştırma yürütülmüştür. Niteliksel çalışma ile hem saha araştırmasında uygulanacak olan soru kağıtlarının içeriğine katkıda bulunmaya yönelik ön bilgi derlenmesi, hem de niceliksel araştırma yoluyla elde edilemeyecek olan bazı bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

⁴ Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

⁵ 14 Temmuz 2004, Ankara; 4 Mart 2005, Ankara; 4 Mayıs 2005, Ankara.

⁶ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin yerinden olmuş nüfus konusunda İnsan Hakları Özel Temsilcisi Prof. Walter Kalin'in Türkiye'yi ziyareti çerçevesinde 23 Şubat 2006 tarihinde yapılan toplantı.

Yerinden olmuş nüfus konusunda farklı kuruluşlar tarafından yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır⁷. Son yıllarda göç sürecine ve göç eden nüfusun göç sürecinden nasıl etkilendiğine yönelik yayınların ve araştırmaların sayısında bir artış gözlenmekle beraber bugüne kadar yürütülen çalışmaların çoğunluğu küçük ölçekli yerel çalışmalardır. TGYONA, Türkiye’de bu konuda ülkeyi temsil edici düzeyde yürütülen ve geniş kapsamlı bir sorukağıdı aracılığıyla bilgi toplayan ilk araştırmadır. Yerinden olmuş nüfus olgusuna ilişkin olarak uluslararası alanda çok büyük bir ilgi olmasına karşın genel kabul görmüş standart bir sorukağıdı bulunmamakta, farklı ülkelerde farklı yaklaşımlarla uygulanan farklı sorukağıtları bulunmaktadır. TGYONA için Enstitü tarafından geliştirilen sorukağıdı bütüncül bir yapıda tasarlanmış model bir sorukağıdı olma niteliğine sahiptir.

Ülke içinde yerinden olmuş kişilere yardım ve koruma sağlanması amacıyla ortaya konan ve bu kişilere yönelik olarak yapılacak çalışmalarda uygulanması önerilen “Birleşmiş Milletler Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Konusunda Yol Gösterici İlkeler” (Birleşmiş Milletler, 2005) TGYONA projesinin her aşamasında yönlendirici olmuştur. Projede kullanılan kavramlar, toplanan veriler, yapılan analiz ve yorumlar bu ilkeler gözetilerek yapılmıştır.

1.4. Rapor Kapsamı

Araştırma sonuçlarının sunulduğu bu raporda, araştırmada uygulanan yöntem ve araştırmanın kapsamı ikinci bölümde verildikten sonra, üçüncü bölümde TGYONA çerçevesinde görüşme yapılan hanehalklarının temel özellikleri ve yaşanan konutun özellikleri verilmektedir. Dördüncü bölümde TGYONA kapsamında hanehalkı görüşmelerinin sonunda haneden seçilen ve göç ile ilgili bilgilerin alındığı 18-69 yaş grubundaki kişilerin temel özellikleri anlatılmaktadır. Beşinci bölüm, hanehalkı nüfusunun göç durumunun, göç nedenlerinin ve göçün sayısal büyüklüğünün, temel demografik değişkenlere ve göç örüntüsüne göre analiz edildiği bölümdür. Altıncı bölümde, son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle 14 ilden göç edenlerin özelliklerine ve göç sürecine ilişkin bilgiler aktarılmakta, yedinci bölümde ise geri dönüş eğilimi, KDRP, 5233 sayılı “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun” ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) yapılan başvurular ile geri dönüş süreci ele alınmaktadır. Gelecekteki göç eğilimleri sekizinci bölümde yer almakta ve son bölüm olan dokuzuncu bölümde ise elde edilen bulgular bütüncül bir yapıda değerlendirilerek politika öncelikleri ile ilgili öneriler sunulmaktadır.

Ayrıca, ekler bölümünde niceliksel çalışmada elde edilen cevaplama oranları (Ek 2), niceliksel çalışmanın veri kalitesine ilişkin bir değerlendirme (Ek 3), niteliksel çalışmanın özet bulguları (Ek 4) ile göç ve yerinden olmuş nüfus konusunda yapılmış çalışmaların listelendiği kaynakça verilmektedir.

⁷ Bu çalışmalara, ODTÜ (1994); Meclis Araştırma Komisyonu (1998); TMMOB (2003); GÖÇ-DER (2003); TESEV (2004 ve 2005); İHD (2002) çalışmaları örnek olarak verilebilir.

Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması'nın saha çalışması projenin amaçları doğrultusunda niteliksel ve niceliksel veri toplama yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Üç aşamalı olarak planlanan TGYONA'nın ilk aşamasında, araştırma öncesinde araştırmaya hazırlık olması için son yirmi yılda ülke içindeki iç göç hareketlerine ilişkin mevcut veriler¹ kullanılarak genel bir analiz ve konuya ilişkin literatür çalışması yapılmıştır. Projenin ikinci ve üçüncü aşamalarında gerçekleştirilen veri toplama işleminde niteliksel ve niceliksel yöntemler uygulanmıştır.

2.1. Niteliksel Araştırmanın Gerekçesi

Ülke çapında temsil edici düzeyde yürütülecek niceliksel çalışma öncesinde niteliksel bir araştırmanın gerçekleştirilmesi yoluyla hem niceliksel araştırmada uygulanacak olan soru kağıtlarına yönelik ön bilgi derlenmesi hem de niceliksel araştırma yoluyla elde edilemeyecek olan bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

En genel tanımıyla, bir bilimsel araştırma, bilimin amaçlarını gerçekleştirecek bilgilere ulaşmak üzere başvuru sistemli bir uğraştırıdır. Bilimin amacı ise çalışılan evreni anlamaktır. Bu amaca ulaşma çabasında olgular betimlenir ve olgular arasındaki ilişkiler ve olaylar açıklanmaya çalışılır. Bilim gözlenebilen olguları betimlemek, olguları ve olgular arasındaki ilişkileri açıklayarak genel ilkelere varmak, bu genel ilke ve genellemelerden tekrar olgulara dönerek, test ederek doğrulama ve yanlışlama sürecidir.

Bilimsel bir araştırmanın bilgi toplama aşamasında tek bir yöntem benimsenebileceği gibi birden fazla yöntem de yer alabilir. TGYONA'nda da sayısallaştırılabilir ve genellenebilir bilginin üretilmesinde kullanılan niceliksel yöntemin yanı sıra, temelinde olguları anlamaya yönelik olan, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içinde araştıran yorumlayıcı, anlayışı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olan niteliksel araştırma yöntemine de yer verilmiştir. Her iki yöntemin güçlü olduğu alanın farklı olması ve yöntemlerin kendi kısıtlılıkları göz önüne alınarak bilimsel bilginin üretilmesinde amaca yönelik bir seçim yapılmıştır. Niteliksel araştırma, kuram oluşturmaya temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içinde araştıran ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır². Niteliksel araştırmayı niceliksel bir araştırmadan farklılaştıran en temel

¹1985, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımları ve 1998 ve 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

²"Nitel araştırmayı, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür" (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

özellikler arasında, niteliksel yöntemin sosyal olguların göreliliğini ve hareketliliğini yakalamaya çalışması ve araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermesi yer almaktadır. Niteliksel araştırmalarda amaç, niceliksel araştırmalarda olduğu gibi görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki farklılığı saptamak ve buna göre sayısallaştırılmış karşılaştırmalar yapmak değildir. Bu tür çalışmalarda önceden belirlenmiş yanıtlara ilişkin bir beklenti yoktur ve daha esnek, keşfe yönelik bir görüşme süreci vardır.

TYGONA’da niteliksel araştırma ile hedeflenen, güvenlik nedeniyle göç edenlerin yaşadıklarını daha derinden anlamak, göç öncesi, göç süreci ve göç edilen yerde yaşananları bu süreci yaşayan kişilerin kendi ifadeleriyle aktarmalarına olanak sağlayarak ve böylece, fikirler, temalar üzerinde durularak, bu sürecin biraz daha yakından keşfedilmesi, davranış ve eğilimler hakkında öngörü elde edilmesidir. Niteliksel araştırmadan elde edilen sonuçlar bir genellemeye ulaşmaktan çok, bu süreçte yaşanan durumları biraz daha yakından ve derinlemesine anlamayı amaçladığından niteliksel araştırma yöntemlerinden³ biri olan derinlemesine görüşme⁴ yöntemi tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme yöntemi, süreçte yaşananların bireysel görüşmeler yoluyla daha kolay ifade edileceği düşünülerek seçilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerin amaçları aşağıda belirtilmiştir:

- **Göçü yaşayanların göç sürecinde ve sonrasında yaşadıklarını daha derinden anlama ve yorumlama:** Bütün bir göç hikayesinin alınması, göç öncesi yaşam koşulları, göç süreci ve sonrasında yaşananlar ve kişilerin bu süreçten nasıl etkilendiklerini anlamak,
- **Göçü yaşayan kadın ve erkeklerin davranış biçimlerini, bu süreçte yaşadıkları farklı sorunları anlama:** Tüm nüfusun göçten etkilenme biçimleri özellikle kadınlar ve erkekler açısından farklı olmaktadır. Cinsiyet temelindeki farklı etkilenmeyi anlamak,
- **Farklı yaş gruplarının gelecek için öngörü ve eğilimlerini ortaya çıkarma:** Genç, yetişkin ve yaşlıların göç sürecini kavramsallaştırmaları, sorunları ve ileriye yönelik olarak beklentilerinin farklı olmasından hareketle genç, yetişkin ve yaşlıların görüşlerini, beklentilerini öğrenmek,
- **Geri dönme konusundaki isteği öğrenme:** Geri dönmeyi isteme/istememe nedenlerini, geri dönme kararının nasıl ve kimlerle alındığını ve köye geri dönmeye beklentilerin neler olduğu ile köylerine geri dönenlerin beklentilerinin ne ölçüde karşılandığını öğrenmek,

³“Niteliksel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi” (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

⁴Niteliksel araştırmalardaki veri toplama yöntemleri arasında sıklıkla kullanılan bir yöntem de odak grup görüşmeleridir. Odak grup görüşmelerinde alınan cevaplar, gruptaki bireylerin birbirleriyle etkileşimleri sonucu oluşur. Bu yöntemde grup dinamiği önemlidir. Duyarlı konularda yapılan araştırmalar için tercih edilen bir yöntem değildir.

▪ **Niteliksel araştırma yöntemi geliştirme konusunda yol gösterici olma:** Niteliksel araştırmadan elde edilen bilgiler ışığında niteliksel araştırmanın soru kağıdında vurgulanması gereken noktalar, soru sorma biçimi, kullanılan kelimeler, kavramlar vb. açısından katkıda bulunmaktadır.

2.1.1. Niteliksel Çalışmada Yöntem ve Uygulama

Görüşme yönergeleri: Niteliksel araştırma öncesinde konuyla ilgili ülke içinde ve ülke dışında yapılan araştırmalar, bu konuda yayınlanmış çalışmalar ve yasal düzenlemeler gözden geçirilerek ve niteliksel araştırma için belirlenen amaçlar göz önünde bulundurularak görüşmelerde kullanılması amacıyla iki adet görüşme yönergesi hazırlanmıştır.

1. **Kurumsal Görüşme Yönergesi:** Ülke içinde göç konusunda çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin konuya yaklaşımları ve yaşananlara ilişkin gözlemlerini elde etmek için hazırlanmıştır,

2. **Kişisel Görüşme Yönergesi :** Göç sürecini yaşamış olan kişilerin konuyla ilgili olarak yaşadıkları, düşünceleri ve beklentileri hakkında bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Kişisel görüşme yönergesi iki ayrı yönerge halindedir; yönergenin biri göçmen kişi için diğeri de köyüne geri dönmüş kişi için hazırlanmıştır.

Hazırlanan kurumsal ve kişisel görüşme yönergeleri Ekim 2004'de Ankara'da görüşmeler yapılarak denenmiş ve son haline getirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında köyüne geri dönmüş olan kişilere yönelik olarak ayrı bir görüşme yönergesinin hazırlanmasının gerekliliği ortaya çıktığından üçüncü bir yönerge hazırlanmıştır. Kişisel görüşme yönergesi, sorulacak soruları önceden ana çizgilerle belirlemiş olmakla beraber, niteliksel araştırmanın uygulanma ve yürütülme biçimi doğası gereği görüşme sırasında gelişen duruma ve koşullara göre kendiliğinden belirebilmektedir. Derinlemesine görüşme, görüşülen kişi ile görüşmeci arasındaki ilişkinin özgür bir biçimde geliştiği, görüş ve yargıların kökenine inmeyi sağlayan bir görüşmedir.

Niteliksel Araştırma'nın yürütüldüğü iller: Niteliksel araştırmalarda birincil amaç, üzerinde çalışılan konunun belirli değişkenler çerçevesinde ve belirli güven aralıkları içinde konunun dahil olduğu evrene genellenmesi olmadığından, TGYONA'nın niteliksel çalışmasında amaca yönelik olarak zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen yerlerde derinlemesine görüşmelerin yapılması yolu tercih edilmiştir. Bu bağlamda derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirileceği iller daha çok göç veren ve göç alan illerden Batman, Diyarbakır, İstanbul, İzmir⁵, Mersin ve Van olarak belirlenmiştir. Araştırma öncesinde iller Enstitü personeli tarafından ziyaret edilerek bu illerdeki valilikler ve göç konusunda çalışma yapan sivil toplum kuruluşları ile görüşülmüş ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma başladıktan sonra da ekipler sahaya çıkmadan önce resmi kurum ve sivil toplum örgütleri Enstitü personeli tarafından tekrar ziyaret edilmiş ve 5 ilde bu bağlamda toplam 18

⁵Daha sonra İzmir yerine Ankara araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

görüşme yapılmıştır.

Eğitim: İllerde yürütülecek olan derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirmek üzere çalışacak olan kişilere yönelik sınıf içi eğitim düzenlenmiştir. 23 kişinin katılımıyla gerçekleşen eğitimde niteliksel çalışmanın esasları, derinlemesine görüşmelerde dikkat edilmesi gereken konular ve görüşme yönergelerine ilişkin bilgi verilmiş ve sınıfta örnek uygulamadan sonra deneme görüşmeleri yapılmıştır. Eğitime katılanların, sınıf içindeki performansları ve deneme görüşmeleri göz önünde bulundurularak 5 kişilik 2 ekip (toplam 10 kişi) görüşmeci olarak sahaya çıkarılmıştır.

Saha öncesi: İllerin kent merkezlerinde yapılacak görüşmelerin belirlenmesinde sivil toplum kuruluşlarından destek alınmış, geri dönüş yapılmış olan köyler konusunda da valiliklerden alınan köy listeleri kullanılmıştır. Görüşme yapılacak köy isimlerinin belirlenmesi Diyarbakır ve Batman illeri için geri dönüş yapan nüfusa göre belirlenmiş ve bu illerin mülki idare amirlerinden onay alınmıştır. Van ilinde ise gidilecek köylerin isimleri valilik tarafından belirlenmiştir.

Saha: Görüşmeleri yapan ekiplerin yapısı üç veya dört görüşmeci ve bir ekip başı⁶ olarak belirlenmiştir. Görüşmeler bir görüşmeci bir gözlemci⁷ ile gerçekleştirilmiştir ve görüşmelerde görüşülen kişinin izniyle ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt yapılmıştır. Yapılan görüşme, görüşmeci ve gözlemci tarafından aynı gün içinde çözümlenmiştir. Çözümleme yapılırken kayıttan gelen bilgi duyulduğu gibi herhangi bir düzeltme yapılmaksızın yazıya aktarılmıştır.⁸ Çözümlemelerin elektronik ortamda yapılabilmesi için her ekibe 2 adet dizüstü bilgisayar verilmiştir. Çözümlemesi yapılan görüşmeler Enstitü'ye e-posta ile gönderilmiştir.

Niteliksel görüşmeler Nisan-Temmuz 2005 döneminde gerçekleştirilmiş olup, çalışma sırasında 35'i kadınlarla ve 35'i erkeklerle toplam 70 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde 21-25 yaşları arasında 10 genç görüşmesi, 26-60 yaşları arasında 45 yetişkin görüşmesi ve 60 yaşın üzerinde 15 görüşme yapılmıştır. Yapılan 70 görüşmenin 43'ü Kürtçe, 24'ü Türkçe, 3'ü ise Türkçe-Kürtçe olarak yapılmıştır. Ankara, Batman, Diyarbakır, İstanbul, Mersin ve Van İllerinde gerçekleştirilen 70 görüşmenin 18'i geri dönüş yapılan köylerde yapılmıştır. Görüşme yapılan iller ve görüşmelerin gerçekleştiği yerleşim yerleri, görüşme sayıları, görüşme dili ve görüşülen kişilerin yaş ve cinsiyetlerine ilişkin bilgiler Ek 4'te sunulmaktadır. Araştırmaları gerçekleştiren görüşmecilerin çoğunluğu Kürtçe biliyor olup, daha önce Mart ve Mayıs 2005'te Enstitü'nün konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlara, TGYONA projesi hakkında bilgilendirme amaçlı yaptığı toplantılara katılan sivil toplum kuruluşları aracılığı ile bulunmuş kişilerdir. Bu şekilde bulunan kişilerin dışında üç kişi de (bir kadın, iki erkek) daha önce HÜNEE'nin "2003 Türkiye Nüfus ve

⁶Ekip başı tüm ekibin sorumluluğunu taşıyan kişidir. Bu çalışmada ekip başının görevleri sahada görüşmeleri organize etmek, gerektiğinde yerel yöneticilerle temas kurmak, ekibin ulaşım, konaklama işleriyle ilgilenmek ve çalışmanın gerçekleşmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Genelde ekibin rahatından ve güvenliğinden de sorumludur.

⁷Gözlemcinin görevi, görüşülen ortam ve kişiye ilişkin olarak gözlemlerini aktarmak ve ses kaydının sağlıklı bir biçimde yapılması için gerekenlerin yapılması şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca ses kaydına izin verilmediği durumlarda da gözlemci de görüşmecinin yanısıra görüşmeyi kağıda kaydetmekle yükümlüdür. Görüşmeciler değişimli olarak gözlemci olmuşlardır.

⁸ Kürtçe yapılan görüşmeler yazıya aktarılırken görüşmeci tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Sağlık Araştırması”nda çalışmış kişilerdir.

Görüşülecek kişiler, konunun toplumsal düzeydeki duyarlılığı açısından olasılıklı bir örneklem çerçevesinde bulunamayacakları ya da böyle buldukları zaman derinlemesine görüşmeyi kabul etmeyebilecekleri kaygısı içinde kurumsal ilişkiler yoluyla bulunmuştur. Görüşmelerin kabulünde sorun yaşanmaması görüşülecek kişilerin bulunmasında izlenen yöntemden kaynaklanmaktadır. Niteliksel çalışmada görüşülen kişiler için görüşmeciler kendileriyle özdeşleşebileceklerini hissettikleri insanlar olmuşlardır.

2.2. Niceliksel Araştırmanın Yapısı ve Gerekeçesi

TTYONA'nın niceliksel kısmı ülke çapında bir örneklem araştırması olup bu çalışma ile yerinden olmuş nüfus tanımı içinde yer alan fakat bu nüfus grubunun bir alt grubu olan terör ve güvenlik nedenleriyle son yirmi yıl içinde köylerini/yaşadıkları yerleri terk etmiş nüfus hakkında detaylı bilgilerin toplanması amaçlanmaktadır.

Bu amaçla, tesadüfi örnekleme teknikleri ile seçilen hanelerde, hem hanehalkı görüşmesi hem de bu hanehalklarından olan ya da bu hanede misafir olan 18-69 yaş arasındaki kadın ve erkeklerle kişi görüşmesi yapılmıştır. Araştırmada kişilerin yaş, eğitim, çalışma durumu gibi temel özelliklerine, göç tarihçelerine, göç öncesi ve sonrası sosyo-ekonomik durumlarına ve gelecekte göç etme isteklerine ilişkin sorular yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Ülke İçinde Yerlerinden Olmuş Kişileri tanımlamak için kullandığı tanıma göre “ülke içinde yerlerinden olmuş kişiler, zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplardır”.

Bu proje kapsamında, yerinden olmuş nüfus tanımı içinde yer alan ama bu nüfus grubunun bir alt grubu olan güvenlik nedenleriyle son yirmi yıl içinde köylerini/yaşadıkları yerleri terk etmiş nüfus hakkında detaylı bilgiler toplanmıştır. Bu alt nüfus grubu içinde hem köylerine geri dönmüş olan kişiler, hem de geri dönmemiş ve şehirlerde yaşamaya devam etmekte olan kişiler hakkında bilgi elde edilmiştir. Araştırmada yerinden olmuş kişilerle yapılacak görüşmelerde kadın ve erkek tüm nüfus gruplarının eşit ölçüde temsil edilmesine ve değişik yaş gruplarının kapsanmasına özen gösterildiğinden, hanelerdeki 18-69 yaş arası kadın ve erkeklerden birer kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşülecek kişi, farklı yaşların temsil edilebilmesi için hane satır numarası ve kişi sayısı kullanılarak bir seçim tablosu aracılığı ile tesadüfi olarak seçilmiştir.

2.2.1. Araştırmanın Tasarımı

TGYONA daha önce bu alanda yapılmış araştırmalardan farklı olarak Türkiye’yi temsil eden nitelikte bir araştırma tasarımına sahiptir. Yerinden olmuş nüfusun hem niceliği hem de niteliğine ilişkin bilgi toplamayı hedeflemiştir. Yerinden olmuş nüfusun mevcut sosyo-ekonomik niteliklerinin yanısıra göçün yarattığı değişimi de analiz etmeye yarayacak verileri elde etmeyi amaçlamaktadır. TGYONA, bu nüfus grubunun ayrıldıkları yerleşim yerlerine dönüş istekleri ve gelecek beklentilerini anlamaya yönelik soruları da içermektedir.

2.2.2. Örneklem

Türkiye çapında araştırma kapsamında yer alacak haneler, TGYONA’nın örnekleme dahil edilmek üzere bilimsel yöntemlerle seçilmiştir. Bu hanelerin hepsi tek tek ziyaret edilmiş ve Hanehalkı Sorukağıdı kullanılarak bu hanelerde bulunan kişilerin tümü hakkında bilgi toplanmıştır. Hanehalkı Sorukağıdında toplanan bilgilerin ışığında, Kişi Sorukağıdı kullanılarak her hanede 18-69 yaşlarında, biri erkek ve diğeri kadın olmak üzere en fazla 2 kişi ile görüşülmüştür. Hanede kişi görüşmeleri için seçim yapılırken literatürde “Kish” yöntemi denilen metod kullanılmış ve hane içinde görüşülecek kişilerin tesadüfi ve yansız olarak seçilmesi sağlanmıştır. Bu araştırmada, yaklaşık 6.000 hanede görüşmelerin yürütülmesi hedeflenmiştir.

TGYONA Türkiye genelinde göç ve yerinden olmuş nüfusa özel çıkarsamalar yapmak için tasarlanmış bir araştırmadır. Araştırmanın özelinde yerinden olmuş nüfus olgusu yer aldığından araştırma evreninin Türkiye’yi 3 ana tabakaya bölerek oluşturulması uygun bulunmuştur. Bu tabakalardan birincisi yerinden olma eyleminin en yoğun yaşandığı 14 ilin oluşturduğu “göç veren iller” tabakası, ikincisi ise bu göçlerin en fazla yoğunlaştığı “yoğun göç alan iller” tabakasıdır. Üçüncü ve son tabaka ise ilk iki tabaka dışında kalan illerden oluşmaktadır.

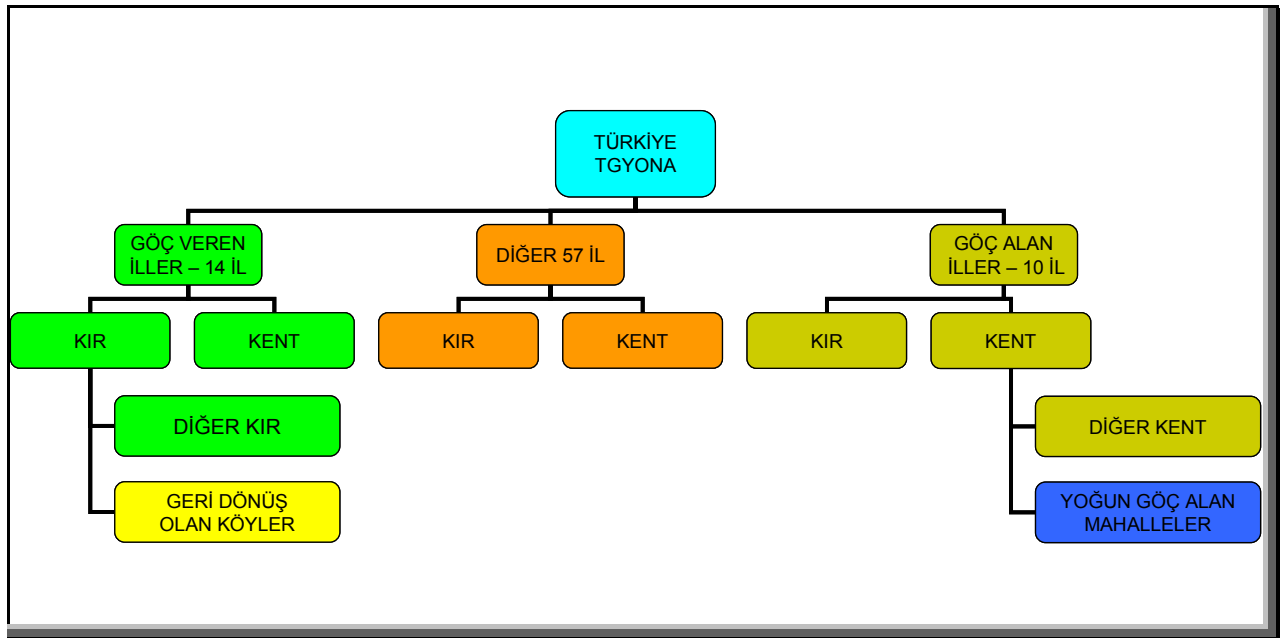
Göç olayı istatistiksel olarak kendi başına ”nadir olay” diye adlandırılabilir bir olgudur. Araştırma tasarımlarında nadir olayların çalışılmasında örneklem büyüklüğü ve tabakalama saha faaliyetleri açısından çeşitli zorlukları içermektedir. Bu araştırmada, araştırmanın ana konusu olan yerinden olmuş göç olgusu ise hem tanımın esnekliğinden, hem de olayın genel nüfusa oranla rastlanma olasılığının düşük olması nedeniyle özel yaklaşımları gerektirmiştir. Bu yaklaşımlar sonucu 3 ana tabaka kendi içlerinde alt tabakalara bölünmüştür (Şekil 2.1).

“Göç veren iller” tabakası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki 14 ilden oluşmaktadır. Bu iller Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van’dır. Bu iller öncelikle kırsal ve kent tabakalarına ayrılmıştır. TGYONA’da Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında kullanılan 10.000 ve üzeri nüfusu olan yerleşim yerlerini kent, 10.000’den küçük yerleşim yerlerini kırsal kabul eden

tanım esas alınmıştır.⁹. Ancak özellikle köye dönüş kapsamında yeniden yerleşilmeye başlanan köylerden özel bir “geri dönmüş” tabakası yaratılmıştır. “Yoğun göç alan iller” tabakası genel nüfus sayımlarında yer alan “5 yıl önce bulunulan yerleşim yeri” ve “doğum yeri” bilgilerinin “sayım günü bulunulan yer” ile çaprazlanmasıyla oluşturulmuştur. “Yoğun göç alan iller” tabakası “göç veren 14 il”den en fazla göç almış olan 10 ildir. Bu iller İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya, Malatya, Manisa ve Kocaeli’dir.

Bu aşamadan sonra “göç alan iller” tabakasını oluşturan illerin, göçü en yoğun aldığı belirlenen ilçelerinden ve yerel yönetimlerden mahalle ölçeğinde alınan bilgiler kullanılarak, mahalle düzeyinde bir alt tabakalama aşaması olarak “yoğun göç tabakası” yaratılmıştır. Bu tabaka haricinde kalan yerleşim yerleri bu 10 il içindeki diğer kent ve diğer kırsal alanları oluşturmaktadır.

Şekil 2.1 TGYONA Örnekleme Tasarımı, 2005

Üçüncü tabaka, ilk iki tabakayı oluşturan iller dışında kalan 57 ilden oluşmaktadır. Bu 57 ilden 8 il (Tekirdağ, Muğla, Burdur, Bolu, Çankırı, Aksaray, Kars ve Giresun) olasılıklı-tesadüfi olarak seçilmiştir. Bu tabakada da kent ve kırsal alanlarında görüşmeler yapılmıştır.

⁹ Bunun tek istisnası KDRP illerinden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin sayısal büyüklüğünün hesaplanmasında kullanılan tanımdır. Bu tanıma göre mezra, köy ve bucak kırsal alanlar olarak, ilçe ve il merkezleri de kent olarak tanımlanmıştır. Bu farklı tanımlamanın nedeni KDRP'nin kırsal alanları temel olarak idari bölünüşe göre ele almasıdır.

Tablo 2.1. TGYONA örneklem dağılımı, 2005

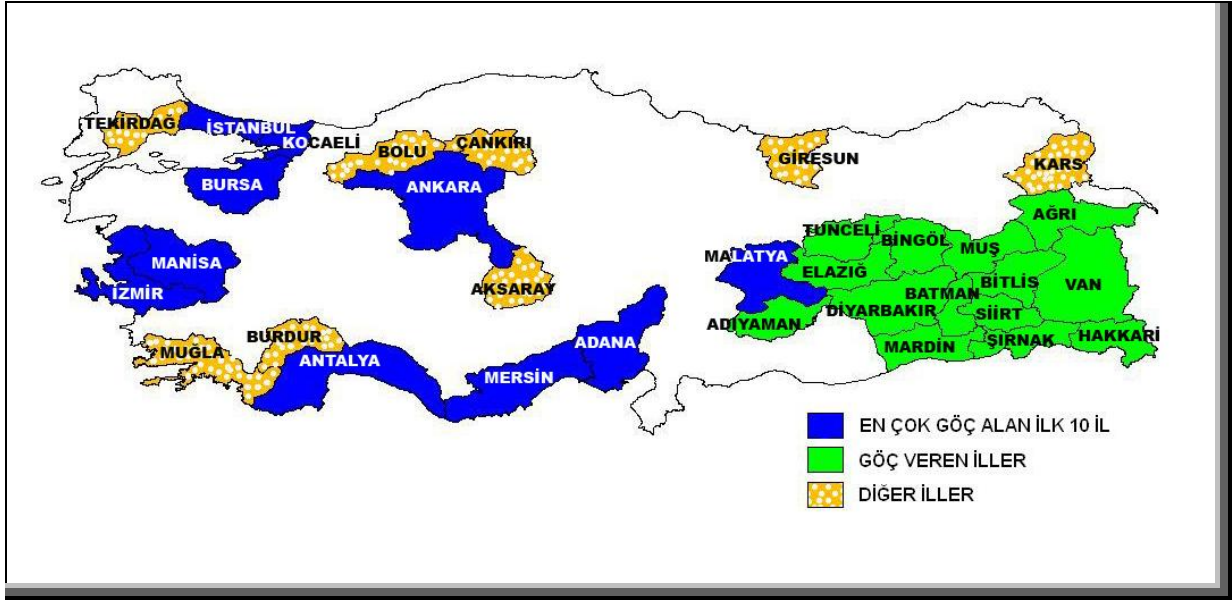
Tabaka	Sabit küme büyüklüğü (Hanehalkı)	Küme sayısı	Hedeflenen hanehalkı sayısı	Kent küme sayısı	Kır küme sayısı	Kent hanehalkı sayısı	Kır hanehalkı sayısı
14 il-kent	24	60	1.440	60	-	1.440	-
14 il-kır	24	60	1.440	-	60	-	1.440
14 il-geri dönüş*	16	32	512	-	32	-	512
10 il-yoğun göç**	24	40	960	40	-	960	-
10 il-diğer kent	24	16	384	16	-	384	-
10 il-kır	24	4	96	-	4	-	96
57 il-kent	24	32	768	32	-	768	-
57 il-kır	24	8	192	-	8	-	192
Toplam		252	5.792	148	104	3.552	2.240

*geri dönüş olan köyler; **yoğun göç alan mahalleler

TGYONA'nın örnekleme tasarımı, ağırlıklı, tabakalı, çok aşamalı küme örnekleme tasarımıdır. Bu araştırmada her tabakada hedef hanehalkı sayıları sabit küme büyüklüklerine bölünmüştür ve ilk aşamada hesaplanan sayıda küme, ikinci aşamada da hanehalkları seçilmiştir. TGYONA'da geri dönüş tabakası hariç, sabit küme büyüklüğü 24 hanehalkıdır, geri dönüş tabakasındaki kümeler ise, sorukağıdı ve lojistik sebeplerden dolayı iş yükü dikkate alınarak 16 hanehalkı olarak alınmıştır.

TGYONA araştırmasının örneklem çalışmasında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile işbirliği içinde çalışılmıştır. TÜİK, 2000 Genel Nüfus Sayımı'ndan yerleşim yeri listeleri (mahalle, nüfus ve hanehalkı sayısı) bazında ve son 5 yıla ve doğum yerine ilişkin göç sayılarını sağlamıştır. Örnekleme çalışmasının ikinci aşamasında seçilen yerleşim yerlerinde (eğer yerleşim yeri bir belediye olan yerleşim yeri ise) 2000 Bina Sayım Cetvellerinden ziyaret edilecek kümelerin adres temelinde seçimi TÜİK tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler, özellikle göç alan iller yoğun göç tabakasında mahalle temelinde yapılmıştır. TGYONA örnekleme çalışmalarında belediye olan yerleşim yerleri için TÜİK Bina Sayım Cetvelleri yoğun olarak kullanılmıştır. Bu seçimlerde kimi tabakalar için ilçe, kimi tabakalar için mahalle düzeyinde seçimler yapılmıştır. TGYONA örnekleme çalışmasında hanehalkı seçimleri her kümede 48 hanehalkından oluşan bir listeden 24 hanehalkı (geri dönüş olan köylerde 16 hanehalkı istisnası vardır) seçilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısı ile ekipler verilen referans adreslere veya köylere gittiklerinde 48 hanelik bir listeleme çalışması gerçekleştirmişler ve bu listeden 1/2 (geri dönüş tabakasında 1/3) oranında bir seçim yapmışlardır. Bu listeleme ve seçim aynı anda yapılarak sonrasında hanehalkı ve kişi görüşmelerine geçilmiştir.

Şekil 2.2 TGYONA Örneklemini Oluşturan İller, 2005

2.2.3. Listeleme Çalışması

Öngörülen örneklem stratejisinin alanda mümkün olduğunca kolay ve çabuk bir şekilde uygulanabilmesi için, listeleme çalışması büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, TÜİK tarafından sağlanan adresler 2002 yılında güncellenmiş adresler olsalar da, aradan geçen zaman göz önüne alınarak adreslerin çeşitli hatalar içerebileceği olasılığından hareketle, alan çalışması gerçekleştirilmeden önce bir “adres listeleme/güncelleştirme” çalışması yapılmıştır.

Örneklemin alanda uygulanması için, sorukağıtlarını uygulayacak ekiplerin yapacağı çalışmalar başlamadan önce, küme yaklaşımının TÜİK’den elde edilecek başlangıç adresleri ile yürütülmesi, bundan sonraki adreslerin belirli standart kurallara göre alan çalışanları tarafından belirlenmesi şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir.

Bu yaklaşım, TÜİK tarafından adres çerçevesi sağlanabilen ve belediyesi olan yerleşim yerleri için uygulanabilmiştir. Bunlar dışında kalan, belediyesi olmayan köylerde listeleme çalışmasında ikinci yöntem izlenmiştir.

- Belediyesi Olan Yerleşim Yerleri:** Belediye olan yerleşim yerleri için (tüm kentsel yerleşim yerleri ile, kır olarak tanımlanan ancak belediyesi olan yerleşim yerleri), öncelikle TÜİK’den her küme için birer başlangıç (referans) adresi ve bu adresi bina sayım cetvelleri mantığıyla izleyen yaklaşık 50 konutluk listeler elde edilmiştir. Bu listeler kümenin oluşturulmasında referans olarak kullanılmıştır. Listeleme çalışanları, önce bu başlangıç adresine ulaşmışlardır. Başlangıç adresinin tespitinden sonra, belirli yöntemlere göre, 48 hanehalkı büyüklüğünde küme oluşturmuşlardır. Amaç, başlangıç adresi olarak verilen hanehalkını belirli ve sistematik kurallara göre izleyen 48 hanehalkından meydana gelen bir kümenin oluşturulmasıdır.

- b) Belediyesi olmayan yerleşim yerleri (köyler): Belediye olmayan yerleşim yerlerine ilişkin Türkiye’de, TÜİK’de veya başka bir kurumda, kullanılabilir niteliklere haiz bir örneklem/adres çerçevesi bulunmamaktadır. Bu nedenle TÜİK tarafından başlangıç adresi verilmeyen yerleşim yerlerindeki örneklem seçimi, farklı bir biçimde ve tamamıyla alan çalışması sırasında gerçekleştirilmiştir. Bu işlemlerde temel amaç yansız listeler hazırlamak olmuştur.

2.2.4. Araştırmanın SoruKağıtları

TGYONA’da HÜNEE tarafından tasarlanan iki soruKağıdı uygulanmıştır:

- Hanehalkı SoruKağıdı
- Kişi SoruKağıdı

a) Hanehalkı SoruKağıdında hanehalkını tanımlayacak bilgilerin olduğu bir kapak sayfası ve tüm hanehalkı üyeleri ile hanedeki ziyaretçilerin listeleneceği bir hanehalkı listesi bulunmaktadır. Hanehalkı üyeleri, ziyaret edilen evde yaşayan kişilerdir. Ziyaretçiler ise genellikle ziyaret edilen evde yaşamayan, ancak görüşmenin yapıldığı günün öncesindeki gece hanede kalanlardır. Hanehalkı görüşmesini yapan görüşmeci, tüm kişiler hakkında isim, cinsiyet, yaş, eğitim ve göç durumu gibi bilgileri toplamıştır. Bu tür bilgiler, Türkiye nüfusunun sosyo-ekonomik özelliklerinin ortaya çıkarılması, bazı demografik ölçütlerin hesaplanması ve örneklemenin kalitesinin değerlendirilmesi için kullanılmaktadır.

Hanehalkı soruKağıdının tümü sadece bir cevaplayıcı ile tamamlanmıştır. Hanehalkı görüşmesi sırasında oluşturulan hanehalkı listesi aracılığıyla bireysel görüşme yapılması gereken kişiler belirlenmiştir. Kişi SoruKağıdı uygulanması için aranan niteliklere sahip olan kişilerle (18-69 yaş arası seçilmiş kadın ve erkekler) görüşmelere, Hanehalkı SoruKağıdının tamamlanmasından sonra başlanmıştır.

- b) Kişi SoruKağıdı, aşağıdaki konularda bilgi toplamak amacıyla düzenlenmiştir:

Temel Özellikler: Yaş, eğitim seviyesi, yaşanılan yer, medeni durum, çalışma durumu gibi göç etmeyi etkileyebilecek özellikler hakkında bilgi toplamak.

Göç Tarihçesi: Kişinin doğumundan bu yana yaşadığı tüm yerleşim yeri değişiklikleri hakkında bilgi toplamak. Bu bölümün sonuna kadar olan sorular kişi görüşmesi yapılan herkese sorulmuştur.

Son 20 Yılda Güvenlik Nedeni ile Gerçekleşen Göçler Öncesi ve Sonrası Durum: Son 20 yılda güvenlik nedeniyle 14 ilden göç etmiş ve göç tarihinde 15 yaşın üzerinde olan kişilerin göç öncesi ve sonrası sosyo-ekonomik durumunu ve göç sürecini anlamak.

Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi ve Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun: Son 20 yılda güvenlik nedeniyle göç etmiş ve göç tarihinde 15 yaşın üzerinde olan kişilerin ayrıldıkları yerleşim yerine geri dönme istekleri ile KDRP ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun'a ilişkin bilgi ve düşüncelerini anlamak.

Geri Dönmüş Göçmen: Güvenlik nedeniyle ayrıldıkları yerleşim yerlerine geri dönenlerden beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığını anlamaya yönelik bilgi toplamak.

Gelecekte Göç Etme Potansiyeli: Bu bölümde herkese gelecekteki göç etme isteğine yönelik sorular sorulmuştur.

2.2.5. Araştırmanın Organizasyonu, Saha Faaliyeti ve Veri Girişi

TGYONA'yı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü yürütmüştür. Araştırmanın planlanması ve yürütülmesi aşamalarında HÜNEE, ilgili devlet kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde, paylaşımcı ve şeffaf bir yaklaşımı benimseyerek çalışmıştır. Ayrıca konu ile ilgili çalışmalarda bulunmuş akademisyenler, araştırmacılar ve sivil toplum örgütleri ile de temaslar kurularak bilgi ve görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Araştırmada çalışmak için seçilenler, sahada ekip başı, alan denetçisi, listelemeci ve görüşmecilerden oluşan ekiplerde ve Enstitü'de veri girişinde çalışmışlardır. TGYONA'da bireysel çalışma, hiçbir aşamada söz konusu değildir. TGYONA tam anlamıyla bir ekip çalışmasıdır ve ekipte yer alan herkesin görevi ve sorumluluğu tanımlanmıştır.

Ekip başları, denetçiler ve görüşmeciler eğitime katılan kadın ve erkekler arasından seçilmiştir. Hanehalkı Soru Kağıdını ve Kişi Soru Kağıdını doldurmak görüşmecinin görevidir. Ancak ekip başının yönlendirmesiyle gerektiğinde denetçi de görüşme yapmıştır. Denetçiler ayrıca hanehalkı görüşmeleri başlamadan önce listeleme yapmışlardır.

Ekip başı ekibin genel sorumlusudur. Ekip başının herhangi bir nedenle geçici olarak bulunmadığı durumlarda bu görevi, alan denetçisi yürütmüştür. Alan denetçisinin ana görevi, tamamlanan soru kağıtlarını verilen talimatlara uygun olarak denetlemektir.

Veri girişçiler, soru kağıtları sahadan geldikten sonra merkezde son kontrolleri yapan ve verileri veri girişine hazır hale getiren kişilerdir. Aynı zamanda veri girişçiler, veriyi daha önceden hazırlanmış olan bir program yardımıyla elektronik ortama aktarma görevini de yapmışlardır.

2005 yılı Temmuz ayının sonunda TGYONA saha çalışmasında görev alacak personeli belirlemek üzere başvurular alınmış ve sonrasında yapılan mülakatlar sonucu eğitim için çağrılacak kişiler belirlenmiştir. TGYONA saha eğitimi 31 Ağustos–8 Eylül 2005 tarihleri arasında Ankara’da Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüste yapılmıştır. Eğitime katılan adaylar temelde 4 ayrı sınıfa ayrılmış olmakla birlikte, eğitimin açılış ve kapanış bölümleri ile bazı konularda genel eğitim yapılması gerektiğinde toplu halde eğitime katılmışlardır. Rastgele dört ayrı sınıfa bölünen görüşmeci adayları her sınıfta Enstitü öğretim elemanları ve proje asistanları tarafından eğitilmişlerdir. Eğitim programının 7. gününde Ankara’da adaylar ekiplere bölünmüş ve saha çalışmasının bir provası niteliğinde olan “pilot” çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma için Ankara’da TGYONA saha çalışmasının örnekleme çıkmayan semtler seçilmiştir. Yapılan mülakatlar sonucu, saha çalışması için gerekli olan eğitime çağrılan 108 kişiden, 18 kişi eğitim sırasında veya sonunda elenmiş, 26 kişi yedek olarak belirlenmiştir. Eğitim sonucunda 1 ekip başı, 2 denetçi/listelemeci ve 5 görüşmeciden oluşan 8 ekip oluşturulmuştur. 9 Eylül 2005 tarihinde her biri 8 kişiden oluşan 8 ekip saha çalışmasına başlamıştır. Beş araştırma görevlisi ve 6 proje asistanı da ekiplerle beraber sahada çalışmışlardır. TGYONA’daki görev dağılımı Ek 1’de verilmektedir.

Çalışmaya öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden başlanmıştır. (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Malatya, Kars ve Van). 5 Ekim 2005 tarihi itibarıyla Ağrı, Elazığ, Mardin, Bitlis, Malatya, Muş, Siirt, Şırnak, Van, Diyarbakır ve Kars illerindeki çalışmalar tamamlanmıştır. Adıyaman, Bingöl, Hakkari, Tunceli illerinde ise 7 ila 13 Ekim 2005 tarihlerinde çalışmalar bitirilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illerinde çalışmaların bitmesinden sonra Güney ve Batı Bölgeleri illerine geçilmiştir. Güneyde ilk çalışmalar Adana ilinde başlamış ve Mersin ilinde çalışmaya devam edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu illerinin tamamlanmasıyla birlikte ekip sayısı 8’den 6’ya indirilmiştir. İstanbul çalışması Avrupa ve Anadolu yakalarında iki ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul’da hanelerin görüşme oranlarının beklenildiği üzere düşük çıkmasından dolayı tekrar ziyaretler üzerinde ısrarla durulmuştur. Çalışmanın saha uygulaması 1 Kasım 2005 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Çalışma örnekleme bulunan 34 ildeki toplam 252 kümeden 3’ünde gerçekleştirilememiştir. Bunun dışındaki kümelerde çalışma yapılmıştır; Ağrı-Diyadin’e bağlı Dedebulak köyüne ve Bingöl-Yayladere’ye bağlı Haktanır köyüne güvenlik nedeniyle gidilememiştir. Diyarbakır-Kulp’a bağlı Akçasır köyüne 5 km yürüme yolu olması ve yağmurdan yolun bozulması nedeniyle bu köy ziyaret edilememiştir.

Veri giriş faaliyeti 3 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve 17 Aralık 2005 tarihinde tamamlanmıştır. Veri girişi PC-Edit programı aracılığıyla ve her sorukağıdı iki kez (double-entry) girilerek yapılmıştır. Veri giriş faaliyeti sırasında ve veri girişin bitmesinin ardından veri kalitesi için edit işlemleri gerçekleştirilmiştir. Her bir tabakada örnekleme dağılımı büyüklüğe orantısal olmadığı için ve tabakalardaki cevaplama oranları farklılık gösterdiğinden tabakaların herbiri için standart ağırlıklar hesaplanmıştır. Ağırlıklar hesaplanırken cevaplama oranları dikkate alındığından ayrıca bir cevapsızlık düzeltmesi faktörü kullanılmamıştır.

2.2.6. Görüşme Sonuçları ve Örneklem Kapsamı

TGYONA’nda, Tablo 2.1’de belirtildiği gibi 252 kümede 5.792 hanehalkında görüşmeler yapılması planlanmıştır. Hedeflenen 252 kümeden 3’ünde görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bu 3 küme dışında görüşmelerin hedeflendiği hanelhalkı sayısı 5734 olmuştur ve bu hanelerin 5347’siyle temas edilmiştir. Temas edilemeyen hanelerde, hanehalkları araştırma süresi boyunca evde olmayacak olan hanehalklarıdır. Hanehalkı görüşmeleri 5009 hanede gerçekleştirilmiştir. Türkiye geneli için hanehalkı cevaplama oranları yüzde 94’tür. Bu oran göç veren 14 ilde yüzde 96, göç alan on ilde yüzde 89 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2 TGYONA görüşme sayıları, 2005

Tabaka	Küme Sayısı	Hedeflenen hanehalkı sayısı	Temas edilen hanehalkı sayısı	Görüşülen hanehalkı sayısı	Görüşülen erkek sayısı	Görüşülen kadın sayısı
14 il-kent	60	1.440	1.365	1.278	786	1.125
14 il-kır	58	1.395	1.331	1.305	728	1.156
14 il-geri dönüş	31	498	468	460	256	343
10 il-yoğun göç	40	960	888	797	546	678
10 il-diğer kent	16	384	351	301	180	238
10 il-kır	4	96	89	86	53	73
57 il-kent	32	768	680	615	395	517
57 il-kır	8	193	175	167	103	139
Göç veren-14 il	149	3.333	3.164	3.043	1.770	2.624
Göç alan-10 il	60	1.440	1.328	1.184	779	989
Diğer-57 il	40	961	855	782	498	656
Toplam	249	5.734	5.347	5.009	3.047	4.269

Kişi görüşmelerinde görüşmeye seçilmiş 9.264 kişiden 7.316’sı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Kişi görüşmeleri en yüksek olarak 57 ilde yüzde 85 olarak gerçekleşmiştir. Erkek görüşmelerinde cevaplama oranları beklenildiği üzere kadınlara göre daha düşük gerçekleşmiştir. Görüşmeye seçilen 4.564 erkekte 3.047’si ile görüşmeler tamamlanmıştır. Göç veren 14 ilde erkeklerin yüzde 63’ü ile görüşülürken, göç alan 10 ilde yüzde 72’si ile görüşmeler tamamlanmıştır. Göç veren illerde erkek görüşmelerinin tamamlanamama sebebi genelde erkeğin iş amaçlı ve uzun süreli evde veya özellikle bölgede olmaması, diğer tabakalarda ise erkeğin çalışma saatleri nedeniyle evde bulunamamasıdır.

Kadınlarda görüşme oranları daha yüksektir. Görüşmeye seçilen 4.700 kadından 4.269’u ile görüşmeler tamamlanmıştır. Cevaplama oranı yüzde 91 olup, bu oran bölgeler ve tabakalar arası çok farklılık göstermemektedir. Kent tabakaları ve geri dönüş tabakalarında görece olarak daha düşük cevaplama oranları görülmüştür. Tabakalar bazında ayrıntılı cevaplama oranları Ek 2’de sunulmuştur.

2.2.7. TGYONA’nda Kullanılan Analiz Birimleri

TGYONA kapsamında hanehalkı, hanehalkı üyesi, kişi görüşmesi gerçekleştirilen kişiler ve göçler olmak üzere dört analiz birimi bulunmaktadır. Raporun dördüncü bölümünde hanehalkı ve hanehalkı üyeleri analiz birimi olarak kullanılmıştır. Beşinci bölümde, analiz birimi kişi görüşmesi gerçekleştirilen kişilerdir. Altıncı bölümün ilk alt-bölümünde analiz birimi hanehalkı üyeleri; ikinci alt-bölümünde ise analiz birimi kişi görüşmesi gerçekleştirilen kişiler ve göçlerdir. Diğer bölümlerin tamamında analiz birimini kişi görüşmesi gerçekleştirilen kişiler oluşturmaktadır.

TGYONA verilerinden analizler gerçekleştirilirken, özellikle 7. ve 8. bölümlerde, bazı olay ve olgulara ilişkin gözlem sayılarının 50’nin altında olduğu görülmektedir. TGYONA’nın ilgilendiği olay ve olguların doğasından kaynaklanan bu durum, az sayıdaki gözleme dayanan sonuçların yorumlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, gözlem sayılarının 50’den az olduğu olay ve olgulara ilişkin analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde ihtiyatlı olunması gerekmektedir.

2.3. TGYONA Projesi’nde Kullanılan Kavramlar

Bu çalışmada, kişilerin yerleşim yeri değişiklikleri göç olarak kabul edilmiştir. Bir yerleşim yeri değişikliğinin *göç hareketi* olarak sınıflandırılması için kişinin sürekli ikamet ettiği yerleşim yerini değiştirmesi ve bir başka yerleşim yerinde yaşamaya başlamış olması gerekir. Burada ikamet edilen yerleşim yerinin veya bir başka deyişle kişinin sürekli adresinin değiştirilmesi söz konusudur. Ancak bu yer değişikliğinin resmi ikamet yeri değişikliği olması ile ilgilenilmemektedir. Ayrıca yer değişikliklerinin aynı yerleşim yeri birimi içinde olması durumunda bu hareketler göç olarak kabul edilmemektedir. Bu duruma tek istisna yer değişikliğinin aynı köy sınırları içinde köyün mezrasından başka bir mezraya, mezradan bir başka mezraya, ya da köyden mezraya olması durumlarıdır. Bu çalışmada güvenlik nedenleriyle yer değiştirmelerle ilgilenilmesi ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki bazı zorunlu yer değiştirme hareketlerinin bu örüntüyü izlemiş olması nedeniyle bu hareketler göç olarak kabul edilmektedir.

Göç hareketlerinde çoğunlukla kişinin (veya göç hane olarak yapılıyor ise tüm hanehalkı üyelerinin) şahsi eşyalarını da birlikte götürdüğü ve göçün gönüllü olması durumunda bir başka yerde yaşama amaçlı yapılması söz konusudur. Bu nedenlerle, kişinin ait olduğu haneden geçici olarak ayrıldığı tatil, iş ziyareti, geçici süreli/mevsimlik çalışma durumlarında ve bir başka hane açarak veya bir başka hanehalkına katılarak yaşamadığı durumlarda veya askerlik yapma, hastanede yatma, tutuklu olarak kısa veya uzun süreli cezaevinde kalma gibi kurumsal yerleşim yerlerinde bulunma durumları göç hareketi olarak değerlendirilmemektedir. Zorunlu olarak yapılan yerleşim yeri değişikliklerinde de kişinin tekrar ayrılmak zorunda kaldığı haneye dönüşü, en azından bir süre için, mümkün olmadığı ve o kişi (veya hanehalkı üyelerinin) yaşamaya bir başka yerde devam etmeleri söz konusu olduğu için yeni gittikleri yerleşim yeri göç ettikleri yer olarak kabul edilmektedir.

TGYONA’da göç nedenleri, ekonomik, bireysel, ailevi, güvenlik, geri dönüş ve diğer nedenlerle gerçekleşen göçler olarak altı farklı kategoride değerlendirilmektedir.

Ekonomik nedenler kategorisi altında, iş aramak, kazancın yetmemesi, iş olanağı olmaması, birikim yapmak ve daha iyi bir yaşam seviyesine sahip olmak gibi alt nedenler yer almaktadır.

Bireysel nedenler kategorisinde evlilik, eğitim, iş değişikliği/tayini, emeklilik gibi nedenlerle yapılan göçler bulunmaktadır.

Ailevi nedenler içinde ise, ebeveynin ve/veya eşinin yanına gitmek, ebeveynin ve/veya eşinin iş değişikliği/tayini, ebeveynin ve/veya eşinin iş araması, ebeveynin göç etmesi gibi nedenler yer almaktadır.

Güvenlik nedenleri kategorisinde, can ve mal güvenliğine ilişkin kaygı, yerleşim yerinin boşaltılması talebi, terör örgütüne katılma baskısı, korucu olunması yönündeki talep, denetimli gıda geçişi ve can ve mal güvenliğinin sağlanmasında ortaya çıkabilecek sorunlar nedeniyle yayla yasağının olması gibi nedenler bulunmaktadır.

Geri dönüş nedeniyle yapılan göçler kapsamına ise, güvenlik nedeniyle meydana gelen bir göç sonrasında terkedilen yerleşim yerine veya yakınına yapılan göçler dahil edilmiştir.

Diğer nedenler başlığı altında ise, çevresel (doğal afetler, iskan kanunu uygulamaları vb.) nedenlerle yapılan göçler, kan davası, töre/namus nedenleriyle yapılan göçler, sağlık nedenleri ile yapılan göçler bulunmaktadır.

TGYONA’da kullanılan göç ve göç nedenleri dışında kalan diğer kavramlara ilişkin açıklamalar aşağıda verilmektedir.

Birleşmiş Milletlerin Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Konusunda Yol Gösterici İlkeleri: Ülke içinde yerlerinden olmuş kişilere yardım ve koruma sağlanması amacıyla ortaya konan ve bu kişilere yönelik olarak yapılacak çalışmalarda uygulanması önerilen ilkeler bu projede toplanan verilerde ve yapılan analiz ve yorumlarda belirleyici bir rol oynamıştır.

Bu ilkeler, kişilerin yerinden olma durumuna karşı korunmalarına, geri dönüş, yeniden yerleşme ve çevreye uyum sağlama sürecinde olduğu kadar yerinden edilme sırasında da korunmalarına ve yardım almalarına yönelik haklarını göstermektedir. Bu ilkelerin ilk amacı, Uluslararası İnsan Hakları ve Uluslararası İnsani Hukuk ile uyumlu olup yerinden olma durumu ile karşı karşıya kalan devletlere, yerinden olan kişilerle ilişki içinde olan diğer tüm yetkililere, gruplara, insanlara, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına yerinden olma konusunda yol göstermektir. 1998 yılında yayınlandığından bu yana, Yol Gösterici İlkeler uluslararası

savunuculuk ve eylemlerin temeli haline gelmiştir. BM kuruluşları, bölgesel örgütler, sivil toplum kuruluşları ve sayıları giderek artan hükümetler bu ilkeleri yerinden olmuş kişiler için geliştirdikleri politika ve programlarında kullanmaya başlamışlardır.

Ülke İçinde Yerinden Olma (Internal Displacement): Ülke içinde yerlerinden olmuş kişiler için kullanılan uluslararası tanıma göre, zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplara “ülke içinde yerlerinden olmuş kişiler” denilmektedir. BM tarafından kullanılan bu tanımda, sadece kendi ülkesi içinde yerlerinden ayrılmak zorunda kalanlar ya da ayrılmaya zorlananlar “yerinden olmuş” olarak kabul edilmekte ve ekonomik göçmenler ya da gönüllü olarak göç edenler bu tanıma dahil edilmemektedir.

Bu proje çerçevesinde kavram kargaşasını önlemek amacıyla nedeni ne olursa olsun her türlü yerinden olma durumunu ifade etmek için “yerinden olmuş nüfus”; sadece silahlı çatışmalar, şiddet, terör ve terörle mücadele ile ilgili nedenlerden dolayı yerlerinden olan nüfus için ise, yerinden olmuş nüfusun bir alt grubu olarak, “*güvenlik nedenleriyle göç etmiş kişiler*” ya da “*güvenlik nedenleriyle yerinden olmuş kişiler*” ifadesi kullanılmaktadır.

Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP): Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nce başlatılan ve halen 14 ili kapsamakta olan KDRP çerçevesinde; gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin kendi köyleri civarında veya arazisi müsait başka yerlerde iskan edilmeleri, gerekli sosyal ve ekonomik altyapının tesisi, bu yerleşmelerde sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanması, kesintiye uğramış olan kırsal yaşamın yeniden kurulması ve canlı tutulması, destek olunması amaçlanmaktadır.

5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun: Kamuoyunda Tazminat Yasası olarak bilinen 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun 27.7.2004 tarihinde, bu Kanuna dayalı olarak çıkartılan uygulama Yönetmeliği ise 20.10.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5233 sayılı Kanun ile terör ve terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarara uğrayan vatandaşların maddi zararlarının uluslararası yargı mercilerine gidilmeksizin hızlı, etkin ve adaletli bir şekilde sulhen karşılanması amaçlanmıştır. Kanunda düzenlenen ve sulh yoluyla karşılanabilecek zararlar şunlardır:

- Hayvanlara, ağaçlara, ürünlere ve diğer taşınır ve taşınmazlara verilen her türlü zararlar,
- Yaralanma, sakatlanma ve ölüm hallerinde uğranılan zararlar ile tedavi ve cenaze giderleri,

- Terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle kişilerin mal varlıklarına ulaşamamalarından kaynaklanan maddi zararlar.

Bu Kanuna göre illerde vali yardımcısı başkanlığında Zarar Tespit Komisyonları oluşturulmuştur. Zarar Tespit Komisyonlarınca zararın karşılanmasına karar verilmesi durumunda başvuru sahibi veya yetkili temsilcisi ile sulhname imzalanmakta ve ödemeler buna göre yapılmaktadır.

Koruculuk Sistemi : Geçici köy koruculuğu özellikle güvenlik güçlerinin kısa sürede ulaşmakta güçlük çektiği küçük yerleşim yerlerinin güvenliğinin sağlanması, bazı ekonomik tesislerin korunması ve yol güvenliğinin sağlanması amacıyla 26 Mart 1985 tarih ve 3175 sayılı Köy Kanununun 74. maddesinde değişiklik yapılarak oluşturulmuştur.

Olağanüstü Hal Uygulaması (OHAL): Olağanüstü Hal Uygulaması; 1982 tarihli Anayasa'nın 120. maddesinde öngörülen; "Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde..." ilan edilen olağanüstü hal uygulaması 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak yürürlüğe konulan 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin İhdası Hakkında ve 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre icra edilmektedir.

Türkiye'de olağanüstü hal uygulamasına ilk defa 19 Mart 1984 tarihinde sıkıyönetim uygulaması kaldırılan 8 ilde (Çanakkale, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Isparta, Kırşehir, Gümüşhane, Bitlis) başlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni içine alan bir biçimde 1987 yılında olağanüstü hal uygulaması ilan edilmiştir. 19 Temmuz 1987 tarihinde Diyarbakır, Bingöl, Hakkari, Mardin ve Siirt illerinde uygulanan sıkıyönetim sona erdirilmiş ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Bingöl, Tunceli, Van, Siirt ve Mardin İlleri Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kapsamına alınarak olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. 30 Kasım 2002 tarihi itibarıyla ülke genelinde olağanüstü hal uygulaması son bulmuştur.

HANEHALKI NÜFUSUNUN VE YAŞANILAN KONUTUN ÖZELLİKLERİ

3

TGYONA kapsamında görüşme yapılan hanehalklarının temel özelliklerine ilişkin bilgilerin verileceği bu bölüm, daha sonraki bölümlerde yapılan analizler için bir temel oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Bölüm iki alt-bölümden oluşmaktadır. Birinci alt-bölümde, hanehalkı üyelerinin yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi özelliklerinin dağılımları ile hanehalkı kompozisyonu, hanehalkı üyelerinin sosyal/sağlık güvencesi durumları ve nüfus cüzdanına sahip olma durumları yerleşim yeri ve ana-tabakalara göre verilmektedir. İkinci alt-bölümde ise, yaşanan konutun özellikleri ve hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim mallarının yanı sıra hanehalkı üyelerinin ekilebilir toprak ve hayvan sahipliği de ana-tabaka temelinde analiz edilmektedir.

3.1. Hanehalkı Özellikleri

TGYONA’da hanehalkı, bir ya da birden fazla kişinin bir arada yaşadığı ve ortak bir gelirin paylaşıldığı birim olarak tanımlanmaktadır. Hanehalkı soru kağıdında yer alan sorular, hanede genellikle yaşayanlar (*de jure*) ile bir gece önce o hanede kalmış olan kişilere (*de facto*) yöneltilmektedir. Örneklem olasılıklarının hesaplanmasında *de facto* nüfus temel alındığı için bu bölümde, aksi belirtilmedikçe, analizler *de facto* nüfus temel alınarak yapılmaktadır.

Tablo 3.1. Hanehalkı nüfusunun ana tabakalara (14 il, 10 il, 57 il), cinsiyete ve yaşa göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

	14 il			10 il			57 il			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Yaş												
<5	14,3	12,5	13,4	5,4	7,1	6,3	8,0	6,8	7,4	7,5	7,6	7,5
5-9	16,6	14,0	15,3	10,4	8,5	9,5	10,9	8,7	9,8	11,3	9,2	10,2
10-14	14,9	13,7	14,2	10,0	9,2	9,6	11,0	7,6	9,3	11,0	9,0	10,0
15-19	11,1	11,8	11,4	11,3	9,0	10,1	8,4	7,9	8,1	10,1	8,9	9,5
20-24	6,5	10,0	8,3	9,1	9,7	9,4	6,6	8,7	7,7	7,7	9,4	8,6
25-29	6,7	7,9	7,3	9,0	9,9	9,4	8,0	9,7	8,9	8,3	9,6	9,0
30-34	5,9	6,4	6,2	6,6	6,7	6,7	7,3	8,1	7,7	6,9	7,3	7,1
35-39	5,2	5,3	5,2	6,2	7,7	6,9	5,9	6,6	6,3	6,0	7,0	6,5
40-44	4,3	3,9	4,1	7,8	7,5	7,7	6,6	5,6	6,1	6,9	6,3	6,6
45-49	3,2	3,1	3,2	5,4	7,5	6,4	5,1	5,5	5,3	5,1	6,2	5,6
50-54	3,1	2,8	2,9	5,7	4,6	5,1	5,3	4,7	5,0	5,2	4,4	4,8
55-59	2,1	2,2	2,1	4,5	3,1	3,8	3,9	4,4	4,2	4,0	3,5	3,8
60-64	1,9	1,9	1,9	2,0	3,1	2,6	2,7	4,2	3,5	2,3	3,4	2,9
65-69	1,4	1,5	1,5	2,3	2,4	2,4	2,8	3,7	3,2	2,4	2,8	2,6
70-74	1,3	1,6	1,4	3,1	2,1	2,6	3,8	4,1	4,0	3,2	2,9	3,0
75-79	0,8	0,8	0,8	0,7	1,0	0,8	2,0	2,0	2,1	1,3	1,4	1,3
80 +	0,8	0,7	0,7	0,4	1,0	0,7	1,2	1,7	1,4	0,8	1,2	1,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	8.451	9.281	17.732	2.276	2.353	4.629	1.371	1.410	2.781	12.098	13.044	25.142

3.1.1. Yaş ve Cinsiyet Yapısı

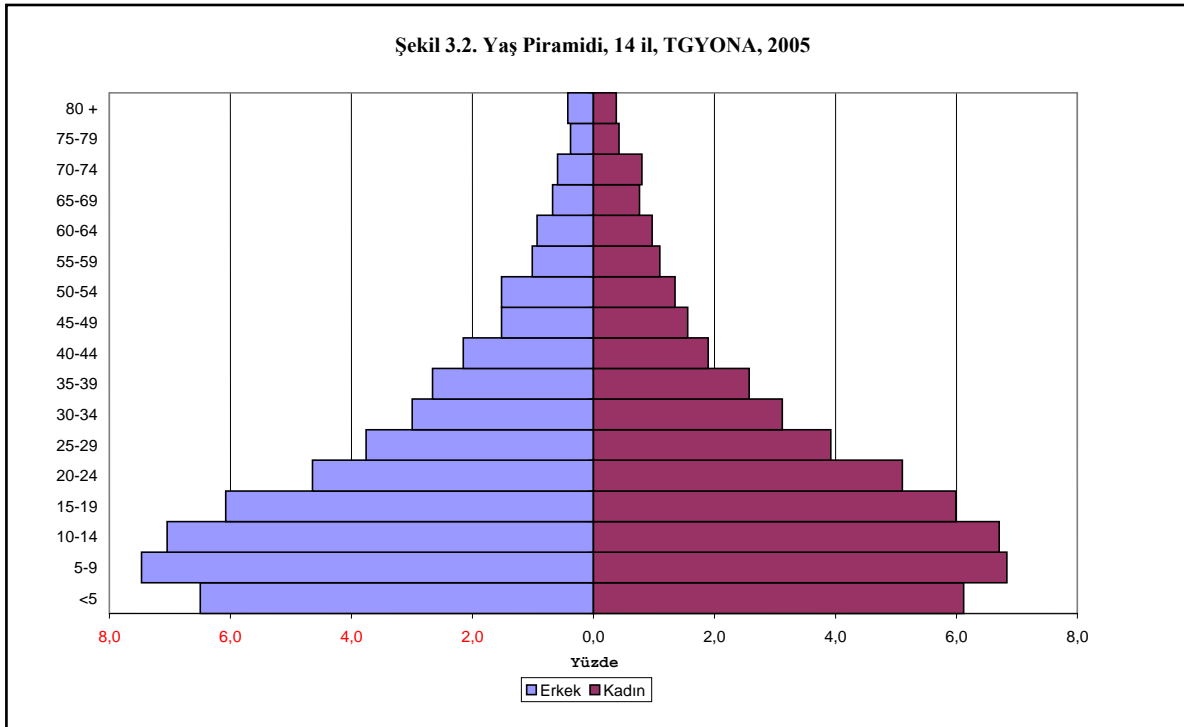
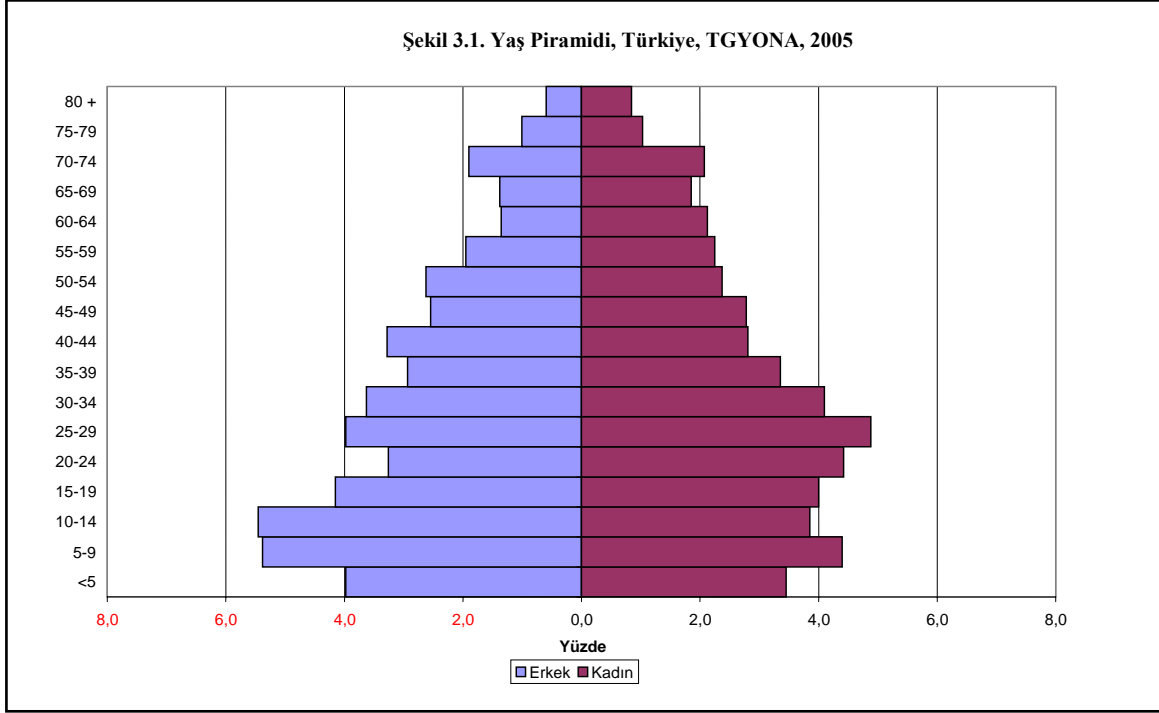
Tablo 3.1’de *de facto* nüfusun yaş dağılımı, 14, 10 ve 57 il bazında cinsiyete göre verilmektedir. Görüşme yapılan hanehalklarındaki *de facto* nüfus 25.142 kişi olarak bulunmuştur. Araştırma nüfusunun yüzde 48’i erkek; yüzde 52’si kadın olup; erkek nüfus yüzdesinin en düşük olduğu ana-tabakanın 14 il olduğu görülmektedir (yüzde 48). Diğer 10 ve 57 ildeki yüzdeler Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımına ilişkin bilgiler kullanılarak Türkiye geneli ve 14 il için oluşturulan yaş piramitleri Şekil 3.1 ve 3.2’de verilmektedir. Nüfus piramitleri 14 ilin Türkiye geneline göre yüksek doğurganlığa ve düşük yaşam beklentisine sahip yapısını teyit etmektedir.

Tablo 3.2’de TGYONA kapsamında görüşülen nüfusun yüzde 8,0’ı 65 yaş ve üzerinde, yüzde 27,8’i ise 15 yaşın altındadır. Tablo 3.2.’de 1990 ve 2003 yılları arasında gerçekleştirilen demografik araştırma ve nüfus sayım sonuçlarından elde edilen geniş yaş gruplarına göre nüfus dağılımı verilmektedir. En dikkat çekici nokta, yaşlı nüfusun (65 ve üzeri yaşlardaki nüfus) payının hızla artmaya devam etmesidir. 1990 nüfus sayımına göre yüzde 4,3 olan yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının, TGYONA verilerine göre 2005 yılında yüzde 8,0 ile en yüksek seviyesine ulaşmış olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Türkiye’de doğurganlığın ve beş yaş altı ölümlerin hızla azalmasının ve yaşam beklentisinin yükselmesinin bir sonucudur. Ayrıca, Türkiye’de bağımlılık oranının azalmaya devam ettiği ve ortanca yaşın yükseldiği de görülmektedir.

Tablo 3.2. Seçilmiş kaynaklara göre nüfusun geniş yaş gruplarına göre yüzde dağılımı ve bağımlılık oranı , Türkiye 1990-2005						
Yaş grubu	GNS-1990	TNSA-1993	TNSA-1998	GNS-2000	TNSA-2003	TGYONA-2005
<15	35,0	33,1	31,5	29,8	29,1	27,8
15-64	60,7	61,4	62,6	64,5	64,0	64,2
65 +	4,3	5,5	5,9	5,7	6,9	8,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ortanca yaş	22,2	23,1	24,3	24,8	24,7	27,0
Bağımlılık oranı	64,7	62,7	59,7	55,1	56,3	55,8

Kaynaklar: 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı (GNS), TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003, TGYONA-2005

Tablo 3.3’de TGYONA kapsamındaki 14, 10 ve 57 il gruplarına göre hanehalkı nüfusunun yaş dağılımları verilmektedir. 14 ilde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı (yüzde 4,5) diğer ana-tabakalara göre daha düşüktür. Onbeş yaşın altındaki nüfusun payı ise 14 ilde (yüzde 42,9) diğer ana-tabakalardan daha yüksektir. Bu durumun bir sonucu olarak ortanca yaş, 14 ilde daha küçüktür.

Bağımlı nüfusun (15 yaş altı ve 65 yaş üzerindeki nüfusun) 15-64 yaş nüfusuna oranı olarak hesaplanan bağımlılık oranı, TGYONA’da yüzde 55,8 olarak bulunmuştur. Bağımlılık oranı, 14 ilde yüzde 89,9 yoğun göç alan 10 ilde yüzde 46,6 diğer 57 ilde ise yüzde 59,2’dir. 14 ildeki bağımlılık oranının bu kadar yüksek olmasının nedeni, genç nüfusun daha fazla olmasıdır.

Tablo 3.3. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) ve geniş yaş gruplarına göre yüzde dağılımı ve bağımlılık oranı, TGYONA, 2005				
Yaş grubu	14 il	10 il	57 il	Toplam
<15	42,9	25,3	26,5	27,8
15-64	52,7	68,2	62,8	64,2
65 +	4,5	6,5	10,7	8,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Ortanca yaş	17,0	27,0	29,0	27,0
Bağımlılık oranı	89,9	46,6	59,2	55,8

3.1.2. Hanehalkı Kompozisyonu

Tablo 3.4’te TGYONA kapsamındaki hanelerin, hanehalkı reisinin cinsiyeti ve hanede yaşayan kişi sayısının ana-tabakalara göre yüzde dağılımları verilmektedir. Bu özellikler, hanehalklarının sosyo-ekonomik özellikleriyle ilişkili olması açısından önemlidir. Hanehalkı reisinin kadın olduğu hanelerin oranı yüzde 11,8 olarak bulunmuştur. Bu oran 14 ilde yüzde 8,2 ile en düşüktür. Kadın hanehalkı reisleri yüzdesinin en yüksek olduğu ana-tabaka ise 14 ilden yoğun göç alan 10 ildir.

Tablo 3.4. Ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre hanehalkı kompozisyonu, TGYONA, 2005				
Özellikler	14 il	10 il	57 il	Toplam
Hane halkı reisinin cinsiyeti				
Erkek	91,8	87,2	88,6	88,2
Kadın	8,2	12,8	11,4	11,8
Hanede yaşayanların sayısı				
1	2,1	5,1	7,3	5,9
2	7,4	21,3	22,1	20,6
3	9,5	19,2	18,6	18,3
4	12,5	24,5	21,1	22,1
5	14,4	15,1	13,9	14,5
6	13,2	6,8	7,2	7,4
7	9,5	3,2	4,7	4,3
8	9,8	2,2	0,7	2,1
9	6,9	1,4	1,6	1,9
10+	13,8	0,8	1,7	2,2
Hanehalkı sayısı	3.043	1.184	782	5.009
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	6,24	3,82	3,77	3,97
Not: Bu tablo hanehalkının <i>de jure</i> üyelerine, yani genellikle hanede yaşayanlara dayanmaktadır.				

Hanehalkı büyüklüğü ülke geneli için ortalama 3,97 kişi olarak hesaplanmıştır. Hanehalklarının yüzde 66,9'unda yaşayan ortalama kişi sayısı 4 veya daha azdır. Yaş yapısında görülen farklılığa benzer bir durum, hanede yaşayan ortalama kişi sayısı açısından da 14 il farklılık göstermektedir. 14 ilde yaşayan hanehalklarındaki ortalama kişi sayısı ülke ortalamasından 2,27 kişi daha fazladır. Altı ve daha fazla kişiden oluşan hanehalklarının yüzdesi ülke genelinde yüzde 17,9 iken, 14 ilde en yüksek düzeydedir (yüzde 53).

3.1.3. Hanehalkı Nüfusunun Eğitim Düzeyi

Bu bölümde, hanehalkı görüşmelerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda, hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyleri ana-tabaka, kent-kır ve yaş temelinde değerlendirilmektedir. Nüfusun yüzde 65,1'i ilköğretim birinci kademe veya daha düşük eğitim düzeyine sahiptir. Lise ve üzeri eğitime sahip olanların oranı yüzde 21,3 seviyesindedir.

Ana-tabakalar ve yerleşim yeri açısından hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyi değerlendirildiğinde ise, kırdaki yaşayanların yüzde 83,4'ünün, 14 ilde yaşayanların ise yüzde 77,2'sinin ilköğretim birinci kademe veya altında eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. 14 ilde yüzde 11,1 düzeyine düşen lise ve üzeri eğitime sahip olanların oranı, 57 ilde yüzde 19,7, 10 ilde ise yüzde 25,2 düzeyine yükselmektedir (Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Altı ve üzeri yaşta <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Temel Özellikler	Eğitimi yok/ ilköğretimi bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe	İlköğretim ikinci kademe	Lise ve üzeri	Cevapsız	Toplam	Sayı
Yaş							
6-9	97,1	0,1	0,6	0,0	2,3	100,0	2.836
10-14	51,8	35,6	12,2	0,3	0,2	100,0	3.482
15-19	11,3	12,1	50,7	25,4	0,5	100,0	3.199
20-24	9,5	33,1	12,9	44,1	0,4	100,0	2.680
25-29	9,0	42,2	9,2	38,9	0,7	100,0	2.163
30-34	12,0	47,4	11,5	28,9	0,2	100,0	1.749
35-39	14,5	51,3	8,1	25,5	0,5	100,0	1.523
40-44	15,8	50,6	8,8	24,4	0,4	100,0	1.359
45-49	20,2	44,2	8,8	25,6	1,2	100,0	1.067
50-54	27,7	44,3	8,3	18,9	0,7	100,0	951
55-59	41,6	38,1	3,1	17,1	0,1	100,0	705
60-64	52,5	33,6	5,5	8,2	0,2	100,0	622
65+	63,6	23,7	3,8	8,5	0,4	100,0	1.537
Ana-tabaka							
14 il	53,2	24,0	10,7	11,1	0,9	100,0	16.805
10 il	26,7	33,8	14,0	25,2	0,4	100,0	4.386
57 il	31,9	35,3	12,3	19,7	0,8	100,0	2.690
Yerleşim yeri							
Kent	28,3	30,0	14,2	27,0	0,5	100,0	12.535
Kır	40,9	42,5	9,6	6,1	1,0	100,0	11.346
Toplam	31,7	33,4	12,9	21,3	0,6	100,0	27.711

Kadın ve erkek nüfusun eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında, eğitimi olmayan ya da ilköğretimi bitirmemiş olan nüfus oranlarının kadınlar için yüzde 39,8 iken, erkekler için yüzde 23,8 olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, her 10 erkekten yaklaşık 2'si eğitimi yok/ilköğretimi bitirmemiş grubunda yer alırken, 10 kadından 4'ü bu grupta yer almaktadır (Tablo 3.5.1 ve Tablo 3.5.2).

Tablo 3.5.1. Altı ve üzeri yaşta erkek <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Temel özellikler	Eğitimi yok/ ilköğretimi bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe	İlköğretim ikinci kademe	Lise ve üzeri	Cevapsız	Toplam	Sayı
Yaş							
6-9	98,2	0,1	0,5	0,0	1,2	100,0	1.464
10-14	49,3	37,3	13,0	0,3	0,1	100,0	1.787
15-19	6,9	10,8	57,4	24,4	0,5	100,0	1.617
20-24	3,8	32,3	14,6	49,1	0,1	100,0	1.311
25-29	4,9	40,7	11,3	42,1	1,0	100,0	1.048
30-34	4,5	44,7	13,3	37,4	0,1	100,0	871
35-39	4,0	50,1	11,4	34,3	0,2	100,0	762
40-44	4,7	54,7	14,5	25,8	0,1	100,0	701
45-49	7,5	44,5	13,4	34,2	0,4	100,0	526
50-54	9,8	52,6	13,3	22,9	1,3	100,0	494
55-59	20,0	48,1	6,0	25,7	0,3	100,0	348
60-64	29,7	44,1	10,6	15,6	0,0	100,0	296
65+	49,3	30,7	6,4	13,2	0,4	100,0	735
Ana-tabaka							
14 il	40,8	27,8	14,6	15,8	1,1	100,0	8.396
10 il	19,6	34,0	17,9	28,4	0,1	100,0	2.214
57 il	24,2	37,4	14,7	23,0	0,7	100,0	1.355
Yerleşim yeri							
Kent	21,5	29,5	17,7	31,0	0,4	100,0	6.292
Kır	30,1	49,1	12,3	7,9	0,7	100,0	5.673
Toplam	23,8	34,8	16,2	24,8	0,4	100,0	11.965

Ana-tabakalar açısından değerlendirme yapıldığında, 14 ilde yaşayan kadın ve erkeklerin eğitim düzeylerinin diğer ana-tabakalara göre daha düşük olduğu görülmektedir. 14 ildeki kadınların yüzde 65,6'sı eğitimsizdir. 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde yaşayan kadınlar ise, ana-tabakalar arasında en yüksek eğitim seviyesine sahiptir (Tablo 3.5.2).

Tablo 3.5.2. Altı ve üzeri yaştaki kadın *de facto* hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Temel Özellikler	Eğitimi yok/ ilköğretimi bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe	İlköğretim ikinci kademe	Lise ve üzeri	Cevapsız	Toplam	Sayı
Yaş							
6-9	95,8	0,0	0,7	0,0	3,5	100,0	1.372
10-14	54,7	33,5	11,4	0,2	0,2	100,0	1.695
15-19	16,2	13,4	43,1	26,7	0,5	100,0	1.582
20-24	15,1	33,9	11,1	39,1	0,8	100,0	1.369
25-29	12,8	43,6	7,3	36,0	0,3	100,0	1.115
30-34	19,5	50,3	9,7	20,3	0,3	100,0	878
35-39	24,1	52,3	5,2	17,5	0,9	100,0	761
40-44	28,4	45,7	2,5	22,7	0,6	100,0	658
45-49	30,5	44,2	5,0	18,5	1,8	100,0	541
50-54	49,4	34,0	2,3	14,3	0,0	100,0	457
55-59	64,9	27,0	0,3	7,9	0,0	100,0	357
60-64	69,7	26,0	1,7	2,6	0,0	100,0	326
65+	76,4	17,4	1,5	4,3	0,5	100,0	802
Ana-tabaka							
14 il	65,6	20,2	6,8	6,5	0,8	100,0	8.409
10 il	34,0	33,5	10,0	21,9	0,6	100,0	2.172
57 il	39,6	33,2	9,9	16,3	1,0	100,0	1.335
Yerleşim yeri							
Kent	35,3	30,5	10,6	22,9	0,6	100,0	6.243
Kır	51,7	35,8	7,0	4,3	1,3	100,0	5.673
Toplam	39,8	32,0	9,6	17,8	0,8	100,0	11.916

3.1.4. Sağlık Sigortası ve Nüfus Kağıdı Sahipliği

Tablo 3.6’da görüşülen hanehalkı üyelerinin sağlık güvencesine sahip olma durumları, yaş grubu, cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yeri temelinde gösterilmektedir. TGYONA kapsamında görüşülen nüfusun yüzde 26,1’inin sağlık güvencesi olmadığı görülmektedir. Hanehalklarının yaklaşık üçte biri SSK’ya bağlı iken, bunu yüzde 14,8 ile yeşil kart izlemektedir.

Yaş gruplarına göre sağlık güvencesine sahip olma durumu incelendiğinde, 5 yaş altı ve 5-14 yaş grubundaki nüfus için sağlık güvencesine sahip olmayanların oranı sırasıyla yüzde 29,0 ve yüzde 29,9’dur. Başka bir ifadeyle, bu iki yaş grubundaki nüfus içerisindeki her 10 kişiden 3’ü herhangi bir sağlık güvencesi altında değildir. Bu grup için en büyük yüzdenin yer aldığı sağlık güvencesi ise yüzde 30,9 ve yüzde 25,2 ile SSK’dır. Daha sonra yeşil kart sahibi olma yüzdesi gelmektedir (yüzde 20,9 ve 22,9). Kadın ve erkek açısından değerlendirme yapıldığında, sağlık güvencesine sahip olma açısından çok önemli bir farklılık görülmemekle birlikte, sağlık güvencesine sahip olmayan kadın yüzdesi erkeklere göre biraz daha fazladır. Ana-tabaka ayrımında incelendiğinde, 14 ilde nüfusun yüzde 32,3’ü, 10 ilde yüzde 27,1’i, 57 ilde de yüzde 23,4’ü sağlık güvencesine sahip değildir.

Tablo 3.6. Hanehalkı nüfusunun sağlık güvencesine sahip olma durumunun yaş, cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005										
Temel Özellikler	Sağlık güvencesi yok	Emekli SSK	Emekli Sandığı	Bağ-Kur	Özel Sigorta	Yeşil Kart	Diğer	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Yaş										
0-4	29,0	30,9	8,2	8,6	1,4	20,9	0,7	0,3	100,0	3.036
5-14	29,9	25,2	9,2	12,3	0,3	22,9	0,1	0,2	100,0	7.050
15-64	25,8	33,7	13,6	13,8	0,5	11,9	0,5	0,3	100,0	16.004
65+	17,2	28,0	17,6	22,4	0,1	13,1	1,5	0,0	100,0	1.543
Cinsiyet										
Kadın	27,5	30,9	12,1	13,4	0,5	14,7	0,6	0,3	100,0	13.896
Erkek	24,8	31,9	13,2	14,2	0,5	14,9	0,4	0,1	100,0	13.737
Ana-tabaka										
14 il	32,3	13,9	7,5	5,5	0,0	40,3	0,3	0,2	100,0	19.816
10 il	27,1	37,2	12,9	13,2	0,9	7,9	0,5	0,2	100,0	4.857
57 il	23,4	29,8	13,7	16,7	0,2	15,4	0,6	0,3	100,0	2.960
Yerleşim yeri										
Kent	22,5	36,0	15,8	13,6	0,7	10,5	0,6	0,3	100,0	14.311
Kır	35,9	18,8	4,1	14,2	0,0	26,5	0,3	0,1	100,0	13.322
Toplam	26,1	31,4	12,6	13,8	0,5	14,8	0,5	0,2	100,0	27.710

Tablo 3.7’de de görüldüğü gibi, toplam nüfusun yüzde 2,5’inin nüfus kağıdı bulunmamaktadır. Yaş arttıkça nüfus kağıdı sahipliği de artmaktadır: 0-1 yaş grubunda yüzde 85,4 olan nüfus kağıdına sahip olma oranı, 1-4 yaşlarında yüzde 95,5’e; 5-14 yaşında ise yüzde 98,3’e yükselmektedir. 14 ilde ise nüfus kağıdı olmayan nüfusun oranı yüzde 3,1’dir.

Tablo 3.7. Hanehalkı nüfusunun yaş, yaşanan ana-tabaka ve yerleşim yerine göre nüfus kağıdı sahipliği yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Temel özellikler	Nüfus kağıdı var	Nüfus kağıdı yok	Toplam	Sayı
Yaş				
0-1	85,4	14,6	100,0	1.115
1-4	95,5	4,5	100,0	1.957
5-14	98,3	1,7	100,0	7.069
15-64	99,6	0,4	100,0	16.007
65+	99,9	0,1	100,0	1.537
Ana-tabaka				
14 il	96,9	3,1	100,0	19.861
10 il	98,7	1,3	100,0	4.867
57 il	99,3	0,7	100,0	2.965
Yerleşim yeri				
Kent	98,8	1,2	100,0	14.352
Kır	98,7	1,3	100,0	13.341
Toplam	97,5	2,5	100,0	27.711

Tablo 3.8’de görüldüğü gibi, kadın nüfusun yüzde 3’ü, erkek nüfusun ise yüzde 2’si nüfus kağıdına sahip değildir. Yaş grupları açısından incelendiğinde, 0-1 yaş grubu, kadınların (yüzde 84,3) ve erkeklerin (yüzde 86,7) en az nüfus kağıdına sahip olduğu yaş grubudur. Nüfus kağıdına sahip olmanın düşük düzeyde olduğu ikinci grup 1-4 yaş grubudur. Bu da her iki grup içinde beş yaş altı çocukların nüfus kağıtlarının daha geç alındığını göstermektedir. Erkekler arasında nüfus kağıdına sahiplik açısından kentsel ve kırsal yerleşim yerleri arasında bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 3.8. Erkek ve kadın nüfusun yaş, yaşanan ana-tabaka, yerleşim yerine göre nüfus kağıdı sahipliği yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Temel özellikler	Erkek			Kadın		
	Nüfus kağıdı var	Nüfus kağıdı yok	Sayı	Nüfus kağıdı var	Nüfus kağıdı yok	Sayı
Yaş						
0-1	86,7	13,3	565	84,3	15,7	550
1-4	95,4	4,6	1.005	95,6	4,4	952
5-14	98,2	1,8	3.641	98,5	1,5	3.428
15-64	99,6	0,4	7.968	99,5	0,5	8.039
65+	100,0	0,0	735	99,9	0,1	802
Ana-tabaka						
14 il	97,2	2,8	9.972	96,5	3,5	9.889
10 il	98,6	1,4	2.452	98,9	1,1	2.415
57 il	99,4	0,6	1.495	99,2	0,8	1.470
Yerleşim yeri						
Kent	98,8	1,2	7.720	98,8	1,2	7.132
Kır	98,8	1,2	6.699	98,5	1,5	6.642
Toplam	97,7	2,3	13.919	97,2	2,8	13.744

3.2. Konut Özellikleri

Görüşmelerin gerçekleştiği hanehalklarına içme suyunun kaynağı, en yakın içme suyu kaynağına uzaklık, konut zemini malzemesi, konuttaki yatak odası sayısı ve tuvalet imkanları gibi konut özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Tablo 3.9’da hanehalkının konut özellikleri ana-tabakaya göre verilmektedir.

Hanehalkının içme suyu kaynağına bakıldığında, konutların yarısından fazlasının (yüzde 51,3) içme suyunu konutun içindeki şebeke suyundan sağladığı görülmektedir. Ana-tabakalara göre değerlendirildiğinde ise, 57 ilin içinde bulunduğu ana-tabakada evde ya da bahçede şebeke suyuna sahip olan hanelerin oranının sadece yüzde 37,7 olduğu görülmektedir. Şebeke suyu kullanan hanehalklarının oranı, 14 ilde yüzde 60,7; 10 ilde ise yüzde 62,3’tür. Diğer ana-tabakalarla karşılaştırıldığında 14 ilde ayrıca pınar/çeşmenin içme suyu kaynağı olarak yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir.

TGYONA kapsamında konutunda veya bahçesinde içme suyu olmayan hanelere içme suyuna ulaşmak için ne kadar zaman harcadıkları da sorulmuştur. 14 ilde yaşayan hanelerin yüzde 90,8'i bu sürenin 15 dakikadan az olduğunu belirtmiştir. 14 ilden yoğun göç alan 10 il ve diğer 57 ilde ise, hanelerin sırasıyla yüzde 96,1 ve yüzde 96,9'u 15 dakikadan az bir süre içinde içme suyuna ulaştığını ifade etmiştir.

Tablo 3.9. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre konut özelliklerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Konut özellikleri	14 il	10 il	57 il	Türkiye
İçme suyunun kaynağı				
Evde/bahçede şebeke suyu	60,7	62,3	37,7	51,3
Ev/bahçe dışında ortak şebeke suyu	0,5	0,0	0,6	0,3
Ortak kullanılan kuyu suyu	4,3	3,8	1,3	0,7
Evde/bahçede kuyu	2,4	0,2	0,9	2,7
Evde/bahçeye şebekeyle pınar suyu	13,3	0,2	35,4	16,7
Pınar/çeşme	12,7	1,0	6,1	4,1
Irmak/dere/göl/gölet/baraj	1,6	0,0	0,6	0,4
Yağmur suyu	0,0	0,0	0,0	0,0
Tanker	0,8	0,4	0,4	0,4
Şişe suyu	2,2	29,1	16,1	21,3
Su istasyonu	0,0	1,7	0,3	0,9
Diğer	1,4	1,3	0,7	1,0
İçme suyuna olan mesafe				
15 dakikadan az	90,8	96,1	96,9	96,0
Tuvalet imkanları				
Kanalizasyona bağlı	57,6	83,7	59,8	71,2
Açık çukur	14,1	8,1	25,2	16,1
Kapalı çukur	22,2	6,8	12,0	10,2
Tuvalet yok/açıkta/umumi tuvalet	5,1	0,5	0,0	0,6
Diğer	0,8	0,9	3,0	1,8
Cevapsız	0,3	0,0	0,0	0,0
Zemin malzemesi				
Toprak	14,9	0,5	3,1	2,8
Tahta	1,4	9,0	27,3	16,5
Parke	2,7	26,4	17,7	20,8
Karo	10,3	14,2	6,0	10,3
Beton	55,3	26,0	26,8	28,5
Halı	1,1	5,2	3,3	4,0
Marley	2,7	11,5	11,5	10,8
Mozaik	8,9	3,1	2,6	3,3
Diğer	2,7	4,0	1,8	2,9
Yatak odası başına düşen kişi sayısı				
1-2	30,4	72,3	69,0	67,7
3-4	47,1	24,6	27,3	27,5
5-6	15,3	3,0	3,5	4,1
7+	7,1	0,2	0,2	0,7
Yatak odası başına düşen ortalama kişi sayısı	3,4	2,1	2,2	3,0

Diğer taraftan hanehalklarının yüzde 71,2'si kanalizasyona bağlı tuvalete sahip iken, 14 il ve 57 il için bu yüzdeler sırasıyla yüzde 57,6 ve 59,8'dir. Kanalizasyon şebekesine sahip olma yüzdesi 10 ilde ise yüzde 83,7'dir. Ayrıca, 14 ilde tuvalet imkanı olmayan hanehalkı oranının yüzde 5,1 olması da dikkat çekmektedir.

Görüşme yapılan hanehalklarının yüzde 28,5'inde konutun zemin malzemesi betondur. Ana-tabakalara göre değerlendirildiğinde, 14 ildeki hanelerin yarısından fazlasında zeminin beton olduğu, bu yüzdenin 10 il ve 57 ilde yaklaşık dörtte-bire düştüğü görülmektedir. 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde konut zemininde kullanılan malzemenin dörtte birinin parke; 57 ilde ise tahta olduğu görülmektedir.

TGYONA kapsamında, hanehalkının kalabalıklığının bir göstergesi olarak, hanede gece uyumak için kullanılan odaların sayısına ilişkin bilgiler de elde edilmiştir. Tablo 3.9'da görüldüğü gibi, yatak odası başına düşen ortalama kişi sayısı 3'tür. Yatak odası başına düşen kişi sayısı, 14 ilde 3,4; yoğun göç alan 10 il ve 57 ilde ise sırasıyla 2,2 ve 2,1'dir.

3.3. Dayanıklı Tüketim Malları

TGYONA kapsamında, hanehalkının sahip olduğu dayanıklı tüketim malları konusunda toplanan bilgiler Tablo 3.10'da verilmektedir. Görüşmenin gerçekleştirildiği haneler arasında içinde buzdolabı, fırın, çamaşır makinesi, ütü, elektrik süpürgesi, televizyon, telefon ve cep telefonundan hiç birine sahip olmayan hane yüzdesi 0,6 olarak bulunmuştur. Bu oranın en yüksek olduğu ana-tabaka, yüzde 2,2 ile 14 ildir. 14 ilden yoğun göç alan 10 il ve 57 ilde bu oran yüzde 1'in altında kalmaktadır.

Tablo 3.10. Dayanıklı tüketim mallarına sahip olan hanehalklarının ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Dayanıklı tüketim malları	14 il	10 il	57 il	Toplam
Buzdolabı	88,3	98,8	91,7	94,9
Gazlı veya elektrikli fırın	55,3	76,0	64,0	69,2
Çamaşır makinesi	57,2	89,0	74,3	80,2
Ütü	73,4	89,7	81,6	84,9
Elektrik süpürgesi	59,1	81,8	77,1	78,0
Televizyon	91,3	99,0	94,3	96,4
Telefon	56,9	79,2	75,5	75,9
Cep telefonu	75,3	84,1	69,8	77,1
Yukarıdakilerin hiçbiri yok	2,2	0,2	0,9	0,6
Mikrodalga fırın	6,3	10,2	6,8	8,4
Bulaşık makinesi	11,4	32,8	18,6	25,0
Blender/mikser	23,0	46,2	31,6	38,1
DVD/VCD çalar	26,8	46,4	33,5	39,3
Video kamera	3,8	8,5	5,6	6,9
Uydu/Uluslararası kablolu yayın	31,2	28,6	37,1	32,6
Klima	9,8	8,7	3,3	6,3
Video	4,9	9,1	6,5	7,6
Kablo TV	2,4	12,2	1,4	6,7
Fotoğraf makinesi	19,8	42,1	31,0	35,6
CD çalar	11,9	23,0	15,7	19,0
Bilgisayar	7,0	24,1	12,5	17,7
İnternet	3,0	11,7	6,1	8,6
Özel araba	15,2	28,6	28,6	27,6
Taksi/minibüs/diğer ticari araç	4,1	4,5	5,2	4,8
Traktör	5,1	3,9	13,5	8,3
Motosiklet	1,6	7,1	4,9	5,7
Bisiklet	10,1	17,6	16,0	16,3
Sayı	3.043	1.184	782	5.009

3.4. Toprak ve Hayvan Sahipliği

TGYONA kapsamında hanehalkının sahip olduğu hayvan ve ekilebilir toprağı olma durumu hakkında da bilgi elde edilmiştir. 14 ilden yoğun göç alan 10 il, tüm göstergelerde en düşük yüzdelere sahiptir. Hayvan sahipliği açısından büyükbaş hayvan sahipliği 57 ilde (yüzde 28,7), küçükbaş hayvan sahipliği 14 ilde (yüzde 16,3) ülke ortalamasının üzerindedir. Binek hayvancılığı ve arıcılık en yüksek yüzdeye 57 ilde; kümes hayvancılığı ise 14 ilde en yüksek yüzdeye (yüzde 35,9) ulaşmaktadır. Ekilebilir toprak sahipliği açısından değerlendirildiğinde ise, 57 ilin en yüksek yüzdeye sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.11).

Tablo 3.11. Hanehalkı nüfusunun hayvan ve toprak sahipliğinin ana-tabakalara (14 il, 10 il, 57 il) göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
	14 il	10 il	57 il	Toplam
Hayvan sahipliği				
Büyükbaş hayvan (sığır, inek vb)	24,9	6,9	28,7	17,9
Küçükbaş hayvan (koyun, keçi vb.)	16,3	4,6	8,9	7,4
Binek/yük hayvanı (at, eşek vb.)	10,3	0,9	10,9	6,0
Kümes hayvanı (Tavuk, ördek vb.)	35,9	8,4	28,7	19,4
Arı kovanı	2,2	0,2	6,3	3,0
Toprak ve diğer mal sahipliği				
Ekilebilir toprağı var	36,4	22,3	55,8	33,7
Ahır var	31,4	8,0	31,3	20,0
Samanlık var	21,4	6,3	25,6	15,9
Sayı	3.043	1.184	782	5.009

3.5. Hanenin Maddi Durumunun Değerlendirilmesi

Görüşülen kişilerden kendi hanelerinin maddi durumlarını değerlendirmeleri ve çevredeki haneler ile karşılaştırmaları istenmiştir. 14 ilde yaşayan hanelerin yüzde 57,5'i kendi maddi durumlarını yetersiz olarak değerlendirirken, 10 ilde yetersiz cevabını verenler yüzde 32,9, 57 ilde ise yüzde 36,4'tür. Hanelerinin durumunu oldukça yeterli/yeterli olarak değerlendirenlerin yüzdesi 14 ilde yüzde 16,3 düzeyinde kalırken, 57 ilde yüzde 24,4'e, 10 ilde ise yüzde 29,4'e yükselmektedir (Tablo 3.12).

Tablo 3.12. Hanehalkı nüfusunun ana-tabakaya göre maddi durumunu değerlendirmesinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
	14 il	10 il	57 il	Toplam
Hanenin maddi durumu				
Oldukça yeterli	2,2	3,3	1,9	2,6
Yeterli	14,1	26,1	22,5	23,6
Ancak yeterli	26,3	37,3	39,1	37,3
Yetersiz	57,5	32,9	36,4	36,3
Diğer	0,0	0,3	0,1	0,2
Hanenin maddi durumu				
Çevredeki hanelerden daha iyi	13,0	14,2	17,5	15,6
Çevredeki hanelerle aynı	48,0	51,4	48,8	50,1
Çevredeki hanelerden daha kötü	36,3	27,6	30,1	29,4
Diğer	2,4	6,9	3,3	5,0
Sayı	3.043	1.184	782	5.009

BİREYSEL GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLERİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

4

Bu bölümde, TGYONA kapsamında hanehalkı görüşmelerinin sonunda seçilen 18-69 yaş grubundaki kişilerle gerçekleştirilen görüşmelerin sonuçları değerlendirilmektedir. Kişilerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, Türkçe konuşma durumu, yaşanan yerleşim yeri tipi, ana-tabaka ve çalışma durumu gibi sosyo-ekonomik özellikleri incelenmektedir.

4.1. Temel Özellikler

TGYONA kapsamında toplam olarak 7.321 kişi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin yüzde 58,4'ü kadın; yüzde 41,6'sı erkektir. Erkeklerin yüzdesinin daha düşük olmasının temel nedeni erkeklerin gündüz saatlerinde ekonomik ve sosyal aktivitelerle uğraşmaları nedeniyle evde olmamalarıdır. Görüşülen kişilerin yaş dağılımları incelendiğinde, görüşme için seçilen kişilerin yüzde 28,4'ünün 30 yaş altında; yüzde 26,7'sinin 30-39 yaş grubunda olduğu; yüzde 44,6'sının ise 40 ve üzeri yaşlarda olduğu görülmektedir. Bireysel görüşmelerde elde edilen yaş dağılımı, hanehalkı nüfusunun 18-69 yaş dağılımı ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Tablo 4.1).

TGYONA kapsamında görüşülen kişilerin medeni durumları incelendiğinde, kişilerin yüzde 82,6'sının görüşme tarihinde halen evli; yüzde 12,4'ünün hiç evlenmemiş; geriye kalan yüzde 5,0'inin ise eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşıyor grubunda yer aldığı görülmektedir. Yerleşim yerine göre değerlendirildiğinde, beklendiği gibi, kentsel yerleşim yerlerinde ve büyük kentleri içeren 10 ilde hiç evlenmemiş nüfusun yüzdesi yüksektir. 14 ilde ve kırsal alanlarda ise halen evli olan nüfusun yüzdesi daha yüksektir. Eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşayan nüfusun payında ana-tabakaya ve yerleşim yerine göre önemli bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Görüşülen kişilerin eğitim durumları incelendiğinde, cevaplayıcıların yüzde 19,5'inin eğitimsiz ve/veya ilkokulu bitirmemiş olduğu; yüzde 42,2'sinin 1998 yılında uygulanmaya başlanan sekiz yıllık zorunlu eğitim döneminin ilk beş yılını kapsayan ilköğretim birinci kademeyi tamamladığı görülmektedir. Diğer taraftan, yüzde 9'unun ilköğretim ikinci kademeyi bitirdiği; yüzde 29,0'ının ise lise ve daha üstü eğitime sahip olduğu görülmektedir.

Ana-tabakalara ve yerleşim yerine göre değerlendirildiğinde, 14 ilde görüşülen kişilerin yüzde 45,0'ının eğitimi yok veya ilkokulu bitirmediği görülmektedir. 14 ilde lise ve üzerinde eğitime sahip kişilerin yüzdesi ile Türkiye ortalaması arasında yüzde 10'luk bir fark olduğu; 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde ise, görüşülen kişilerin Türkiye ortalamasının da üzerinde bir eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.1. Yerleşim yeri ve yaşanan ana-tabakaya (14 il, 10 il, 57 il) göre görüşülen kişilerin temel özelliklerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Temel özellikler	Ana-tabaka			Yerleşim yeri		Toplam
	14 il	10 il	57 il	Kent	Kır	
Yaş						
18-19	4,9	4,4	2,0	3,7	2,6	3,4
20-24	13,0	11,8	9,9	11,9	8,3	11,0
25-29	16,2	13,7	14,0	14,8	11,7	14,0
30-34	17,8	12,2	15,2	14,0	13,9	13,9
35-39	14,4	13,6	11,7	13,3	11,3	12,8
40-44	10,7	12,0	11,0	10,9	13,1	11,4
45-49	6,4	9,9	8,3	9,3	7,8	8,9
50-54	5,7	8,1	8,4	7,8	8,7	8,0
55-59	4,0	5,8	7,3	5,2	9,5	6,3
60-64	3,8	4,3	6,8	4,7	7,4	5,3
65-69	3,0	4,2	5,5	4,3	5,7	4,7
Cinsiyet						
Erkek	42,1	41,5	41,6	41,4	42,2	41,6
Kadın	57,9	58,5	58,4	58,6	57,8	58,4
Medeni durum						
Hiç evlenmedi	12,5	15,6	8,9	13,5	9,3	12,4
Halen Evli	84,4	79,5	85,8	81,7	85,3	82,6
Eşi ölmüş/Boşanmış/ayrı yaşıyor	3,2	4,9	5,4	4,8	5,4	5,0
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	45,0	15,0	19,8	17,0	26,7	19,5
İlköğretim birinci kademe	29,0	43,1	43,6	36,8	58,6	42,2
İlköğretim ikinci kademe	7,5	8,7	9,5	9,7	6,6	9,0
Lise ve üzeri	17,8	32,7	26,8	35,8	8,0	29,0
Toplam	4.396	1.771	1.154	4.523	2.798	7.321

Görüşülen kişilerin yüzde 96,9'u Türkçe konuşabildiklerini belirtmişlerdir; evde Türkçe konuştuklarını beyan edenlerin oranı ise yüzde 90,4'tür (Tablo 4.1.1). Kadınların Türkçe konuşma yüzdesi erkeklerin Türkçe konuşma yüzdelere göre daha düşük düzeydedir (sırasıyla yüzde 95,4 ve yüzde 99,5).

Tablo 4.1.1. Görüşülen kişilerin Türkçe konuşma yüzdeleri, TGYONA, 2005		
	Türkçe konuşanların yüzdesi	Evde Türkçe konuşanların yüzdesi
Erkek	99,5	91,0
Kadın	95,4	90,1
Toplam	96,9	90,4
Sayı	7.321	7.321

Tablo 4.2.1’de görüldüğü gibi, görüşülen kadınların yaklaşık yüzde 15’i 18-24; yüzde 60’ı 25-49; yüzde 25’i ise 50-69 yaş grubundadır. Türkiye nüfusunun yaş yapısına uygun olarak kadın görüşmelerinin önemli bir bölümü 20-44 yaş grubundaki kadınlar ile gerçekleştirilmiştir. Kadınların yüzde 10,4’ü hiç evlenmediğini; yüzde 82,8’i halen evli olduğunu beyan ederken, yüzde 6,8’i daha önce evlendiklerini beyan etmişlerdir. Görüşülen kadınların yaklaşık dörtte-üçünün görüşme sırasında kentsel alanlarda; dörtte-birinin ise kırsal alanlarda yaşadığı görülmektedir. Görüşme için seçilen kadınların yaklaşık yarısı 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde, yüzde 7,8’i 14 ilde; yüzde 43,0’ı ise diğer illerde yaşamaktadır. Kadınların yüzde 28,8’inin eğitiminin olmadığı veya ilkokulu bitirmediği, lise ve üzeri eğitime sahip kadınların ise tüm kadın nüfusunun yüzde 23,1’ini oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 4.2.1. Cevaplayıcı kadınların temel özelliklere göre yüzde dağılımı ve ağırlıklı ve ağırlıksız sayıları, TGYONA, 2005				
Temel özellikler	Yüzde	Kadın sayısı		
		Ağırlıklı	Ağırlıksız	
Yaş				
18-19	3,9	167	197	
20-24	11,3	486	606	
25-29	16,0	687	704	
30-34	13,6	582	675	
35-39	12,7	545	558	
40-44	10,6	455	432	
45-49	8,2	353	286	
50-54	8,0	343	272	
55-59	5,8	247	208	
60-64	5,4	233	175	
65-69	4,3	184	161	
Medeni durum				
Hiç evlenmedi	10,4	445	465	
Halen Evli	82,8	3.548	3.568	
Eşi ölmüş/Boşanmış/ayrı yaşıyor	6,8	290	241	
Yerleşim yeri				
Kent	75,6	3.237	2.595	
Kır	24,4	1.046	1.679	
Ana-tabaka				
14 il	7,8	334	2.626	
10 il	49,2	2.105	992	
57 il	43,0	1.843	656	
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	28,8	1.232	2.136	
İlköğretim birinci kademe	41,7	1.786	1.338	
İlköğretim ikinci kademe	6,0	258	199	
Lise ve üzeri	23,1	988	572	
Toplam	100,0	4.282	4.274	
Ortanca Yaş	36,1	-	-	

Görüşülen erkeklerin yaş dağılımı, kadınların yaş dağılımı ile benzerlik göstermektedir. Kadınların ortanca yaşı (36,1) erkeklerin ortanca yaşından (37,4) 1,3 yaş daha

küçüktür. Görüşülen erkeklerin medeni durumları incelendiğinde, erkeklerin yüzde 15,3'ünün bekar; yüzde 82,2'sinin halen evli; yüzde 2,5'inin ise eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşıyor olduğu görülmektedir. Erkekler arasında eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşıyor yüzdesinin kadınlardan belirgin bir biçimde düşük olmasının nedeni, tekrar evliliklerin erkekler arasında daha yüksek olması ve kadınların erkeklere göre daha uzun yaşamasıdır. Diğer taraftan, görüşme yapılan her 4 erkekte 3'ü kentsel alanlarda, 1'i ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Görüşülen kadınların dağılımına benzer şekilde, görüşülen erkeklerin yaklaşık yarısı ile 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde görüşülmüştür. Cevaplayıcı erkeklerin eğitim durumları incelendiğinde, eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş erkeklerin tüm erkekler içerisinde sadece yüzde 6,3'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerin yüzde 37,4'ü lise ve üzerinde eğitime sahiptir. Bu bulgular erkeklerin kadınlara göre daha eğitilmiş olduklarını göstermektedir (Tablo 4.2.2).

Tablo 4.2.2. Cevaplayıcı erkeklerin temel özelliklerinin yüzde dağılımı ve ağırlıklı ve ağırlıksız sayıları, TGYONA, 2005			
Temel özellikler	Yüzde	Erkek sayısı	
		Ağırlıklı	Ağırlıksız
Yaş			
18-19	2,7	83	105
20-24	10,6	324	257
25-29	11,2	343	391
30-34	14,4	440	513
35-39	13,0	396	450
40-44	12,6	383	393
45-49	9,9	303	275
50-54	8,1	246	213
55-59	7,0	213	161
60-64	5,2	158	159
65-69	5,2	159	130
Medeni durum			
Hiç evlenmedi	15,3	467	408
Halen Evli	82,2	2.505	2.591
Eşi ölmüş/Boşanmış/ayrı yaşıyor	2,5	75	46
Yerleşim yeri			
Kent	74,9	2.283	1.928
Kır	25,1	764	1.119
Ana-tabaka			
14 il	8,0	243	1.770
10 il	48,9	1.491	779
57 il	43,1	1.313	498
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	6,3	190	559
İlköğretim birinci kademe	43,1	1.306	1.206
İlköğretim ikinci kademe	13,2	400	369
Lise ve üzeri	37,4	1.135	894
Toplam	100,0	3.048	3.047
Ortanca Yaş	37,4	-	-

4.2. Sosyal, Ekonomik ve Demografik Özellikler

Tablo 4.3’de görüşülen kadınların ve erkeklerin bazı sosyal, demografik ve ekonomik özellikleri ile son bir hafta içindeki çalışma durumu değerlendirilmektedir. Kadınların sadece yüzde 25,7’si araştırmadan önceki bir hafta içerisinde çalıştığını beyan etmiştir. Kadınların yaklaşık dörtte-üçünün çalışmadığı görülmektedir. Kadınların çalışma yaşamına en yüksek yüzdeyle katıldıkları yaş grubu 40-44 yaş grubu olmakla birlikte, çalışma durumunun yaşa göre değişiminde belirgin bir ilişki görülmemektedir. Araştırma tarihinde hiç evlenmemiş olan kadınların, en az bir kez evlenmiş kadınlara göre daha yüksek çalışma yüzdesine sahip oldukları görülmektedir. Halen evli kadınlar arasında çalışanların yüzdesinin düşük olması, kadınların evlilik ile çalışma hayatından uzaklaştıkları izlenimini vermektedir. Kadınların çalışma yaşamına katılımını etkileyen bir diğer faktörün yaşayan çocuk sayısı olduğu görülmektedir. Çocuk sayısı arttıkça kadının işgücüne katılımının azaldığı görülmektedir.

Ana-tabakalara göre kadınların çalışma durumu incelendiğinde (Tablo 4.3), en düşük işgücüne katılım yüzdesinin 14 ilde yaşayan kadınlar arasında olduğu görülmektedir (yüzde 17,3). 14 ilden yoğun göç alan 10 ildeki kadınlar arasında yüzde 24,9 olan işgücüne katılım oranı 57 ilde yüzde 28,2’ye yükselmektedir. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılımlarının da arttığı görülmektedir. Eğitimi olmayan kadınlar arasında yüzde 18,6 olan işgücüne katılım oranı, lise ve üstü eğitilmiş kadınlar arasında yüzde 36,4’e yükselmektedir.

TGYONA kapsamında görüşülen erkeklerin yüzde 72,1’i görüşme tarihinden önceki bir hafta içerisinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Erkeklerin çalışma durumunun 40’lı yaşların ortalarına kadar yükselerek yüzde 90,5 düzeyine ulaştığı; 45 yaşından sonra ise yaşlanma, emekli olma, sağlık sorunları vb. nedenlerle işgücüne katılımlarının hızla azaldığı görülmektedir. Erkeklerin çalışma durumunda medeni durumlarına ve sahip oldukları çocuk sayısına göre, kadınların aksine, önemli bir farklılaşma görülmemektedir (Tablo 4.3).

Erkeklerin çalışma durumu yaşadıkları ana-tabakaya göre incelendiğinde, 14 ildeki işgücüne katılım yüzdesinin diğer ana-tabakalara göre düşük olduğu görülmektedir. Eğitime göre bakıldığında, kadın nüfusta olduğu gibi erkeklerde de artan eğitimle birlikte işgücüne katılım oranlarının da arttığı gözlenmektedir. Eğitimsiz erkeklerin sadece yarısı işgücüne katılırken, lise ve üzeri eğitime sahip erkeklerin yaklaşık dörtte-üçü işgücüne katılmaktadır. Kuşkusuz, daha eğitilmiş olan erkek ve kadınların daha genç yaşlarda olmaları bu farklılığı ortaya çıkaran önemli faktörlerden birisidir.

Tablo 4.4’te kadınların ve erkeklerin temel özelliklerine göre iş arama durumları değerlendirildiğinde, çalışmadığını beyan eden kadınların sadece yüzde 3,5’inin iş aramak için girişimde bulunduğu görülmektedir. Birincil çalışma çağındaki (20-54) kadınlar arasında bile iş arayanların oranı yüzde 6’nın üzerine çıkmamaktadır. Bekar olan, kentsel alanlarda yaşayan kadınların iş arama eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitime göre iş arama durumuna bakıldığında, lise ve üstü eğitime sahip olan kadınların yüzde 8,0’ının iş aramak için girişimde bulunduğu gözlenmektedir.

Tablo 4.3. Temel özelliklere göre kadın ve erkeklerin çalışma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Temel özellik	Araştırmadan önceki son bir hafta içinde çalışıyor		Kadın sayısı	Erkek sayısı
	Kadın	Erkek		
Yaş				
18-19	13,6	60,6	197	105
20-24	22,3	74,2	606	257
25-29	32,3	79,6	704	391
30-34	27,5	89,4	675	513
35-39	30,3	82,5	558	450
40-44	40,1	90,5	432	393
45-49	22,8	68,5	286	275
50-54	15,6	59,5	272	213
55-59	25,8	52,0	208	161
60-64	12,8	46,0	175	159
65-69	6,7	17,9	161	130
Medeni durum				
Hiç evlenmedi	38,5	69,5	465	408
Halen evli	24,6	72,6	3.568	2.591
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	19,2	68,0	241	46
Yaşayan çocuk sayısı				
0	34,2	80,2	258	186
1-2	26,7	78,1	1.262	921
3-4	21,7	69,3	1.055	728
5+	15,1	50,5	1.227	802
Bölge				
14 il	17,3	67,7	2.626	1.770
10 il	24,9	72,2	992	779
57 il	28,2	72,7	656	498
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	18,6	49,4	2.136	559
İlköğretim birinci kademe	25,2	71,4	1.338	1.206
İlköğretim ikinci kademe	20,2	72,4	199	369
Lise ve üzeri	36,4	76,5	572	894
Toplam	25,7	72,1	4.274	3.047

Erkekler arasında iş arayanların yüzdesi (yüzde 8,0) kadınların yüzdesinden (yüzde 3,5) daha yüksektir. Erkeklerin iş arama eğilimi, yaşlara göre farklılık göstermektedir. Özellikle 20-24 ve 35-39 yaş gruplarındaki çalışmayan ve iş arayan erkeklerin yüzde 35 düzeyine yakın olduğu görülmektedir. Bekar erkekler arasında iş arayanlar (yüzde 18,7), halen evli erkeklerden (yüzde 6,6) belirgin bir şekilde yüksektir. Bu durum, bekar erkeklerin daha genç olmasının bir sonucu olarak henüz işgücü piyasasına girmemiş olmaları ile ilişkilidir. Kırsal alanlarda ve 14 ilde yaşayan erkekler arasında çalışmayan ve iş arayan erkeklerin yüzdesinin diğer yerleşim yerlerine ve ana-tabakalara göre yüksek olduğu görülmektedir. Eğitime göre değerlendirildiğinde, ilköğretim ikinci kademe düzeyinde eğitimi olan erkeklerin daha yüksek bir iş arama yüzdesine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. Temel özelliklere göre kadınların ve erkeklerin iş arama durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Temel özellikler	İş aramak için başvuruda bulundu		Kadın sayısı	Erkek sayısı
	Kadın	Erkek		
Yaş				
18-19	2,3	2,5	137	23
20-24	4,2	37,0	438	40
25-29	3,8	1,8	508	12
30-34	5,6	4,7	491	10
35-39	4,1	32,9	386	13
40-44	3,0	3,5	283	24
45-49	5,0	3,9	203	37
50-54	1,7	6,0	206	56
55-59	1,4	1,3	158	65
60-64	2,6	9,1	141	73
65-69	0,1	3,5	132	81
Medeni durum				
Hiç evlenmedi	5,0	18,7	251	68
Halen evli	3,4	6,6	2.645	354
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	2,4	0,0	187	12
Yerleşim yeri				
Kent	3,7	6,9	1.998	294
Kır	2,3	12,9	1.085	140
Ana-tabaka				
14 il	2,2	14,6	1.898	209
10 il	4,2	8,5	727	135
57 il	2,8	6,6	458	90
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	1,8	6,9	1.614	125
İlköğretim birinci kademe	3,3	8,8	992	145
İlköğretim ikinci kademe	0,4	12,2	153	45
Lise ve üzeri	8,0	6,3	306	117
Toplam	3,5	8,0	3.083	434

Tablo 4.5.1’de görüldüğü gibi, tüm kadınlar içinde yaklaşık her on kadından sadece biri sosyal güvence ile çalışmaktadır. Sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadınlar içindeki oranı yüzde 15,0’dır. Çalıştığını beyan eden kadınların yarısından daha azı sosyal güvenceye sahiptir. Yaşa göre bakıldığında, hemen her yaş grubunda önemli orandaki kadının sosyal güvencesi olmayan işlerde çalıştığı görülmektedir. Diğer taraftan, bekar kadınlar arasında sosyal güvenceli bir işte çalışma yüzdesi evli kadınlara göre oldukça yüksektir. Kırsal alanlarda çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmaktadır. 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde çalışan kadınlar arasında sosyal güvenceli bir işte çalışma yaygındır. Ancak, bu ana-tabakada, diğer ana-tabakalarda olduğu gibi, sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışan kadınların oranı da yüksektir. Eğitim düzeyi arttıkça sosyal güvencesi olan bir işte çalışma yüzdesinin arttığı görülmektedir.

Tablo 4.5.1. Temel özelliklere göre kadınların sosyal güvence ile çalışma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Temel özellikler	Çalışmıyor	Sosyal güvence ile çalışıyor	Sosyal güvencesiz çalışıyor	Toplam	Kadın sayısı
Yaş					
18-19	88,5	3,2	8,3	100,0	197
20-24	77,7	11,4	10,9	100,0	606
25-29	67,6	17,7	14,7	100,0	704
30-34	74,5	14,2	11,4	100,0	675
35-39	70,9	9,4	19,7	100,0	558
40-44	61,1	16,0	22,9	100,0	432
45-49	77,6	8,1	14,2	100,0	286
50-54	89,1	0,6	10,3	100,0	272
55-59	76,8	0,0	23,2	100,0	208
60-64	82,4	0,0	17,6	100,0	175
65-69	91,2	0,0	8,8	100,0	161
Medeni durum					
Hiç evlenmedi	63,6	20,2	16,2	100,0	465
Halen evli	76,4	8,9	14,7	100,0	3.568
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	79,1	4,1	16,8	100,0	241
Yerleşim yeri					
Kent	78,3	11,0	10,7	100,0	2.595
Kır	64,6	5,2	30,2	100,0	1.679
Ana-tabaka					
14 il	84,5	4,0	11,5	100,0	2.626
10 il	74,6	11,6	13,8	100,0	992
57 il	74,4	8,5	17,1	100,0	656
Eğitim					
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	82,0	1,2	16,8	100,0	2.136
İlköğretim birinci kademe	77,6	3,7	18,7	100,0	1.338
İlköğretim ikinci kademe	79,5	10,7	9,8	100,0	199
Lise ve üzeri	62,5	30,0	7,5	100,0	572
Toplam	75,3	9,7	15,0	100,0	4.274

Tablo 4.5.2. Temel özelliklere göre erkeklerin sosyal güvence ile çalışma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Temel özellikler	Çalışmıyor	Sosyal güvence ile çalışıyor	Sosyal güvencesiz çalışıyor	Toplam	Erkek sayısı
Yaş					
18-19	35,4	23,7	40,9	100,0	105
20-24	21,0	37,1	41,9	100,0	257
25-29	13,1	55,2	31,7	100,0	391
30-34	4,0	63,6	32,4	100,0	513
35-39	8,0	61,3	30,7	100,0	450
40-44	4,7	65,5	29,8	100,0	393
45-49	28,2	42,3	29,5	100,0	275
50-54	35,8	29,4	34,8	100,0	213
55-59	39,3	21,3	39,4	100,0	161
60-64	57,3	16,6	26,1	100,0	159
65-69	79,5	4,2	16,3	100,0	130
Medeni durum					
Hiç evlenmedi	26,1	40,3	33,7	100,0	408
Halen evli	21,3	46,8	31,8	100,0	2.591
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	31,3	34,8	33,9	100,0	46
Yerleşim yeri					
Kent	23,7	48,5	27,8	100,0	1.928
Kır	17,8	36,3	45,9	100,0	1.119
Ana-tabaka					
14 il	22,1	27,8	50,1	100,0	1.770
10 il	22,5	44,4	33,0	100,0	779
57 il	22,1	50,0	28,0	100,0	498
Eğitim					
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	46,1	11,6	42,3	100,0	559
İlköğretim birinci kademe	20,9	37,1	42,0	100,0	1.206
İlköğretim ikinci kademe	21,3	40,7	37,9	100,0	369
Lise ve üzeri	20,4	62,3	17,4	100,0	894
Toplam	22,3	45,5	32,2	100,0	2.963

Erkeklerin yüzde 22,3'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır. Çalışan erkeklerin yüzde 45,5'i sosyal güvencesi olan bir işte çalışmaktadır. Özellikle birincil çalışma çağında (25-54) bulunan erkekler arasında sosyal güvenceli bir işte çalışma yüzdesi oldukça yüksektir. İşgücüne yeni katılan genç erkeklerin ise daha çok sosyal güvencesiz işlerde çalıştıkları görülmektedir. Eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşayan erkekler arasında sosyal güvencesiz işlerde çalışma yüzdesi bekar ve halen evli erkeklere göre yüksektir. Ancak bu durum, büyük ölçüde, bu erkeklerin işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının bir sonucudur. Kırsal yerleşim yerlerinde ve/veya 14 ilde yaşayan erkekler arasında da sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışma yüzdesi diğer illere göre daha yüksektir. Bu durum, temel olarak bu yerleşim yerlerindeki işgücü piyasasında sunulan iş imkanlarının büyük ölçüde tarım sektörü ile ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de, eğitim düzeyi arttıkça sosyal güvenceli bir işte çalışma yüzdesi belirgin bir biçimde artmaktadır.

Tablo 4.6. Cinsiyet, yerleşim yeri ve ana-tabakaya (14 il, 10 il, 57 il) göre görüşülen kişilerin yaşayan/ölen çocuk ve kardeş sayılarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

	Kadın					Erkek				
	Ana-tabaka		Yerleşim yeri			Ana-tabaka		Yerleşim yeri		
	14 il	10 il	57 il	Kent	Kır	14 il	10 il	57 il	Kent	Kır
Yaşayan çocuk sayısı										
0	6,5	8,2	6,9	8,4	4,8	6,4	8,8	6,7	8,8	4,4
1-2	25,3	50,5	49,3	49,3	44,2	25,9	53,2	52,4	51,6	47,9
3-4	26,9	31,3	34,5	31,5	35,1	26,8	28,8	33,4	29,7	33,7
5+	41,3	9,9	9,3	10,8	15,8	40,9	9,1	7,5	9,9	14,0
Ölen çocuk sayısı										
0	62,2	82,0	75,7	81,3	67,1	65,0	84,4	79,7	83,3	73,4
1-2	28,0	17,0	19,8	16,8	25,9	26,5	14,7	15,2	15,2	18,0
3-4	6,7	0,8	3,7	1,5	5,4	6,5	0,8	4,2	1,1	7,5
5+	3,1	0,3	0,8	0,4	1,7	2,1	0,0	1,0	0,4	1,2
Yaşayan kardeş sayısı										
0	1,6	2,2	3,6	2,5	3,8	1,3	1,9	2,6	2,1	2,2
1-2	8,0	32,6	26,7	29,0	25,4	9,2	36,2	31,7	32,8	30,0
3-4	18,5	29,7	34,0	31,9	27,0	19,4	29,4	34,2	30,8	30,3
5+	71,9	35,4	35,6	36,6	43,9	70,2	32,5	31,5	34,2	37,6
Ölen kardeş sayısı										
0	30,9	50,0	43,2	49,3	34,1	26,3	46,9	46,3	45,9	42,2
1-2	42,7	40,3	40,6	39,7	43,5	48,3	42,2	40,5	41,4	43,6
3-4	16,4	6,2	9,9	7,4	12,3	15,7	6,8	9,7	8,1	10,6
5+	10,0	3,5	6,3	3,7	10,0	9,8	4,1	3,6	4,5	3,6
Sayı	2.627	990	656	2.595	1.679	1.770	779	498	1.928	1.119
Toplam	7,8	49,2	43,0	75,6	24,4	8,0	48,9	43,1	74,9	25,1

Tablo 4.6’da görüşülen kişilerin sahip oldukları yaşayan/ölen çocuk ve kardeş sayıları yerleşim yeri ve ana-tabakaya göre verilmektedir. 14 ilde yaşayan kadınlar arasında 5 ve daha fazla çocuğu olan kadınların oranının (yüzde 41,3) yüksek olduğu görülmektedir. Ölen çocuk sayısına bakıldığında, 14 ildeki kadınların yüzde 37,8’inin en az bir ölen çocuğu olduğu görülmektedir. Aynı oran 57 ilde yaşayan kadınlar için yüzde 24,3; 10 ilde yaşayan kadınlar için ise yüzde 18,0’dır. 14 ildeki kadınların yaşayan ve ölen kardeş sayıları, diğer illerdeki kadınlardan belirgin bir biçimde yüksektir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınların yaşayan kardeş ve çocuk sayıları ile ölen kardeş ve çocuk sayıları da kentsel alanlarda yaşayan kadınlardan daha yüksektir. Bu bulgular, 14 ilde ve kırsal yerleşim yerlerindeki doğurganlık ve beş yaş altı çocuk ölümlerinin yüksek olmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Kişilerin yaşayan ve ölen çocuk ve kardeş sayıları erkeklere de sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar, kadınlardan elde edilen verilerle büyük bir benzerlik içindedir.

5.1. Hanehalkı Nüfusunun Göç Durumu ve Göç Nedenleri

Bu bölümde, hanehalkı nüfusunun göç durumu, göç nedenleri ve göçün sayısal büyüklüğü, temel demografik değişkenlere (yaş ve cinsiyet) ve göç örüntüsüne ilişkin değişkenlere (yerleşim yeri, ana-tabaka, göçün çıkış ve varış noktası ve göç dönemi) göre analiz edilmiştir. Analizlerde, 14 ilden güvenlik nedenleriyle son yirmi yılda yapılan göçlerin ve geri dönüşlerin sayısal büyüklüğü de tahmin edilmeye çalışılmıştır.

TGYONA’da kullanılan hanehalkı sorukağıdı, hanehalkı nüfusunun göç durumunu yaşam-boyu göç ve son göç değişkenlerine göre analiz etme olanağı vermektedir. Kişilerin doğum yerleri ile araştırma tarihinde yaşadıkları yerleşim yerlerinin karşılaştırılmasına dayanan yaşam-boyu göç yaklaşımı, kişinin doğumu ile araştırma tarihi arasındaki sürede meydana gelen diğer göç hareketlerine ilişkin bilgi vermemektedir. Ancak, bu yaklaşım nüfusun göç yoluyla hareketliliğinin seviyesini göstermesi bakımından önemli bilgiler de vermektedir. TGYONA hanehalkı verisine yaşamboyu göç yaklaşımı ile bakıldığında (Tablo 5.1), hanehalkı nüfusunun yaklaşık yarısının (yüzde 48,9) doğduğu yerleşim yeri dışındaki başka bir yerleşim yerinde yaşadığı görülmektedir. Göç olgusunun yaş ve cinsiyete göre seçicilik gösteren bir olgu olduğu düşünüldüğünde, bu iki değişkene göre yaşam-boyu göç sürecinin nasıl farklılaştığını incelemek daha da önem kazanmaktadır. Yaşam-boyu göç yüzdeleri, bu göstergenin birikimli bir yapıya sahip olması nedeniyle, 50 yaşına kadar yaşla birlikte yükselmektedir. Daha sonraki yaş gruplarında, yaşam-boyu göç yüzdelerinin azalması bu kuşakların göç sürecine daha sınırlı olarak katıldıklarını göstermektedir. Cinsiyete göre bakıldığında, genel göç örüntüsüne uygun olarak erkeklerin (yüzde 52,0) kadınlardan (yüzde 45,8) daha yüksek yaşam-boyu göç yüzdelerine sahip olduğu görülmektedir.

Kentsel alanlarda yaşayan hanehalkı nüfusunun yüzde 56,7’si doğduğu yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yerinde yaşamaktadır. Bu durum, göçün çekim merkezinin kentsel alanlar olması ile ilişkilidir. Göçün çıkış noktası olan kırsal alanlarda ise nüfusun yaklaşık dörtte üçü (yüzde 72,4) doğduğu yerleşim yerinde yaşamaktadır. TGYONA’nın tasarımında oluşturulan ana-tabakalar temelinde bakıldığında, yoğun göç alan 10 ildeki nüfusun yüzde 55,2’sinin; 14 ilde yüzde 38,6’sının ve 57 ilde yüzde 44,7’sinin doğduğu yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yerinde yaşadığı gözlenmektedir. Bu durum, 10 ilin daha çok göç alan, 14 il ve 57 ilin ise daha çok göç veren yapılara sahip olması ile ilişkili görülmektedir.

Tablo 5.1. Hanehalkı nüfusunun seçilmiş özelliklerine göre yaşam-boyu göç durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Değişkenler	Doğduğu yerleşim yerinde yaşıyor	Doğduğu yerden başka bir yerleşim yerinde yaşıyor	Toplam	Sayı
Yaş				
0-4	90,3	9,7	100,0	3.071
5-9	80,3	19,7	100,0	3.584
10-14	72,4	27,6	100,0	3.478
15-19	62,1	37,9	100,0	3.197
20-24	42,3	57,7	100,0	2.678
25-29	39,8	60,2	100,0	2.156
30-34	37,5	62,5	100,0	1.746
35-39	35,8	64,2	100,0	1.521
40-44	31,2	68,8	100,0	1.357
45-49	28,4	71,6	100,0	1.063
50-54	31,5	68,5	100,0	949
55-59	32,8	67,2	100,0	701
60-64	43,9	56,1	100,0	619
65+	42,4	57,6	100,0	1.524
Cinsiyet				
Erkek	54,2	52,0	100,0	13.885
Kadın	48,0	45,8	100,0	13.741
Yerleşim yeri				
Kent	43,3	56,7	100,0	14.567
Kır	72,4	27,6	100,0	13.082
Ana-tabaka				
14 il	61,4	38,6	100,0	19.838
10 il	44,8	55,2	100,0	4.855
57 il	55,3	44,7	100,0	2.956
Toplam	51,1	48,9	100,0	27.649

5.1.1. Son Göç

Son göçün gerçekleştiği dönemler genel olarak analiz edildiğinde, son 25 yılda (1980-2005) göç sürecine katılan nüfusun yüzdesinde araştırma tarihine yaklaşıldıkça bir artış görülmektedir (Tablo 5.2). TGYONA öncesindeki 20-24 yıl arasında (1980-1984) hanehalkı nüfusunun sadece yüzde 3,6'sı göç sürecine dahil olmuşken, TGYONA öncesindeki 0-4 (2001-2005) yıl arasında bu oran yüzde 13,0'a yükselmiştir. Son göçün gerçekleştiği dönemler ile hanehalkı üyelerinin yaş grupları arasındaki ilişkiye bakıldığında, 25 yaşından önceki yaş gruplarında TGYONA öncesindeki son beş yıl içinde (2001-2005) en yüksek göç yüzdeleri görülmektedir. Özellikle birincil çalışma çağını oluşturan yaş gruplarında ise (25-54) TGYONA öncesindeki son beş yıldan önceki dönemlerde daha yüksek göç yüzdeleri gözlenmektedir. Bu durum, birincil çalışma çağına bulunan hanehalkı üyelerinin son göçlerini daha genç yaşlarda gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Kadın ve erkeklerin dönemlere göre göç yüzdeleri arasında belirgin bir farklılık gözlenmemektedir. Kentsel

alanlarda yaşayan hanehalkı üyelerinin her dönemde daha yüksek göç yüzdelere sahip oldukları görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de göçün yönünün daha çok kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olması ile yakından ilişkilidir. Yoğun göç alan 10 ilde yaşayan nüfus, TGYONA öncesindeki tüm dönemlerde, 1991-1995 dönemi hariç, daha yüksek göç yüzdelere sahiptir. TGYONA’dan 10-14 yıl öncesindeki dönemde ise, 14 ilde yaşayan nüfusun daha yüksek göç yüzdeleri olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 5.2).

Tablo 5.2. Hanehalkı nüfusunun seçilmiş özelliklerine göre göç dönemlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005									
TGYONA öncesi yıllar									
Değişkenler	Hiç göç etmedi	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25+	Toplam	Sayı
Yaş									
0-4	90,3	9,7	-	-	-	-	-	100,0	3.071
5-9	80,3	15,3	4,4	-	-	-	-	100,0	3.584
10-14	72,4	10,2	9,6	7,8	-	-	-	100,0	3.478
15-19	62,1	12,7	9,0	9,2	7,0	-	-	100,0	3.197
20-24	42,3	28,1	9,8	10,2	6,0	3,5	-	100,0	2.678
25-29	39,8	24,0	15,6	7,2	6,3	4,0	3,0	100,0	2.156
30-34	37,4	14,8	14,0	14,6	6,6	5,8	6,7	100,0	1.746
35-39	35,8	8,1	9,9	12,5	14,3	9,0	10,5	100,0	1.521
40-44	31,2	7,8	8,8	10,1	13,0	10,0	19,2	100,0	1.357
45-49	28,4	10,1	7,5	6,8	8,8	9,1	29,4	100,0	1.063
50-54	31,5	5,9	6,4	7,9	9,1	4,7	34,4	100,0	949
55-59	32,8	6,4	9,1	6,0	5,0	3,4	37,4	100,0	701
60-64	43,9	5,2	5,9	4,6	5,4	3,9	31,2	100,0	619
65+	42,4	5,1	3,4	5,7	4,5	4,4	34,4	100,0	1.524
Cinsiyet									
Erkek	54,2	12,7	7,5	7,0	5,5	3,3	9,9	100,0	13.885
Kadın	48,0	13,3	9,1	7,7	5,9	4,0	12,0	100,0	13.741
Yerleşim yeri									
Kent	43,3	15,0	9,4	8,6	6,5	4,4	12,7	100,0	14.567
Kır	72,4	7,6	5,2	3,8	3,5	1,6	6,0	100,0	13.082
Ana-tabaka									
14 il	61,4	9,5	6,3	9,2	4,6	2,6	6,4	100,0	19.838
10 il	44,8	14,4	8,4	8,0	6,2	4,0	14,2	100,0	4.855
57 il	55,3	12,4	8,7	6,1	5,4	3,5	8,6	100,0	2.956
Toplam	51,1	13,0	8,3	7,3	5,7	3,6	10,9	100,0	27.649

5.1.2. Son Göçün Yönü

Hanehalkı nüfusunun son göçünün yönüne, göçün çıkış ve varış noktasına göre bakıldığında (Tablo 5.3), 14 il dışındaki ana-tabakalarda göçün daha çok ana-tabaka içinde yapıldığı görülmektedir. 14 ilden yoğun göç alan 10 ildeki nüfusun yüzde 19,9’u ve diğer 57 ildeki nüfusun yüzde 27,3’ü kendi ana-tabakaları içinde göç etmiştir. 14 ilde ise, ana-tabaka içine yapılan göçler yüzde 22,0 seviyesinde kalırken, 14 ilden 10 ile yapılan göçler yüzde

27,9 seviyesine yükselmektedir. 14 ilden yoğun olarak göç almayan 57 ilden göçün daha çok 10 ile yapıldığı görülmektedir (yüzde 24,9). 14 ilden yoğun göç alan 10 ilin hanehalkı nüfusunun yaklaşık yüzde 14'ü son göçünü 57 ile yapmıştır. Cinsiyete göre bakıldığında, 10 ve 57 ilin kendi içlerinde yapılan göç hareketlerinde kadınların göç sürecine daha çok katıldıkları görülmektedir. 14 il içinde yapılan göçlerde ise, kadınların ana-tabaka içi göç yüzdeleri erkeklerden daha yüksektir. Bu durum, 14 il içinde yapılan göç hareketlerine daha çok kadınların, 14 il dışına yapılan göç hareketlerinde ise daha çok erkeklerin katıldığını göstermektedir.

Tablo 5.3. Hanehalkı nüfusunun son göçünün ana-tabakalarda (14 il, 10 il, 57 il) göç yönüne ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Panel A: 14 il						
Cinsiyet	Hareketsiz	14 il-14 il	14 il-10 il	14 il-57 il	Toplam	Sayı
Erkek	45,7	19,0	27,9	7,4	100,0	9.393
Kadın	41,0	25,0	28,0	6,0	100,0	9.545
Toplam	43,4	22,0	27,9	6,7	100,0	18.938
Panel B: 10 il						
Cinsiyet	Hareketsiz	10 il-10 il	10 il-14 il	10 il-57 il	Toplam	Sayı
Erkek	67,2	17,2	1,4	14,2	100,0	2.018
Kadın	62,1	22,7	1,5	13,7	100,0	2.000
Toplam	64,7	19,9	1,4	13,9	100,0	4.018
Panel C: 57 il						
Cinsiyet	Hareketsiz	57 il-57 il	57 il-14 il	57 il-10 il	Toplam	Sayı
Erkek	51,2	23,2	0,6	25,0	100,0	2.194
Kadın	43,2	31,5	0,6	24,7	100,0	2.219
Toplam	47,2	27,3	0,6	24,9	100,0	4.413

Hanehalkı nüfusunun son göçünün yönüne, göçün çıkış ve varış noktasının yerleşim yerine göre bakıldığında (Tablo 5.4), kentsel yerleşim yerlerinde daha çok kentten-kente göçün (yüzde 39,4), kırsal yerleşim yerlerinde ise daha çok kırdan-kente göçün (yüzde 45,7) gerçekleştiği görülmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinden kırsal alanlara göçün ise sınırlı olduğu görülmektedir (yüzde 4,1). Ancak, kırsal yerleşim yerleri arasındaki göçün, özellikle kadın nüfus için, evlenme nedeniyle olan hareketliliğe bağlı olarak oldukça önemli boyutlarda olduğu görülmektedir (yüzde 13,6).

Tablo 5.4. Hanehalkı nüfusunun son göçünün yerleşim yerine, göç yönüne ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Panel A: Kent					
Cinsiyet	Hareketsiz	Kent-kent	Kent-kır	Toplam	Sayı
Erkek	58,1	38,4	3,5	100,0	6.522
Kadın	54,7	40,5	4,7	100,0	6.527
Toplam	56,4	39,4	4,1	100,0	13.049
Panel B: Kır					
Cinsiyet	Hareketsiz	Kır-kır	Kır-kent	Toplam	Sayı
Erkek	51,1	3,6	45,3	100,0	7.251
Kadın	40,3	13,6	46,1	100,0	7.108
Toplam	45,7	8,6	45,7	100,0	14.359

5.1.3. Göç Nedenleri

Bu çalışmada göç nedenleri; ekonomik, bireysel, ailevi, güvenlik, geri dönüş ve diğer nedenlerle gerçekleşen göçler olarak altı farklı kategoride değerlendirilmektedir. *Ekonomik nedenler* kategorisi altında, iş aramak, kazancın yetmemesi, iş olanağı olmaması, birikim yapmak ve daha iyi bir yaşam seviyesine sahip olmak gibi alt-nedenler yer almaktadır. *Bireysel nedenler* kategorisinde evlilik, eğitim, iş değişikliği/tayin, emeklilik gibi nedenlerle yapılan göçler bulunmaktadır. *Ailevi nedenler* içinde ise, ebeveynin ve/veya eşinin yanına gitmek, ebeveynin ve/veya eşinin iş değişikliği/tayini, ebeveynin ve/veya eşinin iş araması, ebeveynin göç etmesi gibi nedenler yer almaktadır. TGYONA kapsamında önemli bir yer tutan *güvenlik* ile ilgili göçler kategorisinde, can ve mal güvenliğine ilişkin kaygı, güvenlik kuvvetlerinin küçük yerleşim yerlerinde yaşayanların güç coğrafi koşullar gibi nedenlerle güvenliğini sağlamak zorlanmaları nedeniyle bu tür yerleşim yerlerinin boşaltılması talebi, terör örgütüne katılma baskısı, korucu olunması yönündeki talep, denetimli gıda geçişi ve can ve mal güvenliğinin sağlanmasında ortaya çıkabilecek sorunlar nedeniyle yayla yasağının olması gibi nedenler bulunmaktadır. *Geri dönüş* nedeniyle yapılan göçler kapsamına ise, güvenlik nedenleriyle meydana gelen bir göç sonrasında terkedilen yerleşim yerine veya yakınına yapılan göçler dahil edilmiştir. *Diğer nedenler** başlığı altında ise, çevresel nedenlerle yapılan göçler (depresyon, heyelan, baraj/gölet yapımı vb.), kan davası, töre/namus nedenleriyle yapılan göçler, sağlık nedenleri ile yapılan göçler bulunmaktadır. TGYONA soruкаğıtlarında göç nedenleri, birincil ve ikincil göç nedenleri olarak alınmıştır. Bu çalışmada, aksi belirtilmedikçe, birincil göç nedenlerine ilişkin analizlere yer verilmektedir.

Genel olarak bakıldığında (Tablo 5.5), göç sürecine dahil olmuş hanehalkı nüfusunun yüzde 43,5'inin ailevi nedenlerle göç ettiği görülmektedir. Göç edenlerin yaklaşık üçte-biri bireysel nedenlerle; yaklaşık beşte-biri de ekonomik nedenlerle göç etmektedir. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin payı yüzde 3,3; geri dönüş nedeniyle göç edenlerin payı ise yüzde

* Diğer nedenler içinde çevresel nedenlerle yapılan göçlerin toplam nüfus içindeki payı %0,8, son 20 yıl içinde göç edenlerin içindeki payı %1,6'dır.

0,3'tür. Kadınlar daha çok ailevi ve bireysel nedenlerle göç ederken, erkeklerin daha çok ailevi ve ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir. Güvenlik ve geri dönüş nedeni ile yapılan göçlerin erkek nüfus arasında daha yüksek olduğu da gözlenmektedir.

Ana-tabakaya göre bakıldığında, 14 ilden yapılan göçlerin göçün yapıldığı ana-tabakaya bağlı olarak yüzde 36,1-50,7'sinin ailevi nedenlerle yapıldığı görülmektedir. 14 il içinde yapılan göçler ve 14 ilden 57 ile yapılan göçlerde de ailevi nedenlerle yapılan göçler ön plana çıkmaktadır. 14 il içinde yapılan göçlerde ve özellikle de 14 ilden 10 ile yapılan göçlerde, güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin payının yüksekliği dikkati çekmektedir. 14 il içinde yapılan göçlerin yüzde 17,1'inin; 14 ilden 10 ile yapılan göçlerin ise yüzde 19,3'ünün güvenlik nedenleriyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Erkek nüfusun 14 il içinde ve 14 ilden 10 ile yaptığı göç hareketleri içinde güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin payı yüzde 20,5-23,9 seviyesinde iken; kadın nüfus arasında yine yüksek olmakla birlikte yüzde 14,3 seviyesinde kaldığı görülmektedir. 14 il içinde yapılan göçlerde geri dönüş nedeniyle yapılan göçlerin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (yüzde 2,9).

Tablo 5.5. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son göç nedeninin (birincil neden) yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Panel A : Kadın							
	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri Dönüş	Diğer	Toplam
Ana-tabaka							
14 il – 14 il	5,4	36,3	37,3	14,3	2,5	4,2	3.724
14 il- 10 il	5,4	7,8	68,3	14,3	0,0	4,1	310
14 il- 57 il	5,1	29,3	65,7	0,0	0,0	0,0	62
10 il- 10 il	11,0	44,9	41,4	0,0	0,0	2,7	441
10 il- 14 il	6,7	28,9	53,3	2,2	4,4	4,4	332
10 il- 57 il	2,8	34,7	56,4	0,0	0,0	6,1	164
57 il- 57 il	5,1	50,6	40,3	0,0	0,0	3,9	223
57 il- 14 il	6,7	43,3	46,7	0,0	0,0	3,3	692
57 il- 10 il	9,5	25,8	61,8	0,2	0,0	2,8	622
Yerleşim yeri							
Kent-kent	6,7	30,9	57,5	1,9	0,0	3,0	1.712
Kent-kır	3,3	49,1	35,5	1,1	4,0	7,0	2.335
Kır-kır	2,3	79,3	11,2	1,8	0,4	5,1	1.324
Kır-kent	9,5	29,0	53,7	4,5	0,0	3,4	1.221
Toplam	6,9	36,6	50,1	2,5	0,2	3,6	6.592
Panel B: Erkek							
Ana-tabaka							
14 il – 14 il	22,6	12,8	34,9	20,5	3,1	6,1	2.959
14 il- 10 il	31,0	6,7	33,9	23,9	0,0	4,6	318
14 il- 57 il	17,3	48,8	33,9	0,0	0,0	0,0	67
10 il- 10 il	31,3	27,1	35,0	0,0	0,0	6,6	454
10 il- 14 il	20,0	26,7	40,0	2,2	6,7	4,4	268
10 il- 57 il	25,4	39,2	26,5	0,0	0,0	8,8	174
57 il- 57 il	28,2	30,7	37,5	0,2	0,0	3,5	197
57 il- 14 il	14,3	53,6	25,0	0,0	0,0	7,1	706
57 il- 10 il	38,0	19,7	40,2	0,1	0,1	1,9	533
Yerleşim yeri							
Kent-kent	24,1	33,7	36,0	2,6	0,0	3,6	1.611
Kent-kır	27,5	20,6	29,9	1,0	5,4	15,7	2.323
Kır-kır	15,7	25,5	47,1	7,2	1,3	3,3	1.145
Kır-kent	39,3	14,3	35,8	7,2	0,0	3,4	611
Toplam	30,5	24,7	36,1	4,1	0,3	4,2	5.690
Panel C: Türkiye							
Ana-tabaka							
14 il – 14 il	13,2	25,7	36,1	17,1	2,9	5,0	6.686
14 il- 10 il	18,5	7,2	50,7	19,3	0,0	4,3	628
14 il- 57 il	11,9	40,3	47,8	0,0	0,0	0,0	129
10 il- 10 il	19,9	37,2	38,5	0,0	0,0	4,4	897
10 il- 14 il	14,1	27,2	46,7	2,2	5,4	4,3	600
10 il- 57 il	14,4	37,0	41,0	0,0	0,0	7,5	338
57 il- 57 il	14,9	42,2	39,1	0,1	0,0	3,7	420
57 il- 14 il	8,5	49,2	37,3	0,0	0,0	5,1	1.398
57 il- 10 il	23,9	22,7	50,9	0,1	0,0	2,3	1.155
Yerleşim yeri							
Kent-kent	15,3	32,2	46,9	2,3	0,0	3,3	3.323
Kent-kır	13,8	36,8	33,1	1,0	4,6	10,7	4.660
Kır-kır	5,1	68,0	18,8	2,8	0,6	4,8	2.471
Kır-kent	24,2	21,7	44,8	5,8	0,0	3,4	1.833
Toplam	18,0	31,0	43,5	3,3	0,3	3,8	12.287

Ondört ilden yoğun göç alan 10 ilin göç yönüne göre göç nedenlerine bakıldığında, ailevi ve bireysel nedenlerin, özellikle de erkek nüfus için ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin ön plana çıktığı görülmektedir. 14 ilden yoğun göç alan 10 ilden 14 ile yapılan göçler içinde geri dönüş nedeniyle (yüzde 5,4) ve güvenlik nedenleriyle (yüzde 2,2) yapılan göçlerin payı yüksektir. 14 ilden yoğun göç almayan diğer illerde (57 il) ise, ailevi ve bireysel nedenlerle yapılan göçler önemli bir yer tutmaktadır. 57 ilden 10 ile yapılan göçlerde, ekonomik nedenlerle yapılan göçler erkek nüfus arasında yüksek bir seviyededir.

Göçlerin çıkış ve varış noktalarına yerleşim yerinin kent ve/veya kır olması açısından bakıldığında, kent çıkışlı ve kent varışlı göçlerde ailevi nedenlerin (yüzde 46,9); kent çıkışlı ve kır varışlı göçler arasında ise bireysel nedenlerin (yüzde 36,8) en yüksek yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, kentsel yerleşim yerlerinden yine kentsel yerleşim yerlerine yapılan göçlerde güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin yüzde 2,3 olduğu; kentsel alanlardan kırsal alanlara yapılan göçlerde ise geri dönüş nedeniyle yapılan göçlerin yüzde 4,6 olduğu gözlenmektedir. Kırsal yerleşim yerleri arasında yapılan göçlerde ise, göçlerin yaklaşık üçte ikisi bireysel nedenlerle özellikle de kadın nüfus arasında gerçekleşmektedir.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara yapılan göçler içinde ailevi nedenler ön plana (yüzde 44,8) çıkarken, ekonomik kaygılarla yapılan göçlerin de (yüzde 24,2) önemli bir payı olduğu görülmektedir. Kır-kent göçü içerisinde, ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin özellikle erkek nüfusun göç örüntüsünde önemli bir yere (yüzde 39,3) sahip olduğu görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin kırsal yerleşim yerleri arasında yapılan göçlerde (yüzde 2,8) ve kır-kent arasında yapılan göçlerde (yüzde 5,8) önemli bir paya sahip olduğu da gözlenmektedir.

Tablo 5.6, TGYONA öncesindeki beşer yıllık dönemler için birincil göç nedenlerini vermektedir. Türkiye için genel olarak bakıldığında, ailevi nedenler ile göç olgusunun tüm göç dönemleri için en önemli göç nedeni olduğu görülmektedir. Bireysel veya ekonomik nedenlerle yapılan göçler, yine tüm göç dönemlerinde ikinci ve üçüncü en yüksek paya sahip göç nedenleri olarak sıralanmaktadır. Göç dönemlerine göre bakıldığında, zaman içinde bireysel nedenlerle yapılan göçlerin payının arttığı ve ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin payının ise azaldığı görülmektedir. Güvenlik nedeni ile yapılan göçlerin, özellikle TGYONA'dan 10-14 yıl önceki (1991-1995) dönemde yüzde 14,2 seviyesine yükseldiği dikkati çekmektedir. Geri dönüş nedeniyle yapılan göçlerde ise özellikle son 10 yılda az da olsa bir artış görülmektedir.

14 ilden yoğun göç alan 10 ilde ve 14 ilden sınırlı olarak göç alan 57 ildeki dönemlere ve nedenlere göre göç örüntüsü, Türkiye örüntüsünden çok büyük farklılık göstermemektedir. Ancak, 14 ilden gerçekleşen göçlerin nedenlere göre dağılımı, özellikle TGYONA'dan 10-14 (1991-1995 dönemi) ve 15-19 (1986-1990 dönemi) yıl önceki dönemler için, oldukça farklı bir yapıya işaret etmektedir. 14 ilde 1986-1990 döneminde gerçekleşen göçlerin yüzde 29,0'ı; 1991-1995 döneminde gerçekleşen göçlerin ise yüzde 47,2'si güvenlik nedenleriyle gerçekleşmiştir. Daha sonraki dönemlerde (1996-2000 ve 2001-2005) güvenlik nedeni ile

gerçekleşen göçlerin payı hızla azalarak yüzde 1,3 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu dönemlerde (1996-2000 ve 2001-2005) ailevi, özellikle de bireysel ve ekonomik nedenli göçlerin payı artmıştır. TGYONA'dan önceki son iki beşer yıllık dönemde bir başka önemli gelişme de geri dönüş nedeniyle yapılan göçlerin giderek yükselmiş olmasıdır.

Tablo 5.6. Son göçlerin ana-tabaka (14 il, 10 il, 57 il), göç dönemleri ve göç nedenlerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Göç Dönemleri	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri Dönüş	Diğer	Sayı
Panel A: 14 il							
2001-2005	12,5	24,0	59,1	1,3	2,3	0,9	2.411
1996-2000	23,0	24,9	43,2	5,1	2,7	1,2	1.223
1991-1995	8,8	9,3	32,1	47,2	0,5	2,1	1.571
1986-1990	14,7	12,7	41,3	29,0	0,0	2,3	734
1981-1985	17,6	16,8	53,4	6,1	0,0	6,1	429
1980 ve öncesi	24,8	21,5	37,6	0,7	0,0	15,4	1.092
Toplam	15,6	18,4	44,7	16,2	1,1	4,0	7.460
Panel B: 10 il							
2001-2005	12,6	50,1	32,9	0,0	0,5	4,0	664
1996-2000	20,5	27,4	47,3	0,0	0,2	4,6	445
1991-1995	19,2	28,6	37,0	0,3	0,0	14,9	268
1986-1990	21,2	37,5	34,4	0,0	0,0	6,9	146
1981-1985	23,0	19,7	55,7	0,0	0,0	1,6	88
1980 ve öncesi	16,3	39,5	42,0	0,0	0,0	2,3	230
Toplam	17,5	37,1	39,7	0,0	0,2	5,5	1.841
Panel C: 57 il							
2001-2005	15,5	39,3	44,0	0,0	0,1	1,2	737
1996-2000	17,8	34,3	43,2	0,0	0,0	4,7	492
1991-1995	20,1	32,6	43,4	0,7	0,0	3,3	462
1986-1990	15,0	28,1	52,5	0,0	0,0	4,4	351
1981-1985	24,2	34,9	39,5	0,0	0,0	1,4	228
1980 ve öncesi	23,2	27,9	45,3	0,0	0,0	3,6	707
Toplam	19,1	33,0	44,7	0,1	0,0	3,0	2.977
Panel D: Türkiye							
2001-2005	14,4	38,1	43,2	1,8	0,6	1,9	3.865
1996-2000	19,1	30,9	44,5	0,8	0,5	4,2	2.191
1991-1995	16,7	25,7	38,0	14,2	0,1	5,3	2.327
1986-1990	15,7	27,3	45,1	7,5	0,0	4,3	1.257
1981-1985	21,7	30,7	43,7	1,1	0,0	2,8	779
1980 ve öncesi	21,7	29,4	43,4	0,1	0,0	5,4	2.074
Toplam	18,0	31,0	43,5	3,3	0,3	3,8	12.493

14 ilden yoğun göç alan 10 il ve 14 ilden sınırlı göç alan 57 ildeki göç dönemlerine göre göç nedenlerine bakıldığında, tüm göç dönemlerinde göçlerin daha çok sırası ile ailevi, bireysel ve ekonomik nedenlerle gerçekleştiği görülmektedir. Bu illerden geri dönüş nedeniyle yapılan göçlerin payında özellikle son iki dönemde sınırlı da olsa bir artış görülmektedir.

Tablo 5.7. Son göçlerin birincil göç nedenleri ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005			
Göç nedenleri	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç göç etmedi	54,2	48,0	51,1
Ekonomik	13,7	3,7	8,7
Bireysel	11,8	18,9	15,3
Ailevi	16,2	25,9	21,0
Güvenlik	2,2	1,5	1,8
Geri Dönüş	0,1	0,1	0,1
Diğer	1,9	2,0	1,9
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	13.901	13.741	27.642

Göç nedenlerine göre yapılan analizlere göç etmeyen nüfus da dahil edildiğinde (Tablo 5.7), Türkiye nüfusunun yüzde 21,0'inin ailevi nedenlerle, yüzde 15,3'ünün bireysel nedenlerle ve yüzde 8,7'sinin de ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir. Nüfusun yüzde 1,8'inin güvenlik nedenleriyle; oldukça sınırlı bir bölümünün (yüzde 0,1) ise geri dönüş nedeniyle göç sürecine katıldığı gözlenmektedir. Kadın ve erkek nüfus arasında ailevi nedenler en önemli göç nedeni iken (sırası ile yüzde 25,9 ve yüzde 16,2), kadınlarda bireysel (yüzde 18,9), erkeklerde ise ekonomik nedenler (yüzde 13,7) en önemli ikinci göç nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca, erkek nüfus arasında güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin payının kadınlara göre yüksek olduğu görülmektedir.

Son göçler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye nüfusunun yüzde 1,8'inin güvenlik nedenleriyle göç ettiği görülmektedir. 14 ilden güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin Türkiye nüfusu içindeki payı yüzde 1,53* seviyesindedir. 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle yapılan göçler için bu oran yüzde 1,19* olarak bulunmuştur. Bu bulgular, güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin çok önemli bir bölümünün 14 ilden ve özellikle de 14 ilin kırsal alanlarından gerçekleştiğini göstermektedir. TGYONA öncesindeki son yirmi yıl (1986-2005) içinde gerçekleşen göçler dikkate alındığında, 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin toplam nüfus içindeki payının yüzde 1,48; 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedenleriyle göç edenlerin toplam nüfus içindeki payının ise yüzde 1,15 olduğu gözlenmektedir. Son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin büyük bölümünün (yüzde 78) kırsal alanlardan gerçekleştiği dikkat çekmektedir (Tablo 5.8).

* Göçlerin Türkiye nüfusu içindeki payı olup, tabloda gösterilmemektedir.

Tablo 5.8. Güvenlik nedenleriyle son 20 yılda gerçekleşen göçlerin toplam nüfus içindeki yüzde dağılımı ve sayısal büyüklüğü, TGYONA, 2005						
Son 20 yıldaki göçler	Güvenlik nedenleriyle göç yüzdesi	Nüfus*	Güven aralığı		Nüfus*	
			En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek
14 il ana-tabaka toplam	1,48	1.077.440	1,31	1,65	953.680	1.201.200
14 il ana-tabaka kır	1,15	837.200	1,00	1,30	728.000	946.400

*Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin sayısal büyüklüklerinin hesaplanmasında, öncelikle TGYONA-2005 hanehalkı nüfusundan güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun toplam hanehalkı nüfusu içindeki yüzdeleri bulunmuştur. Bu işlem yapılırken, hanehalkı nüfusu içindeki KDRP illerinin kırsal (mezra, köy ve bucak) ve kentsel alanlarından (ilçe ve il) güvenlik nedenleriyle göç eden nüfus temel olarak dikkate alınmıştır. Daha sonra ise, söz konusu yüzdeler TGYONA-2005 dönemi için projekte edilen Türkiye nüfus ile (72.800.000) çarpılarak, KDRP illerinden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin sayısal büyüklüğüne ulaşılmıştır.

Tablo 5.8’de yer alan veriler, 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin sayısal büyüklüğünü tahmin etmeye imkan tanımaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 1,15’inin 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleri ile göç eden nüfus olduğu bulgusu, Türkiye’de tahmini olarak 837.200 kişinin 1986-2005 döneminde 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç ettiğini göstermektedir. Yüzde 95 güven aralığı ile ifade edilmesi durumunda, Tablo 5.8’deki bulgular, 1986-2005 döneminde 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleri ile göç eden tahmini nüfus büyüklüğünün en az 728.000; en çok da 946.400 olabileceğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler’in yerinden olmuş nüfusa ilişkin *Yol Gösterici İlkeleri*, yerinden olmuş nüfusun çıkış noktası için *sürekli yaşamakta oldukları yerleri terkedenler* ifadesini kullanmaktadır. Bu nedenle, 14 ilin kentsel yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç edenler de sayısal büyüklük tahminlerinde dikkate alındığında, 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun tahmini büyüklüğünün 953.680 ile 1.201.200 arasında olabileceği görülmektedir. Bu sonuçlar, 14 ilden 1986-2005 döneminde güvenlik nedenleriyle meydana gelen göçlerin yaklaşık yüzde 80’inin kırsal çıkışlı; yüzde 20’sinin ise kentsel çıkışlı olduğunu göstermektedir.

Son yirmi yılda 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yüzde 59,6’sı erkek, yüzde 40,4’ü ise kadındır. Bu nüfusun, yüzde 9,7’sini 15 yaşın altındaki çocuklar, yüzde 86,1’ini 15-64 yaş grubundaki çalışma çağı nüfusu, geri kalan yüzde 4,2’sini ise 65 ve yukarı yaşlardaki yaşlılar oluşturmaktadır. Kadın nüfus arasında çocuk ve yaşlı nüfusun, erkek nüfus arasında ise çalışma çağı nüfusunun payının daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 5.9).

Tablo 5.9. Son 20 yılda 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedeni ile göç edenlerin cinsiyet ve yaş gruplarına göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005			
Yaş	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kadın	
<15	7,9	12,6	9,7
15-64	88,5	82,1	86,1
65 +	3,6	5,3	4,2
Toplam	59,6	40,4	100,0
Sayı	529	461	990

Tablo 5.10. Son 20 yılda 14 ilin kırsal alanlarından güvenlik nedeni ile gerçekleşen göçlerin, göç dönemlerinin ve göç edenlerin TGYONA sırasında yaşadıkları yerleşim yerlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	
Göç dönemi	Yüzde
2001-2005	2,1
1996-2000	5,0
1991-1995	61,3
1986-1990	31,6
Toplam	100,0
Yerleşim yeri	
14 il	50,5
Kent	40,4
Kır	10,1
10 il	49,5
Kent	33,9
Kır	15,6
Toplam	100,0
Sayı	990

Son yirmi yılda (1986-2005) 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yüzde 61,3'ünün terör eylemlerinin en yoğun olduğu 1991-1995 döneminde, yüzde 31,6'sının 1986-1990 döneminde, yüzde 5,0'nın 1996-2000 döneminde ve geriye kalan yüzde 2,1'inin ise TGYONA'dan önceki son beş yılda, yani 2001-2005 döneminde, gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 5.10).

14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun TGYONA tarihinde yaşadıkları yerleşim yerlerine bakıldığında (Tablo 5.10), söz konusu nüfusun yaklaşık yarısının 14 ilde, diğer yarısının ise 14 ilden yoğun göç alan 10 ilde yaşadığı görülmektedir. Yerinden olan bu nüfusun yüzde 40,4'ü 14 ilin kentsel alanlarında, yüzde 33,9'u 10 ilin kentsel alanlarında, yüzde 15,6'sı 10 ilin kırsal alanlarında ve geriye kalan yüzde 10,1'i ise 14 ilin kırsal alanlarında yaşamaktadır.

TGYONA verileri, 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun ne kadarının çıkış noktasına ya da çıkış noktası yakınına dönmüş olduğuna ilişkin de bilgiler sağlamaktadır. TGYONA verileri, yüzde 95 güven aralığı içinde, son yirmi yılda 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç edenlerden en az 91.000'inin; en çok da 101.200'ünün çıkış noktasına geri dönmüş olabileceğini göstermektedir. Kentsel yerleşim yerlerinden göç edenler de dikkate alındığında, geri dönüşün tahmini sayısal büyüklüğü 112.000-124.000 aralığına yükselmektedir. Geri dönüş yapan nüfus büyüklüğünün, son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun yüzde 10,9'u ile yüzde 12,1'i arasında olduğu tahmin edilmektedir (Tablo 5.11).

Tablo 5.11. Son 20 yılda 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedeni ile göç edenlerden geri dönenlerin yüzde dağılımı ve sayısal büyüklüğü, TGYONA, 2005			
Geri dönenlerin	Yüzde/Nüfus	Nüfus	
		En düşük	En yüksek
14 il toplamı			
Yüzdesi	0,162	0,154	0,170
Sayısal büyüklüğü	118.000	112.000	124.000
14 il kır			
Yüzdesi	0,132	0,125	0,139
Sayısal büyüklüğü	96.100	91.000	101.200
Güvenlik göçü içindeki payı (yüzde)	11,5	10,9	12,1

5.2. Görüşülen Kişilerin Göç Statüsü ve Nedenleri

Bu alt-bölümde, kişi soru kağıdında yer alan göç tarihçesi aracılığı ile toplanan veriler analiz edilmektedir. Kişi görüşmesi yapılan 18-69 yaş grubundaki kişilerin yaptıkları göçlere ilişkin analizlerde “kişiler” ve “göçler” olmak üzere iki farklı analiz birimi kullanılmaktadır. Analiz biriminin “göçler” olması durumunda, geçmişte birden fazla göçü olan kişiler analizlere birden çok kez dahil olmaktadır. Analiz biriminden bağımsız olarak, bu bölümde göç yönleri, göç nedenleri ve göçün dönemleri temel değişkenlere göre analiz edilmektedir.

5.2.1. Yaşam-boyu- göç ve Sosyo-demografik Özellikler

Tablo 5.12’de görüşülen kişilerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre yaşam-boyu göç etme durumları verilmiştir. Genel olarak bakıldığında, nüfusun yüzde 64,7’sinin yaşamları boyunca en az bir kez göç ettiği görülmektedir. Bütün yaş gruplarında nüfusun yarısından fazlasının göç etmiş olduğu görülmektedir. En yüksek yaşam boyu göç yüzdeleri 30-54 yaş grubunda görülmektedir. Yaşam boyu göç etme yüzdesi 18-19 yaş grubundan itibaren kademeli bir şekilde artarak 45-49 yaş grubunda yüzde 72,0 ile en üst seviyeye ulaşmaktadır. Literatürde birincil çalışma yaşları olarak kabul edilen 25-44 yaş grubunun da diğer yaş gruplarından daha hareketli olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre bakıldığında, kadınların yüzde 68,2’sinin, erkeklerin ise yüzde 59,7’sinin doğumlarından beri en az bir kez göç ettiği görülmektedir. Göç etmiş kadınların oranının erkeklerden daha yüksek olmasının nedeni

temel olarak evliliğe bağlı yer değiştirme hareketinin ülkemizde yaygın olmasıyla açıklanabilir. Yaşam boyu göç olgusu açısından kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan nüfus arasında belirgin bir fark gözlenmektedir. Kentsel alanlarda yaşayanların yüzde 72,8'i doğduklarından beri en az bir kez göç ettiklerini beyan etmişken, bu yüzde kırsal alanlarda yaşayan nüfusta yüzde 40,0 seviyesine düşmektedir. Tüm ana-tabakalarda görüşülen nüfusun yüzde 60'ından fazlası en az bir kez göç etmiştir. Ancak, yoğun göç alan ana-tabaka olması nedeniyle 10 ili kapsayan ana-tabaka yüzde 68,6 ile en çok göç etmiş nüfusa sahip ana-tabakadır. Bu ana-tabakayı yüzde 64,4 ile 14 il, yüzde 60,3 ile de geri kalan 57 ili kapsayan ana-tabaka izlemektedir.

Tablo 5.12. Cevaplayıcıların seçilmiş özelliklerine göre göç durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Özellikler	Doğduğundan beri en az bir kez göç etti	Doğduğundan beri hiç göç etmedi	Toplam	Sayı	Toplam nüfusun ortalama göç sayısı	En az bir kez göç etmiş nüfusun ortalama göç sayısı	
Yaş							
18-20	51,9	48,1	100,0	302	0,8	1,5	
20-24	63,1	36,9	100,0	863	1,0	1,5	
25-29	63,8	36,2	100,0	1.095	1,2	1,9	
30-34	64,2	35,8	100,0	1.188	1,2	1,9	
35-39	67,0	33,0	100,0	1.008	1,2	1,8	
40-44	70,5	29,5	100,0	825	1,4	2,0	
45-49	72,0	28,0	100,0	561	1,6	2,2	
50-54	66,5	33,5	100,0	485	1,3	1,9	
55-59	58,7	41,3	100,0	369	1,2	2,1	
60-64	54,1	45,9	100,0	334	1,2	2,2	
65-69	64,4	35,6	100,0	291	1,6	2,4	
Birincil çalışma yaşları							
25-44	66,2	33,8	100,0	4.116	1,2	1,9	
Diğer yaş grupları	63,1	36,9	100,0	3.205	1,2	2,0	
Cinsiyet							
Erkek	59,7	40,3	100,0	3.047	1,3	2,1	
Kadın	68,2	31,8	100,0	4.274	1,2	1,8	
Yerleşim yeri							
Kent	72,8	27,2	100,0	4.523	1,4	2,0	
Kır	40,0	60,0	100,0	2.798	0,7	1,7	
Ana-tabaka							
14 il	64,4	35,6	100,0	4.396	1,1	1,8	
10 il	68,6	31,4	100,0	1.771	1,2	1,8	
57 il	60,3	39,7	100,0	1.154	1,3	2,1	
Toplam	64,7	35,3	100,0	7.321	1,2	1,9	

Tablo 5.12’de, ayrıca, toplam nüfusun ve en az bir kez göç etmiş nüfusun ortalama göç sayıları verilmektedir. Toplam nüfusun ortalama göç sayısı 1,2’dir. Bu da 18-69 yaş grubundaki kişilerin ortalama olarak birden fazla göç sürecine katıldıklarını göstermektedir. En az bir kez göç etmiş nüfusta ise, ortalama göç sayısı 1,9’a yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle en az bir kez göç etmiş nüfusun önemli bir kısmının araştırma tarihine kadar birden fazla göç hareketi bulunmaktadır. Toplam nüfusun ortalama göçünde yaş grupları arasında sürekli bir artış ya da azalış eğilimi gözlemlenmemektedir. 20-49 yaşları arasında 0,8’den başlayarak 1,6’ya ulaşan ortalama göç sayısı 50-64 yaş gruplarında düşerek, 1,2’ye kadar gerilemektedir. En az bir göçü bulunun nüfus arasında ise, toplam nüfusun tersine, küçük dalgalanmaların dışında sürekli artan bir ortalama göç sayısı görülmektedir. Yirmibeş yaşından genç olan nüfus arasında 1,5 olan ortalama göç sayısı 65-69 yaş grubunda 2,4 seviyesine ulaşmaktadır. Ortalama göç sayısı cinsiyete göre önemli ölçüde farklılaşmamaktadır. Ancak, erkekler arasında gözlenen ortalama göç sayıları, hem toplam nüfus için hem de en az bir kez göç etmiş nüfus için, kadınların ortalama göç sayısından daha yüksektir. Kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun ortalama göç sayısı 1,4, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun ortalama göç sayısı ise sadece 0,7’dir. Ancak, göç sürecine dahil olmuş nüfus dikkate alındığında, kentsel alanlarda yaşayan nüfusun ortalama göç sayısı (2,0), kırsal alanlarda yaşayanlardan (1,7) yine yüksek olmakla birlikte, farkın azaldığı görülmektedir. Bu bulgu, kırsal alanlarda yaşayan ve en az bir kez göç etmiş nüfusun toplam içinde küçük bir paya sahip olmasına karşın, kentsel alanlarda yaşayan ve göç sürecine en az bir kez dahil olmuş nüfus kadar hareketli olduğuna işaret etmektedir. Ortalama göç sayısı bakımından ana-tabakalar arasında da önemli bir farklılık görülmemektedir. Bu durum, Türkiye’de tüm ana-tabakalardaki nüfus hareketliliğinin boyutunun birbirine benzer olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.13. Cevaplayıcıların seçilmiş özelliklerine göre göç dönemlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005											
Özellikler	Araştırma tarihinden önceki yıllara göre dönemler									Toplam	Sayı
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40+		
Yaş											
<20	36,0	29,2	18,2	16,7	-	-	-	-	-	100,0	236
20-24	44,7	22,3	12,9	12,4	7,2	0,5	-	-	-	100,0	900
25-29	30,9	30,4	17,7	8,5	6,4	6,1	0,0	-	-	100,0	1.320
30-34	16,1	20,7	27,8	14,1	8,2	9,0	4,0	-	-	100,0	1.534
35-39	7,3	14,7	23,2	25,1	14,7	6,4	5,4	3,1	0,0	100,0	1.320
40-44	6,9	12,8	13,6	20,6	16,9	11,5	7,9	5,8	4,0	100,0	1.095
45-49	8,1	6,5	8,4	12,7	17,4	16,9	17,3	6,6	6,3	100,0	862
50-54	5,0	7,2	6,5	8,9	7,7	15,2	24,7	16,6	8,3	100,0	668
55-59	3,3	8,3	9,2	4,4	2,5	11,5	15,8	22,2	22,8	100,0	518
60-64	2,2	6,2	4,8	6,3	5,3	8,0	11,5	18,6	37,0	100,0	486
65-69	3,6	2,7	4,0	2,3	7,9	9,3	12,7	9,2	48,2	100,0	482
Cinsiyet											
Erkek	13,2	14,4	15,0	11,9	10,5	10,9	9,7	6,7	7,7	100,0	3.870
Kadın	15,8	16,0	14,7	14,2	9,9	8,0	7,6	5,6	8,2	100,0	5.551
Yerleşim yeri											
Kent	15,1	14,7	14,7	12,5	10,3	9,4	8,5	6,3	8,6	100,0	6.107
Kır	12,1	19,1	15,9	17,9	9,3	7,9	8,5	4,9	4,5	100,0	3.314
Ana-tabaka											
14 il	15,3	16,3	21,0	13,9	10,1	7,2	6,8	4,0	5,6	100,0	5.495
10 il	14,6	13,2	14,6	12,3	9,8	9,5	9,2	6,9	9,8	100,0	2.201
57 il	14,7	17,5	14,1	14,1	10,5	9,3	8,1	5,4	6,4	100,0	1.725
Toplam	14,7	15,3	14,8	13,2	10,1	9,2	8,5	6,1	8,0	100,0	9.421

Tablo 5.13, TGYONA kapsamında görüşülen kişilerin geçmişte yapmış oldukları göçlerin dönemlere göre yüzde dağılımını göstermektedir. Göçlerin çoğunluğunun yakın tarihlerde yapıldığı görülmektedir. Son yirmi yıldan önce yapılan göçlerin oranı geriye doğru gidildikçe azalmaktadır. Toplam göçlerin yaklaşık yüzde 58'i son yirmi yılda gerçekleşmiştir. Göçlerin son yirmi yıla yığılması, 40 yaşın altındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının büyük olması ile de yakından ilişkilidir. Son yirmi yılda yapılan göçlerin payı 35-39 yaş grubunda yüzde 70,3 iken, 40-44 yaş grubunda hızlı bir şekilde düşerek yüzde 53,9 seviyesine gerilemektedir. Daha sonraki yaş gruplarında ise, son yirmi yılda yapılan göçlerin payı ilk önce yüzde 35,7'ye, ardından yüzde 25,2'ye, en son yaş grubunda ise yüzde 12,6'ya düşmektedir.

Toplam nüfustaki eğilime koşturularak cinsiyet, yerleşim yeri ve ana-tabakalara göre yapılan analizler de son yirmi yıldaki göçlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Erkeklerin son yirmi yıldan önceki dönemlerde gerçekleştirdikleri göçlerin yüzdesi kadınların aynı dönemde gerçekleştirdikleri göçlerin yüzdesinden daha yüksek; kadınların son yirmi yılda gerçekleştirdikleri göçlerin yüzdesi ise erkeklerin son yirmi yılda gerçekleştirdikleri göçlerden daha yüksektir. Son yirmi yılda kentsel alanlarda yaşayan kişilerin yüzde 57,0'ı; kırsal alanlarda yaşayan kişilerin ise yüzde 65,0'ı göç etmiştir. Ana-tabakalara göre

bakıldığında, son yirmi yılda yapılan göçlerin toplam göçler içindeki payında farklılıklar görülmektedir. 14 ilde yaşayan nüfusta son yirmi yılda yapılan göçlerin toplam göçler içindeki payı yüzde 66,5 iken, 10 ilde bu pay yüzde 54,7; 57 ilde ise yüzde 60,4'tür. 14 ilde araştırma tarihinden 10-14 yıl önceki dönemde (1991-1995) gerçekleştirilen göçlerin toplam göçler içindeki payı yüzde 21,0'a yükselmektedir.

5.2.2. Göçün Nedenleri

TTYONA kişi sorukağı kapsamında göç tarihçesine giren her göçün birincil ve ikincil nedenleri alınmıştır. Göç nedenlerine göre yapılan analizlerde her iki bilgi de kullanılmaktadır.

5.2.2.1. Birincil Nedenler

Tablo 5.14.1, göç yönüne ve cinsiyete göre son yirmi yılda gerçekleştirilen göçlerin birincil nedenlerini vermektedir. Türkiye toplamına bakıldığında, göçlerde evlilik, eğitim, iş değişikliği, tayin, memlekete geri dönüş ve emeklilik gibi nedenlerden oluşan bireysel nedenler ile yapılan göçlerin en yüksek paya (yüzde 47,1) sahip olduğu görülmektedir. Ebeveynin yanına gitmek, ebeveynin iş değişikliği/tayini, ebeveynin iş araması, eşinin iş değişikliği/tayini, eşinin iş araması gibi ailevi nedenlerin ikinci sırada (yüzde 28,3), iş bulamama, işinden kazandığı paranın yetmemesi, iş arama, para biriktirme, daha iyi bir yaşam isteme gibi ekonomik nedenlerin ise üçüncü sırayı (yüzde 18,1) aldığı görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin son yirmi yılda yapılan göçler içindeki payı yüzde 2,8; güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçler sonrasında çıkılan yerleşim yerine geri dönmek için yapılan göçlerin payı ise yüzde 0,2'dir. Diğer nedenlerle (deprem, sel gibi çevresel nedenler, kan davası, töre/namus cinayeti, sağlık nedenleri ve diğer nedenler) yapılan göçlerin toplam göçler içindeki payı ise yüzde 3,4'tür.

Son yirmi yılda 14 ilden erkeklerin gerçekleştirdikleri göçlerde birinci sırayı ekonomik nedenler almaktadır (Tablo 5.14.1). 14 ilden 10 ile yapılan erkek göçlerinin yüzde 59'u ekonomik nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Kadınlarda ise, 14 ilden yapılan göçlerin daha çok bireysel ve ailevi nedenlere bağlı olduğu gözlenmektedir. Bu göçlerin oldukça önemli bir bölümünü evlilik veya kocaya ve ebeveyne bağlı göçler oluşturmaktadır. Bu ana-tabakadan güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin yüzdesinin erkekler arasında kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Son yirmi yılda 14 ile ve 10 ile yapılan göçlerin içinde güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçlerin yüzdesi, erkeklerde sırası ile yüzde 23,6 ve yüzde 24,5; kadınlarda ise yine sırası ile yüzde 15,7 ve yüzde 15,8'dir. 14 ilden 57 ile yapılan göçlerin içindeki güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin payı ise, hem erkekler hem de kadınlar için yüzde 1'in altındadır.

Tablo 5.14.1. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son yirmi yıldaki göçlerin birincil nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005								
Göç yönü	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri dönüş	Diğer	Toplam	Sayı
Panel A: Erkek								
Ana-tabaka								
14 il-14 il	32,6	28,3	8,8	23,6	3,3	3,6	100,0	958
14 il-10 il	58,6	8,5	7,9	24,5	0,0	0,7	100,0	198
14 il-57 il	12,1	75,6	11,9	0,4	0,0	0,0	100,0	73
10 il-14 il	26,3	56,8	8,3	0,4	3,5	4,7	100,0	166
10 il-10 il	31,7	40,2	26,0	0,0	0,0	2,0	100,0	135
10 il-57 il	24,7	62,1	6,6	0,0	0,0	6,6	100,0	158
57 il-14 il	2,1	94,4	2,9	0,0	0,2	0,4	100,0	102
57 il-10 il	44,2	39,3	12,2	0,5	0,0	3,8	100,0	267
57 il-57 il	24,7	58,1	14,5	0,0	0,0	2,7	100,0	306
Yerleşim yeri								
Kent-kent	24,3	57,1	13,5	1,2	0,0	3,9	100,0	1.019
Kır-kent	51,0	25,3	12,6	8,1	0,0	3,0	100,0	802
Kent-kır	32,2	59,0	5,5	0,2	2,7	0,4	100,0	331
Kır-kır	18,2	52,0	19,4	7,8	1,2	1,5	100,0	221
Toplam	30,5	49,8	13,0	3,1	0,3	3,3	100,0	2.443
Panel B: Kadın								
Ana -tabaka								
14 il-14 il	6,0	43,1	30,7	15,7	2,1	2,3	100,0	1.751
14 il-10 il	16,4	12,2	55,0	15,8	0,0	0,7	100,0	271
14 il-57 il	8,6	45,3	45,1	0,6	0,0	0,4	100,0	84
10 il-14 il	12,9	33,0	49,2	0,0	1,6	3,3	100,0	232
10 il-10 il	7,7	51,2	37,9	0,0	0,0	3,3	100,0	205
10 il-57 il	10,4	45,8	38,0	0,0	0,0	5,8	100,0	146
57 il-14 il	2,8	58,6	36,3	0,2	0,3	1,8	100,0	138
57 il-10 il	12,1	42,5	39,7	0,1	0,0	5,5	100,0	344
57 il-57 il	8,3	52,6	35,9	0,0	0,0	3,1	100,0	459
Yerleşim yeri								
Kent-kent	8,4	41,6	45,8	0,9	0,0	3,3	100,0	1.294
Kır-kent	13,1	40,0	38,7	4,8	0,0	3,4	100,0	1.183
Kent-kır	17,1	54,7	19,1	0,2	1,5	7,3	100,0	501
Kır-kır	0,8	78,6	11,5	5,5	0,7	2,8	100,0	655
Toplam	9,8	45,3	38,6	2,6	0,2	3,6	100,0	3.688
Panel C: Türkiye								
Ana-tabaka								
14 il-14 il	15,2	38,0	23,1	18,4	2,5	2,7	100,0	2.709
14 il-10 il	30,7	10,9	39,0	18,7	0,0	0,7	100,0	469
14 il-57 il	10,3	60,1	28,9	0,5	0,0	0,2	100,0	157
10 il-14 il	17,9	41,9	33,9	0,2	2,3	3,8	100,0	398
10 il-10 il	15,9	47,4	33,8	0,0	0,0	2,9	100,0	340
10 il-57 il	17,5	53,9	22,4	0,0	0,0	6,2	100,0	304
57 il-14 il	2,5	75,8	20,2	0,1	0,2	1,1	100,0	240
57 il-10 il	25,6	41,2	28,2	0,2	0,0	4,8	100,0	611
57 il-57 il	14,4	54,7	28,0	0,0	0,0	2,9	100,0	765
Yerleşim yeri								
Kent-kent	15,3	48,4	31,7	1,0	0,0	3,5	100,0	2.313
Kır-kent	26,8	34,7	29,3	6,0	0,0	3,2	100,0	1.985
Kent-kır	22,6	56,3	14,2	0,2	2,0	4,8	100,0	832
Kır-kır	5,1	72,0	13,5	6,1	0,8	2,5	100,0	876
Toplam	18,1	47,1	28,3	2,8	0,2	3,4	100,0	6.131

Tablo 5.14.2. Cinsiyet, ana-tabaka ve yerleşim yerine göre son yirmi yıldaki göçlerin ikincil nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Göç yönü	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri dönüş	Diğer	Toplam	Sayı
Panel A: Erkek								
Ana- tabaka								
14 il-14 il	36,7	9,5	8,7	39,3	0,7	5,1	100,0	149
14 il-10 il	30,7	1,8	23,0	42,7	0,0	1,8	100,0	33
14 il-57 il	0,8	0,0	74,9	9,1	0,0	15,2	100,0	8
10 il-14 il	33,5	45,4	10,7	0,0	0,5	9,9	100,0	26
10 il-10 il	10,7	0,0	89,3	0,0	0,0	0,0	100,0	5
10 il-57 il	48,6	36,5	14,4	0,0	0,0	0,4	100,0	12
57 il-14 il	27,3	72,7	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	4
57 il-10 il	41,7	57,4	0,0	0,9	0,0	0,0	100,0	17
57 il-57 il	22,5	43,7	22,5	0,0	0,0	11,3	100,0	15
Yerleşim yeri								
Kent-kent	27,5	37,8	21,6	9,7	0,0	3,4	100,0	64
Kır-kent	51,6	8,7	19,6	12,6	0,0	7,4	100,0	125
Kent-kır	52,0	45,4	0,0	0,0	0,7	1,9	100,0	50
Kır-kır	4,7	74,2	2,9	17,9	0,0	0,2	100,0	32
Toplam	36,4	32,4	17,3	9,6	0,1	4,2	100,0	278
Panel B: Kadın								
Ana-tabaka								
14 il-14 il	20,2	4,8	21,8	51,5	0,6	1,2	100,0	161
14 il-10 il	33,8	26,3	8,4	4,0	0,0	27,5	100,0	35
14 il-57 il	5,0	0,0	51,9	43,0	0,0	0,0	100,0	7
10 il-14 il	24,7	19,1	29,1	0,0	0,0	27,1	100,0	18
10 il-10 il	52,2	0,7	47,1	0,0	0,0	0,0	100,0	11
10 il-57 il	8,4	90,8	0,8	0,0	0,0	0,0	100,0	7
57 il-14 il	4,5	54,0	41,6	0,0	0,0	0,0	100,0	5
57 il-10 il	4,7	13,5	44,2	1,2	0,0	36,4	100,0	13
57 il-57 il	60,4	6,1	27,9	0,0	0,0	5,6	100,0	13
Kent-kent	33,3	16,0	41,0	0,4	0,0	9,3	100,0	52
Yerleşim yeri								
Kır-kent	48,4	8,9	18,5	10,5	0,0	13,7	100,0	132
Kent-kır	26,5	70,0	2,6	0,0	0,2	0,7	100,0	48
Kır-kır	6,1	2,7	58,2	30,0	0,4	2,7	100,0	40
Toplam	36,1	23,2	24,7	5,3	0,1	10,7	100,0	279
Panel C: Türkiye								
Ana-tabaka								
14 il-14 il	28,0	7,0	15,6	45,7	0,6	3,0	100,0	310
14 il-10 il	32,1	12,9	16,4	25,2	0,0	13,4	100,0	68
14 il-57 il	1,3	0,0	71,8	13,7	0,0	13,2	100,0	15
10 il-14 il	30,3	35,9	17,3	0,0	0,3	16,1	100,0	44
10 il-10 il	46,0	0,6	53,4	0,0	0,0	0,0	100,0	16
10 il-57 il	31,1	60,2	8,5	0,0	0,0	0,2	100,0	19
57 il-14 il	16,9	64,2	18,9	0,0	0,0	0,0	100,0	9
57 il-10 il	24,6	37,1	20,5	1,0	0,0	16,8	100,0	30
57 il-57 il	42,2	24,2	25,3	0,0	0,0	8,3	100,0	28
Yerleşim yeri								
Kent-kent	29,8	29,1	29,3	6,0	0,0	5,7	100,0	116
Kır-kent	49,5	8,8	18,9	11,3	0,0	11,4	100,0	257
Kent-kır	35,3	61,4	1,7	0,0	0,4	1,1	100,0	98
Kır-kır	5,3	46,9	24,0	22,5	0,2	1,2	100,0	72
Toplam	36,3	27,7	21,1	7,4	0,1	7,5	100,0	557

Güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin ardından çıkılan yerleşim yerine yapılan dönüşlerin toplam göçlerin içindeki payı, 14 il içinde erkeklerde yüzde 3,3, kadınlarda yüzde 2,1'dir. 14 ilden yoğun göç alan 10 ilden 14 ile yapılan göçlerin içinde geri dönüşün payı ise, erkeklerde yüzde 3,5, kadınlarda yüzde 1,6'dır. TGYONA'nın bulguları, erkeklerin 14 il dışındaki ana-tabakalardan yaptıkları göçlerin nedenlerinin daha çok ekonomik ve bireysel nedenler olduğunu göstermektedir. Erkek nüfusun özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, İçel ve Adana gibi metropollerin de içinde yer aldığı 10 il ana-tabakasında gerçekleştirdiği göçlerde ekonomik nedenlerin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

Göç yönüne ilişkin analizlerde yerleşim yerlerinin kent ve kırsal olarak sınıflanmasında, örneklem tasarımından farklı olarak, il ve ilçe merkezleri kent, bucak, köy ve mezralar kırsal olarak alınmıştır. Bu analizlerde, son yirmi yılda Türkiye'de yaşanan iç göçler temel analiz birimi olduğu için, yurtdışına/yurtdışından yapılan göçler kapsam dışında bırakılmıştır. Bu tanımlamalar bağlamında yapılan analizlere göre, son yirmi yılda kırsaldan kente yapılan erkek göçlerinde ekonomik nedenlerin; diğer göç yönlerinde ise hem erkek hem de kadınlarda bireysel ve ailevi nedenlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Tablo 5.14.1). Son yirmi yılda meydana gelen güvenlik nedenli göçlerin hemen tamamının kırsal çıkışlı olduğu görülmektedir. Kırsaldan kente ve kırsaldan kırsala olan göçlerin yaklaşık yüzde 6'sı güvenlik nedenleriyle gerçekleşmiştir. Bu oranlar erkeklerde yüzde 8'e yükselmekte; kadınlarda ise yüzde 5'e düşmektedir. Geri dönüş için yapılan göçlerin kent-kırsal göçleri içindeki payı yüzde 2,0; kırsal-kırsal göçleri içindeki payı ise yüzde 0,8 seviyesindedir.

5.2.2.2. İkincil Nedenler

Son yirmi yılda gerçekleşen göçlerin yönüne ikincil göç nedenlerine göre bakıldığında (Tablo 5.14.2), kişi görüşmesi yapılanların çok az bir bölümünün (yüzde 9,1) ikinci bir göç nedeni beyan ettiği görülmektedir. İkincil göç nedenleri içinde de ekonomik, bireysel ve ailevi nedenler ile gerçekleşen göçlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak, özellikle 14 il çıkışlı göçler içerisinde güvenlik nedenlerinin ikinci göç nedeni olarak beyanında önemli bir artış görülmektedir. Erkek nüfusun 14 il içinde yaptığı göçlerin yüzde 39,3'ünün; 14 ilden 10 ile yaptığı göçlerin yüzde 42,7'sinin ve 14 ilden 57 ile yaptığı göçlerin yüzde 9,1'inin ikincil göç nedeni olarak güvenlik nedenleri beyan edilmiştir. Kadın cevaplayıcılarda bu yüzdeler sırasıyla yüzde 51,5, yüzde 4,0 ve yüzde 43,0'dır. Göç yönünün yerleşim yerine göre analizinde de göç nedenlerinin dağılımında benzer bir yapı gözlenmektedir.

Göç eden nüfusun göç sırasındaki yaşları incelendiğinde (Tablo 5.15), göç sürecine katılanların daha çok genç yaş grubunda bulunan nüfus olduğu görülmektedir. Göç eden nüfusun yüzde 61,3'ü 15-29 yaş grubunda yer almaktadır. Göçün yaş seçici olma özelliğinin ekonomik, bireysel ve ailevi göçler için de büyük ölçüde geçerli olduğu görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yüzde 25,5'inin göç sırasında 15 yaşından küçük olduğu görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle göç ettiğini beyan edenlerin yüzde 44,7'si göç sırasında 15-29 yaş grubunda; yüzde 28,8'i ise göç sırasında 30 ve daha üstü yaşlarda yer almaktadır. Göç sırasındaki ortalama yaşlara bakıldığında, son yirmi yılda göç eden nüfusun göç

sırasındaki yaşlarının ortalamasının 24,1 olduğu görülmektedir. Bireysel, ailevi ve güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin ortalama olarak 20'li yaşların ilk yarısında, ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin ise ortalama olarak 20'li yaşların ikinci yarısının başında yapıldığı görülmektedir. Geri dönüş göçlerinin ise ortalama olarak 31,4 yaşında yapıldığı görülmektedir. Geri dönüş nedeniyle göç eden nüfusun yaklaşık yarısı (yüzde 49,2) otuz yaşından; yüzde 15,3'ü ise 50 yaşından sonra göç etmiştir. Bu bulgular, geri dönüş eğiliminin daha çok orta ve orta üstü yaş gruplarında yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 5.15. Son yirmi yıldaki göç nedenlerine göre göç yaşının yüzde dağılımı ve ortalama göç yaşları, TGYONA, 2005							
Göç yaşı	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri dönüş	Diğer	Toplam
0-4	0,1	0,0	5,6	2,2	0,2	0,1	1,7
5-9	1,7	2,1	9,3	14,4	1,6	2,1	4,4
10-14	6,7	7,2	12,0	9,9	10,3	5,8	8,5
15-19	13,4	27,9	13,8	19,6	14,7	8,8	20,4
20-24	24,5	29,1	21,9	10,9	12,0	23,3	25,5
25-29	23,6	12,6	14,7	14,2	12,0	18,7	15,4
30-34	13,3	6,7	9,4	8,6	10,1	4,1	8,6
35-39	7,9	4,7	6,9	6,6	8,2	7,4	6,0
40-44	4,6	3,4	2,1	1,7	9,7	3,0	3,2
45-49	1,8	3,4	3,0	7,8	5,9	12,1	3,4
50+	2,5	2,9	1,4	4,1	15,3	14,4	2,9
Ortalama göç yaşı	26,3	24,1	21,9	23,2	31,4	31,4	24,1
Cinsiyet							
Erkek	67,8	41,9	18,2	46,8	46,5	37,6	39,9
Kadın	32,2	58,1	81,8	53,2	53,5	62,4	60,1
Göç dönemi							
0-4	24,8	27,2	24,1	7,5	46,8	19,6	25,1
5-9	31,7	26,4	23,4	5,8	34,6	39,6	26,5
10-14	25,1	23,4	26,4	64,1	17,4	28,7	25,8
15-19	18,3	23,0	26,1	22,7	1,3	12,1	22,6
Yerleşim yeri							
Kent	69,1	75,7	80,5	16,5	100,0	82,0	75,2
Kır	30,9	24,3	19,5	83,5	0,0	18,0	24,8
Ana-tabaka							
14 il	17,2	10,3	16,5	97,7	74,1	6,4	15,5
10 il	26,0	30,7	29,2	0,1	20,7	36,5	28,8
57 il	56,8	59,0	54,3	2,2	5,2	57,1	55,7
Sayı	1.061	2.177	1.360	889	358	205	6.050

Tablo 5.15'de görüldüğü gibi, son yirmi yılda ekonomik nedenlerle göç edenlerin üçte-ikisinden fazlası erkektir. Ailevi nedenlerle göç edenlerin büyük bir çoğunluğu (yüzde 81,8), bireysel nedenlerle göç edenlerin ise yarısından fazlası (yüzde 58,1) kadındır. Güvenlik ve geri dönüş nedenleriyle göç eden 18-69 yaşındaki nüfusun yine yarısından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. Göç dönemlerine göre göç nedenlerine bakıldığında, ekonomik ve özellikle de ailevi ve bireysel nedenlerle yapılan göçlerin dağılımında zaman içinde önemli

bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Ancak, güvenlik ve geri dönüş nedenleriyle yapılan göçlerin dönemsel dağılımı, diğer nedenlerle yapılan göçlere göre önemli farklılıklar içermektedir. Güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin yüzde 86,8'inin TGYONA öncesindeki 10-19 yılda (1986-1995 döneminde) ve geriye kalan yüzde 13,3'ünün TGYONA öncesindeki 10 yılda (1996-2005 döneminde) gerçekleştiği görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle terkedilen yerleşim yerine yapılan geri dönüş göçlerinin ise, özellikle son on yılda yoğunlaştığı (yüzde 81,4) görülmektedir.

Göçün çıkış noktasına bakıldığında (Tablo 5.15), güvenlik dışındaki nedenlerle gerçekleşen göçlerin büyük bir bölümünün kent çıkışlı olduğu görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yüzde 83,5'i kırsal yerleşim yerlerinden gerçekleşmiştir. Göç nedenleri ana-tabakalara göre analiz edildiğinde, güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin yüzde 97,7'sinin 14 ilden olduğu görülmektedir. Geriye kalan yüzde 2,2 seviyesindeki güvenlik göçü de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki diğer illeri de içeren 57 ilden yapılmıştır.

Tablo 5.16. Son yirmi yıldaki göçlerin birincil göç nedenlerine göre göçün varış noktasının tercih edilme nedenlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Göç nedeni	Varış Noktasını Tercih Etme Nedeni							Toplam	Sayı
	Ekonomik	Bireysel	Ailevi	Güvenlik	Geri dönüş	Akraba/hemşehrilerin mevcudiyeti	Diğer		
Ekonomik	59,5	10,0	5,6	0,0	0,2	19,3	5,5	100,0	1.067
Bireysel	2,5	88,1	5,3	0,0	0,0	1,7	2,4	100,0	2.221
Ailevi	11,8	4,3	70,7	0,0	0,0	9,7	3,4	100,0	1.371
Güvenlik	15,1	1,9	3,0	18,0	0,0	36,6	25,4	100,0	894
Geri dönüş	4,5	3,0	1,0	3,3	87,1	0,2	0,9	100,0	359
Diğer	5,4	14,4	13,5	0,5	0,1	22,8	43,2	100,0	211
Toplam	15,9	45,1	24,0	0,5	0,2	8,9	5,3	100,0	6.127

Tablo 5.16'da son yirmi yılda yapılan göçlerin yönüne ilişkin tercih nedenleri verilmektedir. Göç yönünün tercih edilmesinde bireysel, ailevi ve ekonomik nedenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Göç edenlerin yüzde 8,9'u göç yönünün tercihinde göç edilen yerde akraba ve/veya hemşehrilerinin bulunması nedenini beyan etmişlerdir. Güvenlik ve geri dönüş nedenlerini varış noktasının seçilmesinde bir neden olarak belirtenlerin yüzdesi ise oldukça düşüktür (yüzde 0,7). Göç nedenlerine göre göç edilen yerin tercih edilme nedenlerine bakıldığında, çıkış noktasını terk etme nedenleriyle varış noktasını tercih etme nedenlerinin büyük ölçüde tutarlı olduğu görülmektedir. Ekonomik nedenlerle gerçekleştirilen göçlerin yüzde 59,5'inde varış noktasının tercih edilme nedeni olarak yine ekonomik nedenler gösterilmiştir. Bireysel nedenlerle gerçekleşen göçlerin yüzde 88,1'inde; ailevi nedenlerle gerçekleşen göçlerin yüzde 70,7'sinde; geri dönüş nedeniyle gerçekleşen göçlerin ise yüzde 87,1'inde varış noktasını tercih etme nedeni ile çıkış noktasını terk etme nedenleri aynıdır.

Kişilerin ya da ailelerin göç sonrasında tanımadıkları bir ortama girmelerinde hem uyum sürecinin kolaylaşması hem de göç sonrası barınma ihtiyacının giderilmesi ve iş bulma, toplumsal dayanışma gibi ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik maliyetlerin azaltılmasında göç edilen yerde daha önceden tanınan kişilerin ya da toplulukların olması önem taşımaktadır. TGYONA bulguları, son yirmi yıldaki göçlerde varış noktasının tercih edilmesinde akraba ve/veya hemşehrilerin varlığının önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçlerde (yüzde 19,3) ve özellikle de güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerde göç edilen yerleşim yerinin seçiminde akraba ve/veya hemşehrilerin varlığının oldukça önemli olduğu görülmektedir (yüzde 36,6). Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerde varış noktasının seçiminde akraba ve/veya hemşehrilerin varlığının dışında, güvenlik kaygıları (yüzde 18,0) ve ekonomik nedenler (yüzde 15,1) önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 5.17. Cevaplayıcıların son yirmi yılda 14 ilden gerçekleştirdikleri güvenlik göçlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005		
Göç Statüsü	Yüzde	Sayı
Son 20 yılda göç etmemiş/14 ilden güvenlik nedenleriyle göçü yok	98,4	6.490
Son 20 yılda 14 ilin kırsal alanlarından en az bir güvenlik nedenli göçü var	1,3	803
Son 20 yılda 14 ilin kentsel alanlarından en az bir güvenlik nedenli göçü var	0,3	28
Toplam	100,0	7.321

Bu bölümdeki analizler, göç tarihçesinden elde edilen göç verileri ile hanehalkı soru kağıdından elde edilen göç verilerinin demografik özellikler, göç dönemleri, göç yönü ve göç nedenleri anlamında büyük bir tutarlılık içinde olduğunu göstermektedir. Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin toplam nüfus içindeki payı anlamında da büyük bir tutarlılık görülmektedir. Bölüm 5.1’de vurgulandığı gibi, hanehalkı soru kağıdında 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun Türkiye nüfusu içindeki payı yüzde 1,5’dir. Kişi soru kağıdı verilerinden yapılan analizler ise (Tablo 5.17), 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin Türkiye nüfusu içindeki payının yüzde 1,6 olduğunu göstermektedir. 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin Türkiye nüfusu içindeki payına ilişkin olarak gözlenen bu tutarlılık yanında, 14 ilden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin kentsel ve kırsal çıkış noktasına göre dağılımında da, hanehalkı soru kağıdı verileri ile büyük bir tutarlılık söz konusudur.

YERİNDEN OLMA SÜRECİ

Bu bölümde, son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle 14 ilden göç edenlerin özellikleri ve göç süreci Birleşmiş Milletler'in *Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri* ışığında tartışılmaktadır. TGYONA kapsamında son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç etmiş 18-69 yaşlarındaki kişilere göç sürecine ilişkin sorular sorulmuştur. Göç olgusunun niteliği gereği analizlerde göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşanan olaylar ele alınmaktadır.

Bölümde öncelikle son yirmi yıl içinde güvenlik nedenleriyle 14 ilden en az bir defa göç etmiş kişilerin araştırma tarihinde yaşadıkları ana-tabaka ve yerleşim yeri türüne göre yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, çalışma durumu ve Türkçe konuşabilme gibi temel özellikler değerlendirilmiştir. Yerinden olmuş kişilere ilişkin bu genel değerlendirmenin ardından son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin gerçekleşme şekline yönelik çeşitli özellikler değerlendirilmiştir. Kişilerin göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları hanelerin temel özellikleri ve refah durumları karşılaştırılmış, yine yerinden olmuş kişilerin çalışma durumlarına ve sağlık güvencelerine dair bilgiler göç öncesi ve sonrası karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Göç öncesi mal sahipliği durumu, göç sürecindeki maddi kayıplar ve bu kayıpların karşılanmasına yönelik çalışmalar farklı mal varlıkları için incelenmiştir. Ayrıca kişilerin hangi koşullarda göç ettiğini ortaya koymak amacıyla göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasında yaşadıkları sorunlara ilişkin analizlere de yer verilmektedir.

Bu raporda güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin nitelikleri, göç sürecindeki ve göç sonrasındaki olaylar, yerinden olmuş kişilerin maddi kayıpları ve haklarının korunmasına yönelik eylemler değerlendirilirken Birleşmiş Milletler'in (2005) *Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler* (YGI) başlıklı dokümanından yararlanılmıştır.

6.1. Güvenlik Nedeniyle Göç Edenlerin Temel Özellikleri

Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlere ait bilgiler, en az bir defa belirtilen nitelikte bir göç yaşamış olan 18-69 yaşlarında kişilerden toplanmıştır. Göç edenlere genel olarak bakıldığında (Tablo 6.1), 25 yaşın altındaki kişilerin payının az olduğu dikkat çekmektedir. 35-39 yaş grubunun ise kentsel bölgelerde payı daha fazladır. Göç edenlerin medeni durumu incelendiğinde, hem kırsal hem de kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanların tamamına yakınının araştırma sırasında evli olduğu görülmektedir. Türkiye'de evliliğin yaygınlığı ve araştırma nüfusunun yaş dağılımı dikkate alındığında bulgular beklentilerle uyumludur.

Tablo 6.1. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle göç edenlerin temel özelliklerine ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Temel özellikler	Yerleşim yeri		Toplam	
	Kent	Kır	Yüzde	Sayı
Yaş				
20-24	1,0	2,0	1,3	12
25-29	11,8	7,1	10,7	63
30-34	8,0	17,4	10,1	106
35-39	35,0	19,9	31,6	117
40-44	6,8	18,7	9,5	120
45-49	13,5	11,5	13,1	72
50-54	7,4	6,6	7,2	53
55-59	12,8	4,2	10,9	39
60-64	2,1	6,7	3,1	53
65-69	1,6	5,8	2,5	54
Cinsiyet				
Erkek	45,0	48,3	45,7	318
Kadın	55,0	51,7	54,3	371
Medeni durum				
Hiç evlenmedi	2,6	1,7	2,4	24
Halen Evli	96,1	93,2	95,5	635
Eşi ölmüş/Boşanmış/ayrı yaşıyor	1,3	5,1	2,1	30
Yaşayan çocuk sayısı				
0	1,3	4,3	2,0	22
1-2	7,6	11,5	8,5	68
3-4	16,7	21,5	17,8	138
5+	74,4	62,6	71,7	436
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	81,8	65,8	78,2	479
İlköğretim birinci kademe	10,3	27,9	14,3	162
İlköğretim ikinci kademe	2,1	3,0	2,3	21
Lise ve üzeri	5,8	3,0	5,2	25
Çalışma durumu				
Çalışmıyor	44,3	44,7	44,5	301
Sosyal güvence ile çalışıyor	6,1	5,0	5,8	26
Sosyal güvencesiz çalışıyor	49,3	50,3	49,7	361
Toplam	100,0	100,0	100,0	689

Yaşayan çocuk sayısına göre güvenlik nedenleriyle göç edenler incelendiğinde, hem kentsel hem kırsal alanlarda en büyük payı 5 ya da daha fazla çocuk sahibi olan kişilerin oluşturduğu görülmektedir. Göç edenler arasında eğitimi olmayan grubun payı yüksektir (yüzde 78,2). Bu pay kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında düşerken (yüzde 65,8), ilköğretim birinci kademe mezunlarının payı artmaktadır (yüzde 27,9). Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yarısına yakını (yüzde 44,5) çalışmazken, diğer yarısı sigortasız olarak çalışmaktadır (yüzde 49,7). Çalışma ve sosyal güvenlik sahibi olma durumu yerleşim yerine

göre önemli bir farklılık göstermemektedir. Sigortalı çalışanların payı kentsel ve kırsal alanlarda düşük düzeydedir (sırasıyla yüzde 6,1 ve yüzde 5,0).

6.2. Göç Tipi

Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçler diğer göç türlerinden farklı niteliklere sahiptir. Bu farklılıklardan biri göç tipine dairdir. Bu göçlerde genel göç tipleri olarak bilinen bireysel göç ve aile göçünün dışında yerleşim yerinin kısmen ya da topluca göçü söz konusu olabilir. Tablo 6.2’de göç tipi, göç öncesi ve araştırma sırasındaki yerleşim yeri türüne ve cinsiyete göre sunulmaktadır. Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin önemli kısmını oluşturan kırdan göçler incelendiğinde, bireysel göçün oldukça küçük bir yüzdesi olduğu (yüzde 3,1); belirleyici göç tipinin aile göçü (yüzde 45,4) ve yerleşim yerinin topluca göçü (yüzde 42,3) olduğu görülmektedir. Kent çıkışlı göçlerde ise göçlerin tamamına yakını (yüzde 94,1) aile göçüdür. Aynı değerlendirme araştırma sırasındaki yerleşim yerine göre yapıldığında kentte yaşayanlar için ilk sırayı aile göçü (yüzde 63,5) alırken, kırdan yaşayanlar için yerleşim yerinin topluca göçü (yüzde 59,7) en büyük paya sahiptir. Cinsiyete göre bakıldığında, analizler bireysel göçün erkekler arasında, aile göçünün ise kadınlar arasında daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 6.2. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin tiplerinin yerleşim yeri ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Temel özellikler	Bireysel göç	Yerleşim yerinin		Yerleşim yerinin topluca göçü	Toplam
		Aile göçü	kısmen göçü		
Göç öncesi yerleşim yeri					
Kent	1,9	94,1	3,0	1,0	42
Kır	3,1	45,4	9,2	42,3	686
Halen yaşanan yerleşim yeri					
Kent	3,5	63,5	6,9	26,2	170
Kır	1,3	27,5	11,4	59,7	560
Cinsiyet					
Erkek	6,6	47,5	9,8	36,1	337
Kadın	0,1	61,2	6,5	32,3	393
Toplam	3,0	55,1	7,9	34,0	730

6.3. Göç Kararı

Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yüzde 87’si kişilerin isteği dışında; yüzde 13’ü göç edenin kendisinin ya da ailesinin isteği ile gerçekleşmiştir. Kendi isteği dışında göç edenlerin göçlerine kadar geçen süre incelendiğinde, bu göçlerin dörtte birinin 2 gün ile 1 hafta arasında bir sürede gerçekleştiği görülmektedir. Karar alındıktan bir hafta sonra göçlerin yaklaşık yüzde 40’ı gerçekleşmiştir. Göçlerin yüzde 44,8’lik kısmı 1 hafta ile 1 ay arasında gerçekleşirken, yüzde 16,1’i kararın üzerinden 1 aydan daha uzun bir

süre geçtikten sonra gerçekleşmiştir. Kararın alındığı gün göç edenlerin yüzdesi kır çıkışlı göçlerde kent çıkışlı göçlere göre daha yüksektir (Tablo 6.3).

Tablo 6.3. Göç kararından sonra geçen sürenin yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Temel özellikler	1 gün		2 gün	1 aydan		Toplam
	Aynı gün	sonra	1 hafta sonra	1 hafta 1 ay sonra	daha uzun süre sonra	
Göç öncesi yerleşim yeri						
Kent	3,0	2,8	30,2	58,9	5,0	36
Kır	8,0	8,9	22,9	41,9	18,3	614
Toplam	7,1	7,8	24,1	44,8	16,1	650

TGYONA’da yerinden olmuş kişilere, kendisine, ailesine ya da yerleşim yerinden herhangi birine, göç öncesinde göçe ilişkin sözlü ya da yazılı bir bildirim yapıp yapılmadığı da sorulmuştur. Bu bulguyla (Tablo 6.4.) söz konusu yerleşim yerinde yaşayanların göç öncesinde, göçün gerçekleşeceğine ve/veya gerekliliğine dair uyarılıp uyarılmadığı incelenmektedir. Bu kapsamda göçlerin yaklaşık yarısının bir bildirim olmaksızın yapıldığı beyan edilmiştir. Bildirim durumunda ise yapılan bildirimlerin tamamına yakınının sözlü bildirimler olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 6.4. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle yapılan göçler öncesinde bildirim yapılma durumunun göç edenin yerleşim yeri ve cinsiyetine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Temel özellikler	Bildirim yapılmadı	Sadece yazılı bildirim yapıldı	Sadece sözlü bildirim yapıldı	Bildirim yapıp yapılmadığını bilmiyor	Toplam
		Göç öncesi yerleşim yeri			
Kent	69,8	0,0	30,2	0,0	36
Kır	41,2	3,1	54,0	1,2	617
Halen yaşanan yerleşim yeri					
Kent	46,6	3,2	49,7	0,6	137
Kır	46,7	0,8	50,2	2,2	517
Cinsiyet					
Erkek	41,6	5,3	52,2	0,8	304
Kadın	50,9	0,3	47,8	1,1	350
Toplam	46,6	2,6	49,8	1,0	654

6.4. Göçün Ekonomik Boyutu

Yerinden olmuş kişilerin, zorunlu göç süreci sırasındaki maddi kayıplarından biri de göç hareketinin doğrudan kendisi için yapılan masraflardır. Tablo 6.5, göçler sırasında yapılan harcamaların kaynaklarını göstermektedir. Göç harcamaları için genellikle birden fazla kaynak bir arada kullanılmıştır. En sık karşılaşılan yanıt hayvanların satılması ile elde edilen gelirin göç masrafları için kullanılmasıdır. Araştırma bulgularına göre, göç edenlerin yarısına yakını göçün masraflarını karşılamak için birikimlerini kullandığını, yüzde 18,1'i akraba ve arkadaş yardımı aldığını, yüzde 22,8'ü göç sürecinde borçlandığını belirtmiştir. Göçlerin yüzde 3,9'unda göç masrafı olmamış kişiler yürüyerek ve yanlarına alabildikleri eşyalarını kendileri taşıyarak bir başka yerleşim yerine göç etmişlerdir.

Tablo 6.5. Son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçler sırasındaki harcama kaynaklarının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005								
Temel özellikler	Hanehalkı üyelerinin birikimleri	Akraba ve arkadaş yardımı	Borç	Mal ve eşya satılması	Hayvanların satılması	Diğer	Harcama yapılmadı	Toplam
Göç öncesi yerleşim yeri								
Kent	47,8	23,1	28,4	2,1	44,0	0,0	0,2	42
Kır	42,0	16,7	21,4	24,5	62,6	6,3	4,9	686
Toplam	43,2	18,1	22,8	19,9	58,7	5,1	3,9	730

Yerinden olmuş kişilerin maddi kayıplarının belirlenmesine yönelik göç öncesi sahip oldukları eve, ev eşyalarına, çeşitli mallara (tarım araçları ve motorlu araçlar), ekilebilir toprağa, bağ/bahçeye ve hayvanlara ilişkin sorular sorulmuştur. Göç öncesi belirtilen malların varlığı sorulurken, kişinin yalnızca kendisinin değil o dönemki hanehalkı üyelerinden herhangi birinin bu mal ya da mallara sahip olma durumu irdelenmiştir. Son yirmi yıldaki güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmı kırsal yerleşim yerlerinden gerçekleşmiştir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar tarım ve hayvancılık nedeniyle toprağa bağımlı olduklarından göç sonrasında maddi kayıpları daha da artabilmektedir. TGYONA kapsamında kırsal alanlardan göç edenlerin bu durumu göz önüne alınarak ayrıntılı sorular yöneltilmiştir.

Tablo 6.6'da mal sahipliğine ilişkin bulgular, göç öncesi yerleşim yeri türüne göre verilmektedir. Mal sahipliği genel olarak incelendiğinde, kırsal yerleşim yerlerinden ayrılanların göç öncesinde beyan edilen mal sahibi olma yüzdelerinin kentsel yerleşim yerlerinden ayrılanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki nüfusun yüzde 80'den fazlasının evi, tarım aracı ve hayvanları vardır. Her dört kişiden üçünün ise ekilebilir toprağı bulunmaktadır. Motorlu araç sahipliği ise hem kentsel hem de kırsal alandan göç edenler arasında düşüktür (sırasıyla yüzde 2,5 ve yüzde 11,9). Yerleşim yerine göre belirtilen ekilebilir toprak sahipliği, bağ/bahçe sahipliği, tarım aracı sahipliği ve

hayvan sahipliği durumu incelendiğinde, göç öncesinde kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanların da önemli yüzdelerle ekilebilir toprağa sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6.6. Göç öncesinde hanenin mal varlığı sahipliği durumunun yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Temel özellikler	Ev	Ekilebilir toprak	Bağ/bahçe	Tarım araçları	Motorlu aracı	Hayvanları	Sayı
Göç öncesi yerleşim yeri							
Kent	54,2	46,2	27,5	67,5	2,5	69,0	42
Kır	87,9	82,7	82,9	86,3	11,9	84,3	688
Toplam	81,1	75,4	71,3	82,5	10,0	81,2	730

Göç öncesinde malları olanlara göç sürecinde mallarını terk edip etmedikleri sorulmuştur. Tablo 6.7’de göçlerin tamamına yakınında mal varlığının terk edildiği görülmektedir. Göç sürecinde mallarını terk edenlere, durumu anlatan bir tutanak tutulup tutulmadığı ayrı ayrı her mal grubu için sorulmuştur. Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin neredeyse tamamında terk edilen mallar için tutanak tutulmadığı cevaplayıcılar tarafından belirtilmiştir.

Tablo 6.7. Mal varlığı olanların göç sürecinde mallarını terk etme durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Terk etme durumu	Ev	Ekilebilir toprak	Bağ/bahçe	Tarım aracı/motorlu araç	Hayvan
Terk etmiş	95,6	93,3	97,0	96,4	82,7
Terk etmemiş	4,4	6,7	3,0	3,6	17,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	676	626	602	663	539

Tablo 6.8. Mallarını terk edenlerin hakları için yasal başvuru yapma durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Başvuru durumu	Ev	Ekilebilir toprak	Bağ/bahçe	Tarım aracı/motorlu araç	Hayvan
Başvuru yapmadı	67,5	67,3	65,6	70,9	89,2
Başvuru yaptı	32,5	32,7	34,4	29,1	10,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	641	584	577	632	419

YGI de göz önüne alınarak geride bırakılan malların durumu ve yerinden olmuş kişilerin hak talepleri incelenmiştir. TGYONA bulguları, göç öncesi sahip olunan ev, ekilebilir toprak ve bağ/bahçenin kaybına ilişkin yasal başvurunun aynı seviyede yapıldığını (yüzde 32,7-34,4) göstermektedir. Tarım aracı/motorlu araçların terk edildiği göçlerin ancak üçte-biri için başvuru yapılmışken, bu oran göçlerin yalnızca yüzde 10,8’inde hayvanların terk edilmesine ilişkin zarara yönelik olarak yapılmıştır (Tablo 6.8).

Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin maddi kayıplarının karşılanması açısından bu amaçla yaptıkları başvurular ve bu başvuruların sonuçları önemlidir. Mallarına ilişkin yasal başvuruları olanların talepleri ve başvurularının sonuçları hakkında da bilgi toplanmıştır. Tablo 6.9’da görüldüğü üzere, talep sahipleri çoğunlukla birden fazla talepte bulunmuştur. Taleplere ilişkin incelemelerin ise, büyük oranda devam ettiği ifade edilmiştir (Tablo 6.10).

Tablo 6.9. Malları üzerindeki hakları için yasal başvuru yapanların taleplerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Talepler	Ev	Ekilebilir toprak	Bağ/ bahçe	Tarım aracı/ motorlu araç	Hayvan
Sadece malın iadesi	6,9	11,4	4,8	4,4	16,0
Sadece zararın tazmini	12,2	9,0	14,2	15,6	38,4
Sadece maddi tazminat	8,9	5,1	4,0	7,0	5,6
Sadece diğer bir talep	1,2	2,2	2,4	1,3	-
Birden fazla talep	70,8	72,2	74,6	71,8	40,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	172	159	164	156	84

Tablo 6.10. Malları üzerindeki hakları için yasal başvuru yapanların taleplerinin incelenme durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Başvuru sonucu	Ev	Ekilebilir toprak	Bağ/ bahçe	Tarım aracı/ motorlu araç	Hayvan
Reddedildi	4,2	4,7	7,2	7,7	7,4
İnceleme devam ediyor	84,8	82,6	79,9	82,9	59,8
İncelendi, kabul edildi	2,2	4,3	2,1	0,0	0,3
İncelendi, reddedildi	1,2	5,0	3,1	3,2	12,5
Diğer	7,2	3,4	7,7	6,2	20,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	172	159	163	156	84

6.5. Göç Sürecinde Sosyo-ekonomik Durum

Yerinden olmuş kişilerin göç sürecindeki sosyo-ekonomik durumlarındaki değişimi ortaya koymak üzere çalışma durumu, sağlık güvencesi, ev sahipliği, konut büyüklüğü ve refah durumuna ilişkin bilgiler toplanmıştır. Tablo 6.11’de çalışma ve sosyal güvenlik durumuna ilişkin bulgular sunulmaktadır. İlk dikkati çeken nokta, hem erkekler hem de kadınlar arasında çalışmayanların yüzdesindeki önemli artıştır. Kadınların çalışma durumu incelendiğinde, çalışan kadınların tamamının sosyal güvencesiz çalıştığı görülmektedir. Bu sonuçlar, göç öncesinde temel olarak tarım sektöründe kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan yerinden olmuş kişilerin göç sürecinde topraklarından ayrılarak varış noktasında işsiz kaldıklarını göstermektedir.

Çalışma durumu	Göç öncesi		Göç sonrası	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Çalışmıyor	4,5	61,8	19,5	75,5
Sosyal güvence ile çalışıyor	6,8	0,0	12,2	0,0
Sosyal güvencesiz çalışıyor	88,6	32,8	68,3	24,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	339	393	309	356

Sağlık güvencesine sahip olma durumu incelendiğinde (Tablo 6.12), göç sonrasında erkek ve kadınların sağlık güvencesine sahip olma yüzdelerinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Sağlık güvencesine sahip olanların dörtte-üçü yeşil kart sahibidir. Bu bulgu, sağlık sigortası sahibi olanların payındaki artışın temel olarak yeşil kart uygulaması ile ilgili olduğunu göstermektedir.

Sağlık güvencesi durumu	Göç öncesi		Göç sonrası	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Sağlık güvencesi var	9,3	5,5	65,1	69,1
Sağlık güvencesi yok	90,7	96,0	34,9	30,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	338	392	338	393

Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçler öncesi ve sonrası konut sahipliği, konut özellikleri ve refah durumuna ilişkin toplanan veriler incelendiğinde göç sürecinin yarattığı maddi kayıpların daha da somutlaştığı görülmektedir. Göç öncesinde konut sahipliği yüzde 89,2 seviyesindeyken, göçün hemen sonrasında konut sahipliği yüzde 24,2’ye düşmüştür. (Tablo 6.13). Hanehalkı büyüklüğü ve oda başına düşen kişi sayısında göç öncesi ve sonrası

için önemli bir farklılaşma görülmemektedir. TGYONA kapsamında görüşülen kişilerden göç öncesi ve sonrasında hanelerinin maddi durumunun temel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olup olmadığı ve hanelerinin refah durumunun diğer hanelere göre daha iyi olup olmadığını değerlendirmeleri istenmiştir. Yerinden olmuş kişilerin yaşadığı hanelerin refah düzeyinde belirgin bir kötüleşme görülmektedir. Göç öncesinde hanelerin yüzde 18,2'sinin geliri temel ihtiyaçları karşılamak için yetersizken, göç sonrasında bu oran yüzde 70,7'ye yükselmiştir. Refah düzeyi diğer hanelerle karşılaştırıldığında ise göç öncesinde çevredeki hanelerden daha kötü durumda olduğunu ifade edenlerin yüzde 17,0'dan göç sonrasında yüzde 48,3'e yükseldiği görülmektedir. Tablo 6.11 ve Tablo 6.13'deki bulgulardan yararlanarak çalışma ve refah durumundaki değişimler bir arada değerlendirildiğinde, göçün hem kadın hem de erkek işgücü istihdamındaki açığı artırdığı ve hanelerde yoksullaşmaya yol açtığı görülmektedir.

Tablo 6.13. Göç öncesinde ve göç sonrasında yaşanan konuta ait bilgiler ve hanehalkının refah durumu, TGYONA, 2005		
Konut/refah durumu	Göç öncesi	Göç sonrası
Yaşanılan konuta ait bilgiler		
Ev sahibi olanlar	89,2	24,2
Hanehalkı büyüklüğü	8,0	8,0
Oda başına düşen kişi sayısı	4,3	4,5
Refah düzeyi		
Temel ihtiyaçlar için yetersiz	18,2	70,7
Çevredeki hanelerden daha kötü	17,0	48,3

Güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin ardından ulaşılan yerleşim yerlerinde haneleri bekleyen en acil sorunlar konut ve iş bulma konularıdır. TGYONA'da yerinden olmuş kişilere göçten ne kadar sonra kalıcı bir konuta geçtikleri ve iş buldukları sorulmuştur. Tablo 6.14'deki bulgular konut sorununun kent çıkışlı göçlerde daha uzun bir sürede aşıldığını göstermektedir. Bu göçlerin dörtte birine yakınında halen kalıcı konuta geçilememiştir. Kıy çıkışlı göçlerin yarısında hemen kalıcı bir konuta geçilirken, göçlerin dörtte birinde bu süre 6 aydan fazla sürmüştür. İş bulma süresi incelendiğinde, her on göçten sadece birinde göçün ardından hemen iş bulunduğu görülmektedir (Tablo 6.15). Bu yüzdenin erkek ve kente göçeden yerinden olmuş kişiler için biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Göçlerin yüzde 17,2'sinde halen iş bulunamamış olması ve kadınlar ve kıra göçedenler arasında iş bulamamanın daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 6.14. Göçten sonra kalıcı bir konuta geçme süresinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Göç öncesi yerleşim yeri	Hemen	1 ay içinde	1-6 ay içinde	6 aydan uzun süre sonra	Halen geçici konutta	Sayı	
							Kent
	Kır	52,4	16,1	0,4	26,3	4,8	687
Toplam	43,7	13,3	0,4	34,0	8,6	729	

Tablo 6.15. Göç sonrası iş bulma süresinin cinsiyet ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
İş bulma süresi	Cinsiyet		Yerleşim Yeri		Toplam
	Erkek	Kadın	Kent	Kır	
Hemen buldu	13,2	8,4	11,0	9,0	10,6
1 hafta içinde	1,9	0,0	0,8	1,2	0,8
1 hafta ile 1 ay arası	14,6	0,9	7,4	5,6	7,0
1 aydan fazla	52,6	16,9	37,7	16,6	32,8
İş aramadı	6,8	51,5	26,6	48,4	31,7
İş bulamadı	10,8	22,2	16,6	19,2	17,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sayı	338	392	171	559	730

Tablo 6.16’da göç sonrasında hanenin geçiminin nasıl karşılandığına ilişkin sonuçlar verilmektedir. Her on hanenin dördünde geçim hanehalkı üyelerinin çalışması ile karşılanırken, diğer dördü geçimini sağlamak için borçlanmıştır. Göçlerin yüzde 13,2’sinde göç sonrasında devlet kurumlarının desteği ile geçinilmişken, taşınır/taşınmaz malların satılması yoluyla geçinmek yüzde 7,8 gibi düşük paya sahiptir. Bu durum güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmında malların göç sırasında terk edilmiş veya satılmış olması ile açıklanabilir.

Önemli bir başka konu da yerinden olmuş kişilerin eğitim ve sağlık hizmetinden yararlanmalarıdır. YGİ çerçevesinde zorunlu göç sonrası devletlerin eğitim ve sağlık hizmetleri konusunda sorumluluklarına dikkat çekilmiştir. YGİ’nin 3. Bölüm 18. İlke 2. maddesinde yerinden olmuş kişilerin güvenli bir biçimde a) temel gıda ve içilebilir su, b) temel sığınak ve ev, c) uygun giysiler ve d) temel tıbbi yardım ve sıhhi temizlik sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Tablo 6.16. Göç sonrası hanehalkının geçiminin nasıl sağlandığının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Geçim kaynağı	Yerleşim Yeri		Toplam
	Kent	Kır	
Hemen iş buldu	11,0	9,0	10,6
Diğer hanehalkı üyelerinin çalışması	29,6	31,7	30,1
Taşınır/taşınmaz malların satımı	9,0	3,8	7,8
Borç olarak	38,6	37,3	38,3
Valilik, Kaymakamlık desteği ile	11,7	18,2	13,2
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	171	561	732

Tablo 6.17. Göç sonrası çocuklarının eğitimine göçün etkisinin yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Göçün çocukların eğitimine etkisi	Yerleşim Yeri		Toplam
	Kent	Kır	
Etkisi olmadı	31,6	49,3	35,4
Olumlu bir etkisi oldu	55,3	13,9	46,3
Olumsuz bir etkisi oldu	12,4	36,2	17,6
Diğer	0,7	0,6	0,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	114	397	511

TGYONA kapsamında göç sürecinin çocukların eğitimine etkisine ilişkin sorular da sorulmuştur. Göçlerin üçte birinin eğitime etkisi olmadığı, yarısına yakınında göçlerin olumlu etkisi olduğu beşte birinde ise olumsuz etkisi olduğu ifade edilmiştir (Tablo 6.17). Göçün olumlu etkisi kente göç edenler arasında yüzde 55,3 iken, olumsuz etkisi kıra göç edenler arasında yüzde 36,2 seviyesinde kalmıştır.

Yerlerinden olmuş kişilerin yüzde 58'i göçün ardından sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluk yaşadıklarını beyan etmişlerdir (Tablo 6.18). Göç sonrası sağlık hizmetlerine ulaşmakta güçlük çektiklerini söyleyenlere bu güçlüğü'nedeni sorulduğunda, öne çıkan nedenler maddi yetersizlik, sigorta sahibi olmama, Türkçe bilmemeleri nedeniyle hizmet alma sıkıntısı yaşanması ve sağlık kuruluşu eksikliği şeklinde beyan edilmiştir (Tablo 6.19).

Tablo 6.18. Göç sonrası sağlık hizmetlerine ulaşımında herhangi bir güçlük yaşanıp yaşanmadığının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005			
Göç sonrası sağlık hizmetine ulaşımında güçlük	Yerleşim Yeri		Toplam
	Kent	Kır	
Güçlkle karşılaştı	58,0	68,7	60,4
Güçlkle karşılaşmadı	42,0	31,3	39,6
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	166	545	711

Tablo 6.19. Göç sonrası sağlık hizmetlerine ulaşımında yaşanan güçlüklerin nedenlerine göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005		
Sağlık hizmetine ulaşımında çekilen güçlüğüün nedeni	Yüzde	Sayı
Maddi durum yetersiz	48,6	429
Sağlık sigortası yok	45,2	429
Türkçe konuşamıyor	27,4	429
Yakında sağlık kuruluşu yok	12,9	429
Hizmet vermede ayrımcılık	6,8	429
Hizmetin alınacağı yeri bilmiyor	2,4	429
Sağlık kurumuna güvensizlik	1,3	429
Hizmet kalitesi yetersizliği	0,8	429
Gelenekler/Töre	0,1	429
Diğer	0,6	429
Toplam	100,0	429

7.1. Geri Dönüş Eğilimi

Bu bölüm üç alt-bölümden oluşmaktadır. İlk alt-bölümde son yirmi yıl içinde güvenlik nedenleriyle 14 ilden göç eden ve göç sırasında en az 15 yaşında olan kişilerin geriye dönüşleriyle ilgili eğilimleri ele alınmaktadır. İkinci alt-bölümde, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP), Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkındaki Kanun (Tazminat Yasası) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nden haberdar olma, KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'ne başvuru durumu ile bu başvuruların TGYONA sırasında hangi aşamada olduğuna ilişkin bilgiler analiz edilmektedir. Üçüncü alt-bölümde ise, güvenlik nedenleriyle yapılmış bir göç sonrasında terk edilen yerleşim yerine dönmüş olma durumu, geri dönen yerleşim yerlerinin özellikleri ve geri dönüş süreci ele alınmaktadır.

Özellikler	Dönmek istiyor	Dönmek istemiyor	Toplam	Sayı
Yaş				
20-34	37,6	62,4	100,0	83
35-54	54,3	45,7	100,0	142
55+	81,0	19,0	100,0	39
Cinsiyet				
Erkek	50,8	49,2	100,0	124
Kadın	58,5	41,5	100,0	140
Yerleşim yeri				
Kent	54,9	45,1	100,0	156
Kır	55,8	44,2	100,0	108
Ana-tabaka				
14 il	52,6	47,4	100,0	235
Diğer iller	56,8	43,2	100,0	29
Toplam	55,0	45,0	100,0	264

Tablo 7.1, bazı temel özelliklerine göre güvenlik nedenleriyle gerçekleşen bir göçten sonra kişilerin çıkış noktasına geri dönme eğilimlerini göstermektedir. Güvenlik nedenleriyle göç eden ancak henüz çıkış noktasına dönmemiş kişilerin yüzde 55,0'ı çıkış noktasına dönüş yapmak istemektedir. Yaş arttıkça geri dönüş yapma isteğinin arttığı görülmektedir. Otuzbeş

yaşın altındaki kişilerin yüzde 37,6'sı; 35-54 yaş grubundaki kişilerin yüzde 54,3'ü; 55 ve daha yukarı yaşlarda olan kişilerin ise yüzde 81,0'ı çıkış yaptıkları yerleşim yerine dönmek istemektedir. Cinsiyete göre bakıldığında, kadınların (yüzde 58,5) erkeklerden (yüzde 50,8) daha fazla geri dönme isteği içinde olduğu görülmektedir. Kişilerin TGYONA sırasında yaşadıkları yerleşim yerlerinin kent ya da kır olmasının geri dönüş yapma eğiliminde farklılık yaratmadığı görülmektedir. 14 ilde yaşayan yerinden olmuş nüfus arasında geri dönüş yapmak isteyenlerin yüzdesi (yüzde 52,6), 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden ve TGYONA sırasında 14 il dışında yaşayan nüfusa göre (yüzde 56,8) daha düşüktür. 14 ilde yaşayan yerinden olmuş nüfusun geri dönüş isteğinin 14 il dışında yaşayan yerinden olmuş nüfusa göre daha düşük olması, 14 ilde yaşayan yerinden olmuş nüfusun çıkış noktasına daha yakın bir yerleşim yerine yerleşmiş olması ve dolayısı ile çıkış noktasına mevsimlik dönüşlerinin daha kolay olması ile açıklanabilir.

Tablo 7.2. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerden geri dönmek istemeyenlerin beyan ettikleri nedenlerin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	
Geri dönmek istememe nedeni	Yüzde
Sadece çıkış noktasına ilişkin nedenler	20,9
Sadece yaşanılan yerleşim yerine ilişkin nedenler	4,3
Sadece diğer nedenler	3,7
Çıkış noktası ve yaşanılan yerleşim yerine ilişkin nedenler	19,2
Çıkış noktasına ait ve diğer nedenler	20,7
Yaşanılan yerleşim yerine ait ve diğer nedenler	8,0
Çıkış noktasına/yaşanılan yerleşim yerine ait diğer nedenler	23,1
Toplam	100,0
Sayı	115

Tablo 7.2'de yerinden olmuş ve henüz çıkış noktasına dönmemiş kişilerin geri dönmeme nedenlerinin dağılımı verilmektedir. Çıkış noktasına ilişkin olarak yerleşim yerinin dönüşe açık olmaması, yerleşim yerinde korucuların olması, yerleşim yerinde mayınların bulunması, yerleşim yerinde çok az kişinin yaşıyor olması ya da hiç kimsenin olmayışı, yerleşim yerinde iş imkanlarının kısıtlı olması, kişilerin ya da ailenin malının/mülkünün olmaması, güvenlik kaygıları, yerleşim yeri ile hiçbir bağlantılarının kalmamış olması ve terör örgütü korkusu gibi nedenler cevaplayıcılar tarafından ifade edilmiştir. TGYONA sırasında yaşanılan yere ait nedenler kapsamında, iyi bir işinin olması, yaşadığı yerde malının/mülkünün olması, çocukların okula gitmesi, daha yüksek bir yaşam standardının olması, sosyal ve kültürel olanakların fazla olması ve yaşanılan yerin daha güvenli olması yer almaktadır. Diğer nedenler altında ise, göçün maliyetli olması, diğer hanehalkı üyelerinin geri dönüşü istememesi, kişilerin hasta ya da yaşlı olmaları, KDRP için istenen koşulların uygun görülmemesi ve bunların dışında kalan diğer nedenler bulunmaktadır. Geri dönüş yapmak istememe nedenlerine bakıldığında (Tablo 7.2), sadece çıkış noktasına ilişkin nedenleri beyan edenlerin yüzde 20,9 seviyesinde olduğu görülmektedir. Sadece varış noktasına (yüzde 4,3) ve sadece çıkış ve varış noktasına ilişkin nedenler dışındaki nedenlerin (yüzde 3,7) geri

dönmek istememe nedenleri içindeki payı düşüktür. Varış ve çıkış noktalarına ilişkin nedenleri geri dönüş yapmak istememe nedeni olarak beyan edenlerin oranı yüzde 19,2'dir.

Sadece çıkış noktasına ilişkin nedenleri ve çıkış noktasına ilişkin nedenleri diğer nedenlerle birlikte beyan edenlerin oranı yüzde 84'e ulaşmaktadır. Çıkış noktasına ilişkin olarak en çok beyan edilen geri dönmeme nedenleri, iş imkanlarının kısıtlı olması, malının/mülkünün olmaması ve güvenlik kaygısı olarak sıralanmaktadır. Sadece varış noktasına ilişkin nedenleri ve varış noktasına ilişkin nedenleri diğer nedenlerle birlikte beyan edenlerin oranının yüzde 55 olduğu görülmektedir. Varış noktasına ilişkin nedenler arasında ise, iyi bir işinin olması, hayat standardının yüksek olması ve yerleşim yerinin daha güvenli olması en yüksek oranda beyan edilen nedenlerdir. Çıkış ve varış noktası dışında kalan diğer nedenler içinde ise, en çok beyan edilen neden hanehalkı üyelerinin geri dönmek istememesidir.

Tablo 7.3. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüşle ilgili tutumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Özellikler	Kesinlikle geri dönmeyi düşünmüyor	Koşulların yerine gelmesi durumunda geri dönmeyi düşünüyor	Kararsız	Toplam	Sayı	
Cinsiyet						
Erkek	48,7	28,5	22,8	100,0	50	
Kadın	23,9	47,5	28,6	100,0	66	
Yerleşim yeri						
Kent	35,8	35,6	28,6	100,0	75	
Kır	39,0	58,2	2,8	100,0	41	
Ana-tabaka						
14 il	37,5	58,2	4,2	100,0	103	
Diğer iller	35,1	22,4	42,5	100,0	13	
Toplam	36,2	38,1	25,7	100,0	116	

TGYONA'da güvenlik nedenleriyle terkedilen yerleşim yerine geri dönmek istemeyenlere hangi koşulların sağlanması durumunda geri dönüş yapabilecekleri de sorulmuştur. Tablo 7.3'te görüldüğü gibi, çıkış noktasına geri dönmek istemeyenlerin yüzde 36,2'si kesinlikle geri dönmek istemediklerini; yüzde 38,1'i belirli koşulların yerine getirilmesi durumunda geri dönebileceklerini; geri kalan yüzde 25,7'si ise geri dönüş konusunda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Erkeklerin yaklaşık yarısı (yüzde 48,7) kesinlikle geri dönmek istemezken, kadınların yaklaşık yarısı (yüzde 47,5) belirli koşulların sağlanması durumunda geri dönmek istediklerini beyan etmişlerdir. Kentsel alanlarda yaşayan yerinden olmuş kişiler arasında kararsız olanların yüzdesinin (yüzde 28,6) oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan yerinden olmuş nüfusun ise yaklaşık üçte-ikisi belirli koşulların yerine getirilmesi durumunda geri dönüş yapabileceklerini belirtmiştir. TGYONA kapsamında 14 ilde yaşayan yerinden olmuş nüfus

arasında da koşulların değişmesi durumunda geri dönüş yapabileceklerini beyan edenlerin yüzdesi yüksektir (yüzde 58,2). Yerinden olmuş kişilerin geri dönüş için düzeltilmesini istediği koşullar arasında yerleşim yerindeki eğitim ve sağlık hizmetlerinin artırılması/iyileştirilmesi, güvenlik nedenlerinin ortadan kaldırılması ve korucuların olmamasının öncelikli olarak yer aldığı görülmektedir.

7.2. KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'ne Başvurular

Son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç etmek durumunda kalan nüfusun çıkış noktalarına geri dönüşü için yasal zemini oluşturmak, dönüşleri kolaylaştırmak ve zararların tazminini sağlamak için Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) hazırlanmış ve Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca imzalanan uluslararası anlaşmalar gereği iç hukuk yollarının tamamının tüketilmesi halinde zarara uğradığını iddia eden kişilerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmasına da olanak tanınmıştır. TGYONA sonuçları, son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden ve göç sırasında en az onbeş yaşında olan kişilerden yüzde 50,1'i KDRP'den; yüzde 53,4'ü Tazminat Yasası'ndan; yüzde 79,0'ı da AİHM'den haberdar olduğunu ifade etmiştir (Tablo 7.4).

	Haberdar		Toplam	Sayı
	Haberdar	değil		
KDRP	50,1	49,9	100,0	688
Tazminat Yasası	53,4	46,6	100,0	689
AİHM	79,0	21,0	100,0	689

TGYONA kapsamında, ayrıca, KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'den haberdar olduğunu belirten yerinden olmuş kişilere bu uygulama/yasa/mahkemeye başvurup başvurmadıkları sorulmuştur. Cevaplayıcıların yüzde 25,1'i KDRP'ye; yüzde 37,1'i Tazminat Yasası'na; yüzde 8,9'u ise AİHM'ne başvuru yaptıklarını belirtmiştir (Tablo 7.5). KDRP'ye başvurmama nedenlerine bakıldığında, KDRP'ye nereden başvurulacağını bilmemenin, diğer hanehalkı üyelerinin başvurmak istememesinin ve kamu kurumlarına güvensizliğin en önemli nedenler olarak beyan edildiği görülmektedir. Tazminat Yasası'na başvurmama nedenleri arasında ise, kamu kurumlarına güvensizlik ve Tazminat Yasası ile sağlanan imkanların kısıtlı olması beyan edilmiştir.

Tablo 7.5. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'e başvuru durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

	Kapsam içinde			Toplam	Sayı
	değil	Başvurdu	Başvurmadı		
KDRP	1,0	25,1	73,9	100,0	311
Tazminat Yasası	-	37,1	62,9	100,0	339
AİHM	-	8,9	91,1	100,0	452

Tablo 7.6, KDRP'ye yapılan başvuruların dörtte-birinin incelenerek kabul edildiğini; yaklaşık yarısının (yüzde 46,7) başvurusuna ilişkin incelemenin ise devam ettiğini göstermektedir. Başvurusu incelenerek reddedilenlerin oranı yüzde 7,2 iken, başvurusunun incelenmeden reddedildiğini beyan edenlerin yüzdesi yüzde 5,7'dir. Tazminat Yasası gereğince yapılan başvuruların oldukça büyük bölümüne (yüzde 87,4) ilişkin incelemenin devam ettiği görülmektedir. Tazminat Yasası başvurularından sadece yüzde 1,1'i incelenerek kabul edilmiştir. İncelenerek ya da incelenmeden reddedilen başvurular ise yüzde 4 seviyesindedir. AİHM başvurularının yüzde 98,5'ine ilişkin incelemenin devam ettiği belirtilmiştir. AİHM'nde kabul edilen başvuruların oranı yüzde 1'in altındadır.

Tablo 7.6. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin KDRP, Tazminat Yasası ve AİHM'e yaptıkları başvuru durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

	Başvuru incelenmeden reddedildi	İnceleme devam ediyor	Başvuru incelendi kabul edildi	Başvuru incelendi reddedildi	Diğer	Toplam	Sayı
KDRP	5,7	46,7	25,1	7,2	15,3	100,0	180
Tazminat Yasası	1,6	87,4	1,1	2,4	7,5	100,0	258
AİHM	0,0	98,5	0,8	0,3	0,4	100,0	44

7.3. Geri Dönüş Süreci

Bu alt-bölümde 14 ilden güvenlik nedenleriyle yerinden olmuş nüfus içerisinde çıkış noktasına geri dönenlerin geri dönüş süreci ele alınmaktadır. Güvenlik nedenleriyle yerinden olmuş nüfusun yüzde 16,1'i terk ettikleri yerleşim yerine geri dönmüş olduklarını beyan etmiştir. Bu oran erkek nüfus için yüzde 17,4; kadın nüfus için ise yüzde 15,0'dır. TGYONA sırasında kırsal alanlarda yaşayanların yüzde 59,6'sı, kentsel alanlarda yaşayanların ise sadece yüzde 3,4'ü geri dönüş yaptıklarını beyan etmişlerdir. Bölüm 6.1'de tartışıldığı gibi, 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin büyük bir çoğunluğu, TGYONA sırasında kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu nedenle, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında yüksek bir geri dönüş yüzdesinin olmasının değil, kentsel alanlarda yaşayanlar arasında sadece yüzde 3'lük bir geri dönüşün olmasının önemli olduğu görülmektedir. 14 ilde yaşayanların ise, yaklaşık üçte-biri geri dönüş yaptıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.7).

Tablo 7.7. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş yapmış olma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Özellikler	Geri dönmüş	Geri dönmemiş	Toplam	Sayı
Cinsiyet				
Erkek	17,4	82,6	100,0	318
Kadın	15,0	85,0	100,0	371
Yerleşim yeri				
Kent	3,4	96,6	100,0	166
Kır	59,6	40,4	100,0	523
Ana-tabaka				
14 il	31,7	68,3	100,0	659
Diğer iller	0,4	99,6	100,0	30
Toplam	16,1	83,9	100,0	689

Geriye dönüşün hangi yerleşim yerine yapıldığına bakıldığında (Tablo 7.8), geri dönüş yapanların yüzde 91,9'u çıkış noktasına, yüzde 8,1'inin ise çıkış noktasına yakın diğer bir yerleşim yerine geri dönüş yaptığı görülmektedir. Geri dönüş yapan erkekler arasında çıkış noktasına dönüş yapanların yüzdesi, kadınlara göre daha yüksektir. Kırsal alanlara geri dönüş gerçekleştirenlerin yüzde 93,3'ü; kentsel alanlara dönüş gerçekleştirenlerin ise yüzde 84,7'si çıkış noktasına geri dönüş yapmışlardır. Kentsel alanlara geri dönüş yapan yerinden olmuş nüfus arasında çıkış noktası yerine çıkış noktasına yakın bir yerleşim yerine dönüş yapmış olanların yüzde 15,3 seviyesinde olması dikkati çekmektedir.

Tablo 7.8. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş yaptıkları yerleşim yerlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Özellikler	Aynı yerleşim yeri	Başka bir yerleşim yeri	Toplam	Sayı
Cinsiyet				
Erkek	94,1	5,9	100,0	200
Kadın	89,9	10,1	100,0	231
Yerleşim yeri				
Kent	84,7	15,3	100,0	13
Kır	93,3	6,7	100,0	418
Toplam	91,9	8,1	100,0	431

Çıkış noktasından farklı bir yerleşim yerine dönüş yapanlar kırsal alanlarda en çok köylere; kentsel alanlarda ise en çok ilçe merkezlerine dönüş yapmaktadır. Çıkış noktasından başka bir yerleşim yerine yerleşme nedenleri arasında, çıkış noktasında güvenlik sorunları

olması, çıkış noktasının boş olması, çıkış noktasındaki konut ve/veya diğer yapıların kullanılamaz olması ifade edilmiştir.

Geri dönüş sürecinde yardım alma durumuna bakıldığında (Tablo 7.9), geri dönüş yapanların yüzde 88,5'inin hiç bir yardım almadığı ifade edilmiştir. Çıkış noktasına ya da çıkış noktası yakınındaki bir yerleşim yerine dönmüş olanların sadece yüzde 11,5'i yardım aldıklarını beyan etmişlerdir. Alınan yardımların çok büyük bir bölümünü aynı nitelikteki yardımlar oluşturmaktadır. Geri dönüş için yardım alan sınırlı sayıdaki kişinin yardımları daha çok valilik/kaymakamlık ve akraba ve/veya arkadaştan aldığını ifade ettiği görülmektedir (Tablo 7.10).

Tablo 7.9. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin geri dönüş sırasında yardım alma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005	
Yardım Türü	Yüzde
Hiçbir yardım almadı	88,5
Sadece nakdi yardım	1,2
Sadece aynı yardım	8,5
Sadece diğer yardım	0,8
Nakdi ve aynı yardım	1,1
Toplam	100,0
Sayı	431

Tablo 7.10 Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin geri dönüş sırasında aldıkları yardımın kaynağının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005				
Yardımanın alındığı yer	Almadı	Aldı	Toplam	Sayı
Valilik	96,4	3,6	100,0	431
Kaymakamlık	93,2	6,8	100,0	431
Belediye	100,0	0,0	100,0	431
Muhtar	99,9	0,1	100,0	431
STK	99,9	0,1	100,0	431
Akraba/arkadaş	98,8	1,2	100,0	431
Diğer	99,6	0,4	100,0	431

Tablo 7.11, geri dönmüş kişilerin geri dönüşe ilişkin memnuniyet durumlarının yüzde dağılımını vermektedir. Geri dönüş yapmış kişilerin yüzde 65,8'i geri dönmüş olmaktan memnun olduklarını; yüzde 15,6'sı ise kısmen memnun olduklarını beyan etmiştir. Geri dönüş yapmış olmaktan memnun olmayanların yüzde 18,2 seviyesinde kaldığı görülmektedir. Geri dönüşten memnun olmayanların yüzdesi kadınlar arasında daha yüksektir. Kırsal alanlarda yaşayanlar arasında geri dönmekten memnun olanların yüzdesi (yüzde 69,6), kentsel alanlarda yaşayanlara göre (yüzde 46,2) daha yüksektir. Kısmen memnun olanlar da dahil

edildiğinde, kırsal alanlarda yaşayanların yüzde 83,6'sının geri dönmüş olmaktan memnun olduğu görülmektedir.

Tablo 7.11. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin geri dönüşten memnuniyet durumlarının yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Özellikler	Geri dönüşten memnun	Geri dönüşten memnun değil	Geri dönüşten kısmen memnun	Diğer	Toplam	Sayı
Cinsiyet						
Erkek	65,8	14,8	18,9	0,5	100,0	200
Kadın	65,7	21,4	12,3	0,5	100,0	230
Yerleşim yeri						
Kent	46,2	30,5	23,3	0,0	100,0	13
Kır	69,6	15,7	14,0	0,6	100,0	417
Toplam	65,8	18,2	15,6	0,5	100,0	430

Geri dönüş yapanların geri dönüşe ilişkin beklentilerinin karşılanma durumuna bakıldığında (Tablo 7.12), her 10 geri dönüş yapan kişinin 9'u beklentilerinin karşılanmadığını belirtmiştir. Kadınlar erkeklere göre geri dönüşe ilişkin beklentilerinin daha fazla karşılanmış olduğunu belirtmişlerdir. Kırsal alanlarda yaşayanlar arasında beklentileri karşılanmamış olanların yüzdesi (yüzde 92,6), kentsel alanlarda yaşayanlara göre (yüzde 84,7) daha yüksektir. Karşılanmayan beklentiler arasında, zararın tazmininin yeterli olmaması, ev yapma/onarmada yardımların yetersiz olması, maddi yardımın yeterli olmaması, iş imkanlarının yokluğu ve maddi güçlüklerin devam etmesi ve hayat standardının düşük olması gibi nedenler öncelikli olarak beyan edilmiştir. Geri dönüş yapanların bir bölümü de geri dönüş yapılan yerleşim yerinde can güvenliğinin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 7.12. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilerin beklentilerinin karşılanmış olma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Özellikler	Beklentiler karşılandı	Beklentiler karşılanmadı	Beklentiler kısmen karşılandı	Toplam	Sayı
Cinsiyet					
Erkek	4,4	93,3	2,3	100,0	200
Kadın	7,8	89,3	2,9	100,0	228
Yerleşim yeri					
Kent	15,3	84,7	0,0	100,0	13
Kır	4,3	92,6	3,1	100,0	415
Toplam	6,1	91,3	2,6	100,0	428

Ondört ile yapılan geri dönüşlerde önemli tartışma konularından biri de, geri dönüş için kişilere geri dönüş yapılan yerleşim yerindeki mallarının üzerindeki haklardan vazgeçtiğine, mallarını geri dönüş sonrasında talep etmeyeceğine ve/veya yerleşim yerinden ayrılmasında güvenlik kuvvetlerinin etkisinin olmadığına ilişkin bir belgenin imzalatılıp-imzalatılmadığıdır. Geri dönüş yapanların yüzde 90'ı hiçbir belge imzalatılmadığını belirtmiştir. Geri dönenlerin yüzde 2,5'i geri dönüş noktasındaki malları üzerindeki haklarından vazgeçtiğine ilişkin belgenin; yüzde 1,3'i mallarını geri dönüş sonrasında talep etmeyeceğine ilişkin belgenin; yüzde 8,8'i ise çıkış noktasından ayrılmasında güvenlik kuvvetlerinin etkisi olmadığına ilişkin belgenin geri dönüş önkoşulu olarak imzalatıldığını beyan etmiştir.

Tablo 7.13. Güvenlik nedenleriyle göç etmiş ve geri dönmüş kişilere geri dönüş sırasında herhangi bir belge imzalatılma durumunun yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Belge türü	İmzalatılmadı	İmzalatıldı	Bilmiyor	Toplam	Sayı
Malları üzerindeki haklarından vazgeçtiğine dair belge	89,6	2,5	7,8	100,0	72
Mallarını geri dönüşte talep etmeyeceğine dair belge	94,8	1,3	3,9	100,0	72
Göçte güvenlik kuvvetlerinin/korucuların etkisi olmadığına dair belge	90,3	8,8	1,0	100,0	83

8.1. Temel Özelliklere Göre Göç Eğilimleri

Geçmişte gerçekleştirilen göçlerin zamanlaması, çıkış ve varış noktası, nedenleri ve göçü gerçekleştirenlerin nitelikleri kadar gelecekte yapılması planlanan göçlerin zamanlaması, çıkış ve varış noktası, nedenleri ve göç etmeyi planlayanların nitelikleri de, özellikle göç sürecinin sosyo-ekonomik ve demografik sonuçları ile ilgili planlama yapanlar açısından, büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu bölümde görüşülen kişilerin gelecekteki göç eğilimleri, kişilerin ve hanelerin temel özelliklerine, yaşanılan ana-tabaka ve yerleşim yerine göre analiz edilmektedir. Ayrıca, gelecekteki potansiyel göçün yönü, zamanlaması, çıkış ve varış noktası ile varış noktasının tercih edilme nedenleri de incelenmektedir.

Gelecekteki göç eğilimlerine ilişkin sonuçlar, kişilerin TGYONA sırasındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Göç eğilimlerinde ortaya çıkan yeni koşullara göre zaman içinde değişimler görülmektedir. Bu nedenle, bu bölümde sunulan bulgular yorumlanırken bulguların sadece genel göç eğilimlerini yansıttığını dikkate almak yararlı olacaktır.

TGYONA verileri, Türkiye’de 18-69 yaş grubundaki nüfusun yüzde 10,7’sinin gelecekteki bir zamanda göç eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Gelecekte göç etmek istemediğini belirten nüfusun payı yüzde 84,5; göç etmek konusunda kararsız olan nüfusun payı ise yüzde 4,7 seviyesindedir (Tablo 8.1). Gelecekteki göç eğilimlerinin, kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum ve yaşayan çocuk sayısı gibi sosyo-demografik özelliklerine göre farklılıklar göstermesi beklenir. Yaş gruplarına göre gelecekteki göç eğilimine bakıldığında, genç yaşlardan başlayarak 50’li yaşların başlangıcına kadarki yaşlarda gelecekteki göç eğiliminin diğer yaşlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Daha sonraki yaşlarda hızla azalan gelecekteki göç eğilimi, 65 yaşından sonra yüzde 2,1 seviyesine gerilemektedir. Özellikle 30-34 ve 35-39 yaş gruplarında gelecekte göç etmek konusunda kararsız olan nüfusun yüzdesinin yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Beklendiği gibi, erkek nüfusun gelecekteki göç eğilimi (yüzde 12,0) kadın nüfusa göre (yüzde 9,8) daha yüksektir. Ayrıca, erkek nüfus arasında göç eğilimi konusunda kararsız olanların payı da yüksektir.

Eğitim seviyesine göre bakıldığında, eğitim seviyesi yükseldikçe gelecekteki göç eğiliminin yükseldiği görülmektedir. Eğitimsiz nüfusun sadece yüzde 7,0’si gelecekte göç etmek istediğini beyan etmiştir. Gelecekte göç etmek isteyenlerin payı, ortaokul mezunu nüfus arasında yüzde 12,5’e; lise ve daha üstü eğitime sahip olan nüfus arasında ise yüzde 17,2’ye yükselmektedir. Benzer bir örüntü, gelecekte göç sürecine katılmak konusunda kararsız olan nüfus için de geçerlidir. Yaş ve eğitim ile gelecekteki göç eğilimi arasındaki

ilişki ile tutarlı olarak, bekar nüfusun gelecekteki göç eğiliminin (yüzde 13,7) halen evli (yüzde 10,4) ve önceden evlenmiş (yüzde 8,3) nüfusa göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelecekteki göç eğilimi yaşayan çocuk sayısına göre analiz edildiğinde ise, yaşayan çocuk sayısı arttıkça göç eğiliminin azaldığı görülmektedir. Bu durum, kişilerin sahip olduğu çocuk sayısı arttıkça daha yerleşik bir yaşamı tercih ettiklerini göstermektedir.

Tablo 8.1. Temel özelliklere göre gelecekteki göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Temel özellikler	Gelecekteki göç eğilimi			Toplam	Sayı
	İstiyor	İstemiyor	Kararsız		
Yaş					
<20	13,5	83,3	3,3	100,0	301
20-24	12,4	81,7	5,9	100,0	852
25-29	13,5	82,3	4,2	100,0	1.034
30-34	12,7	80,5	6,8	100,0	1.083
35-39	11,6	79,4	9,0	100,0	892
40-44	11,7	83,9	4,5	100,0	709
45-49	13,7	82,8	3,6	100,0	490
50-54	6,7	90,2	3,1	100,0	432
55-59	4,0	94,2	1,8	100,0	332
60-64	5,7	94,1	0,3	100,0	281
65-69	2,1	96,2	1,8	100,0	238
Cinsiyet					
Erkek	12,0	81,5	6,5	100,0	2.729
Kadın	9,8	86,6	3,5	100,0	3.915
Eğitim					
Eğitimi yok/ ilkokulu bitirmemiş	7,0	89,2	3,8	100,0	2.235
İlköğretim birinci kademe	7,7	88,8	3,5	100,0	2.382
İlköğretim ikinci kademe	12,5	82,3	5,2	100,0	547
Lise ve üzeri	17,2	75,9	7,0	100,0	1.439
Medeni durum					
Hiç evlenmedi	13,7	81,5	4,8	100,0	848
Halen evli	10,4	84,7	4,8	100,0	5.535
Eşi ölmüş/boşanmış/ayrı yaşıyor	8,3	89,0	2,8	100,0	259
Yaşayan çocuk sayısı					
0	15,3	82,4	2,3	100,0	422
1-2	10,7	83,4	5,8	100,0	2.116
3-4	9,2	87,2	3,7	100,0	1.643
5+	8,5	87,0	4,5	100,0	1.607
Toplam	10,7	84,5	4,7	100,0	6.644

Gelecekteki göç eğilimi ile çalışma durumu, çalışanların işteki statüsü ve sosyal güvenlik durumu arasındaki ilişkiler Tablo 8.2’de verilmektedir. Sosyal güvenlik kurumlarına bağlı olarak çalışanların (yüzde 13,9) çalışmayanlardan (yüzde 11,6) ve sosyal güvenlik

kurumlarına bağlı olmadan çalışanlardan (yüzde 10,6) daha yüksek bir göç eğilimine sahip oldukları görülmektedir. Ancak, çalışmayan nüfus içindeki iş arayanlara yani işsizlere bakıldığında, bu grubun gelecekte göç etme eğilimlerinin çalışmayan ancak iş aramayanlara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu bulgular, bir kez daha ekonomik motivasyonların göç sürecindeki önemine dikkat çekmektedir. Çalışanların işteki konumları da göç sürecine katılma konusundaki kararlarını etkileyebilir. Çalışma durumuna ilişkin bulgular ile tutarlı olarak, işteki statüsü ücretli-maaşlı olan yani, düzenli bir işi olan nüfusun göç etme eğiliminin (yüzde 15,7) diğer nüfus gruplarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan grubun da gelecekte göç etme eğilimi yüksektir (yüzde 15,1). Geçici işlerde çalışan yevmiyeli grubun göç etme eğilimi yüzdesi düşük olmasına karşın (yüzde 8,3), bu grup içinde göç sürecine katılmak konusunda kararsız olanların yüzdesi yüksektir (yüzde 14,6). Bu durum, ekonomik motivasyonlar nedeniyle göç sürecine en açık olması gereken bu grubun göçün maliyeti ve göç ağına dahil olamama gibi nedenlerle gelecekte göç etme konusunda kararsız davrandığını göstermektedir.

Tablo 8.2. Çalışma durumu ve işteki statüye göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005 (25-54 yaş grubu)					
Temel özellikler	Gelecekteki göç eğilimi			Toplam	Sayı
	İstiyor	İstemiyor	Kararsız		
Çalışma durumu					
Çalışmıyor	11,6	82,9	5,6	100,0	2.189
Çalışıyor, sosyal güvenliği var	13,9	79,1	7,0	100,0	1.205
Çalışıyor, sosyal güvenliği yok	10,6	83,7	5,7	100,0	323
Çalışmayanların iş arama durumu					
İş arıyor	15,1	76,0	8,9	100,0	304
İş aramıyor	10,4	86,0	3,6	100,0	1.885
İşteki statüsü					
İşveren	10,1	85,3	4,6	100,0	120
Ücretli-maaşlı	15,7	77,6	6,7	100,0	1.173
Yevmiyeli-düzensiz	8,3	77,1	14,6	100,0	683
Kendi hesabına	10,3	82,9	6,8	100,0	646
Ücretsiz aile işçisi	15,1	78,0	7,0	100,0	722

Yaşanılan ilin ve yerleşim yerinin özellikleri de itici ve/veya çekici bir faktör olarak gelecekteki göç eğilimlerini etkileyebilmektedir. 14 ilde yaşayan nüfusun gelecekte göç etme eğilimi (yüzde 18,3) 10 ilde (yüzde 8,2) ve 57 ilde (yüzde 12,2) yaşayan nüfusa göre belirgin bir biçimde daha yüksektir. 14 ilde, ayrıca, gelecekte göç etme konusunda kararsız olanların payı da oldukça yüksektir (Tablo 8.3). Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında gelecekteki göç eğilimleri konusunda belirgin bir fark görülmemektedir. Ancak, yerleşim yerlerine daha alt kategorilerde bakıldığında, özellikle mezra tipi yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun gelecekteki göç etme isteğinin yüzde 29,4 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Bu nüfus grubunda gelecekte göç etme eğilimi konusunda kararsız olanların yüzdesi de oldukça yüksektir (yüzde 11,8). Yerleşim yerinin il merkezi, ilçe merkezi ve

bucak/köy olması durumunda ise, gelecekteki göç eğiliminde önemli bir farklılaşma görülmektedir.

Tablo 8.3. Ana-tabaka, yerleşim yeri ve önceki göç deneyimine göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Temel özellikler	Gelecekteki göç eğilimi			Toplam	Sayı
	İstiyor	İstemiyor	Kararsız		
Ana-tabaka					
14 il	18,3	73,3	8,4	100,0	3.710
10 il	8,2	87,1	4,7	100,0	1.728
57 il	12,2	83,6	4,2	100,0	1.195
Yerleşim yeri					
Kent	10,8	84,6	4,6	100,0	4.333
Kır	10,7	84,1	5,1	100,0	2.311
Yerleşim yeri tipi					
İl merkezi	10,6	85,5	3,9	100,0	3.064
İlçe merkezi	11,3	83,0	5,7	100,0	1.477
Bucak/köy	10,3	84,0	5,6	100,0	1.939
Mezra	29,4	58,8	11,8	100,0	156
Göç deneyimi					
Göç etmemiş	7,8	88,4	3,8	100,0	4.356
Göç etmiş	12,9	82,0	5,1	100,0	2.288
Güvenlik göçü	16,4	80,4	3,2	100,0	689
Diğer göç	12,4	82,3	5,2	100,0	1.599

Gelecekteki göç eğilimini belirleyen önemli değişkenlerden biri de insanların geçmişte yaşadıkları göç deneyimleridir. TGYONA verileri, son yirmi yılda göç deneyimi olan nüfusun gelecekteki göç eğiliminin (yüzde 12,9) geçmişte göç deneyimi olmayan nüfusa göre (yüzde 7,8) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tablo 8.3'teki bulgular, geçmişte yaşanan göçün nedeni/nedenlerinin de gelecekteki göç eğilimleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Geçmişte yaşanan göçü güvenlik nedenleriyle gerçekleştiren nüfusun gelecekteki göç isteği yüzde 16,4 seviyesine yükselmektedir. Geçmişte yaşanan göçün diğer nedenlerle (ekonomik, bireysel, ailevi vb.) gerçekleşmesi durumunda ise, gelecekteki göç eğilimi yine yüksek olmakla birlikte, yüzde 12,4 seviyesinde kalmaktadır.

Gelecekteki göç eğilimi, kişilerin içinde yaşadığı hanehalkının refah seviyesi ile de ilişkili olabilir. Tablo 8.4'de görüldüğü gibi, hanenin borcu olması durumunda kişilerin gelecekteki göç eğilimi, hanenin borcu olmaması durumuna göre yaklaşık olarak üç kat daha yüksektir. Ayrıca, gelecekteki göç konusunda kararsız olmanın borcu olmayan hanelerde yaşayan hanehalkı üyeleri arasında yüksek olduğu dikkati çekmektedir. TGYONA kapsamında görüşülen kişilerden içinde yaşadıkları hanenin refah durumunu "oldukça

yeterli”, “yeterli”, “ancak yeterli” ya da “yetersiz” olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Bu sorunun analizinden elde edilen bulgular, hanenin refah düzeyinin “ancak yeterli” ya da “yetersiz” olarak değerlendirildiği hanelerde yaşayan kişilerin göç eğiliminin (yüzde 19,6) hanenin refah düzeyinin “oldukça yeterli” ya da “yeterli” olarak değerlendirildiği hanelerde yaşayan kişilere göre (yüzde 12,5) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Maddi durumu “ancak yeterli” ya da “yetersiz“ olarak beyan edilen hanelerde yaşayan hanehalkı üyeleri arasında göç eğilimi konusunda kararsız olanların yüzdesi de oldukça yüksektir (yüzde 12,5). Ayrıca, hanehalkı soru kağıdında hanehalkı üyelerinden hanenin refah seviyesini çevredeki diğer hanelerle karşılaştırmaları da istenmiştir. Hanelerinin maddi durumunu çevredeki diğer hanelerden “daha kötü” olarak beyan eden hanehalkı üyeleri arasında gelecekte göç eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelecekteki göç eğilimi konusunda kararsız olanlar göç etmek isteyenler ile birlikte değerlendirildiğinde, maddi durumu çevredeki diğer hanelere göre “daha kötü” olan hanehalkı üyelerinin yüzde 41,3’ünün gelecekte göç sürecine katılabileceğini göstermektedir.

Tablo 8.4. Hanehalkının refah düzeyine göre göç eğilimlerinin yüzde dağılımı, TGYONA, 2005					
Temel özellikler	Gelecekteki göç eğilimi			Toplam	Sayı
	İstiyor	İstemiyor	Kararsız		
Hanenin borcu					
Var	31,0	69,0	0,0	100,0	4.676
Yok	9,8	76,5	13,7	100,0	2.553
Hanenin maddi durumu					
Oldukça yeterli/yeterli	12,5	87,5	0,0	100,0	1.335
Ancak yeterli/yetersiz	19,6	67,9	12,5	100,0	5.978
Hanenin maddi durumu çevredeki hanelere göre					
Daha iyi	22,2	77,8	0,0	100,0	1.023
Aynı	2,8	97,2	0,0	100,0	3.689
Daha kötü	24,1	58,6	17,2	100,0	2.360

8.2. Gelecekteki Göçün Yönü

TGYONA’nın gerçekleştirildiği tarihte yaşanan ana-tabaka ile gelecekte yapılması planlanan göçün yönü karşılaştırıldığında (Tablo 8.5), 14 ilde yaşayan ve göç eğiliminde olan nüfusun yarısından fazlasının 10 ile göç etmek istediği görülmektedir. TGYONA sırasında 10 ilde yaşayan ve göç eğilimi içinde olan nüfusun yüzde 49,0’ı 57 ile; 57 ilde yaşayan ve göç eğilimi içinde olan nüfusun ise yüzde 62,4’ü 10 ile göç etmek istediklerini beyan etmişlerdir. Tüm ana-tabakalarda, özellikle de 57 ilde, ana-tabaka içi göç eğiliminin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Dikkati çeken bir başka önemli nokta, 10 ilde yaşayan ve göç etme isteğinde olan nüfusun yüzde 12,2’sinin yurt dışına göç etme eğilimi içinde olmasıdır. Yurt dışına göç eğilimi 14 ilde yüzde 2,9; 57 ilde ise ancak yüzde 0,5 seviyesindedir.

Tablo 8.5. Ana-tabakaya göre gelecekteki göç yönünün yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Ana-tabaka	Gelecekteki göçün yönü				Toplam	Sayı
	14 il	10 il	57 il	Yurt dışı		
14 il	27,6	52,4	17,1	2,9	100,0	750
10 il	5,7	33,1	49,0	12,2	100,0	131
57 il	0,0	62,4	37,1	0,5	100,0	161
Toplam	5,8	50,9	38,5	4,9	100,0	1.042

Yaşanılan yerleşim yerine göre bakıldığında (Tablo 8.6), yaşanılan yerleşim yerinin tipinden bağımsız olarak gelecekteki göç eğiliminin önemli bir bölümünün il merkezlerine yönelmiş olduğu görülmektedir. Bucak/köylerde yaşayan ve göç eğiliminde olan nüfusun yüzde 32,0'ı planladıkları göçün yönünü ilçe merkezleri olarak beyan etmişlerdir. İl merkezi ve ilçe merkezinde yaşayan nüfusun sırasıyla yüzde 10,5 ile 8,9'u gelecekte yapmak istedikleri göçün yönünü bucak merkezi/köy olarak beyan etmişlerdir. İl merkezlerinde yaşayan ve göç eğilimi içinde olan nüfusun yüzde 11,3'ü ise, gelecekte yurt dışına göç edebileceklerini ifade etmişlerdir. Yurt dışına göç etmek isteyenler varış noktası olarak, sırası ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya'yı en yüksek yüzde ile beyan etmişlerdir.

Tablo 8.6. Yerleşim yeri tipine göre gelecekteki göç yönünün yüzde dağılımı, TGYONA, 2005							
Yerleşim yeri	Gelecekteki göçün yönü					Toplam	Sayı
	İl merkezi	İlçe merkezi	Bucak/köy	Mezra	Yurt dışı		
İl merkezi	56,3	21,8	10,5	0,3	11,3	100,0	394
İlçe merkezi	70,8	18,2	8,9	0,0	2,1	100,0	243
Bucak/köy	66,9	32,0	0,6	0,0	0,6	100,0	362
Mezra	80,0	20,0	0,0	0,0	0,0	100,0	53
Toplam	64,5	24,4	6,1	0,1	4,9	100,0	1.052

Göç eğilimi içinde olan nüfusun yüzde 16,7'si TGYONA sonrasındaki bir yıl içinde; yüzde 58,2'si 1-3 yıl sonra; yüzde 12,1'i 4-5 yıl sonra ve geriye kalan yüzde 13,0'ı da 6 yıl veya daha sonraki bir dönemde göç etmek istediklerini belirtmiştir. Gelecekteki göçün zamanlaması konusunda erkek ve kadınlar arasında belirgin bir farklılık görülmemektedir. Bu sonuçlar, göç eğilimi içinde olan nüfusun yaklaşık üçte-ikisinin TGYONA tarihinden sonraki üç yıl içinde göç etmek eğiliminde olduğunu göstermektedir. Göç yönünün seçilmesindeki nedenlere genel olarak bakıldığında (Tablo 8.7), sırası ile ekonomik, bireysel ve ailevi nedenlerin en önemli üç neden olarak sıralandığı görülmektedir. Göç edilmek istenilen yerleşim yerinin tercih edilmesinde, olası göçün varış noktasında akraba ve/veya

hemşehrilerin bulunması da önemli bir paya sahiptir (yüzde 7,6). Gelecekteki göçün yöneldiği noktanın tercih edilme nedenleri cinsiyete göre değerlendirildiğinde, genel örüntüden farklı olarak kadınlar arasında ailevi nedenlerin payının; erkekler arasında ise ekonomik nedenlerin payının yükseldiği görülmektedir.

Tablo 8.7. Gelecekteki göçün zamanı ve göç yönünün seçilme nedenlerinin cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005			
Göçün zamanı	Erkek	Kadın	Toplam
Bir yıl içinde	17,4	16,1	16,7
1-3 yıl içinde	56,8	59,5	58,2
4-5 yıl içinde	12,5	11,6	12,1
6 yıl ve daha sonra	13,2	12,8	13,0
Toplam	100,0	100,0	100,0
Göç yönünün birincil seçilme nedeni			
Ekonomik nedenler	43,3	38,1	40,5
Bireysel nedenler	26,6	23,0	24,7
Ailevi nedenler	9,9	19,2	14,9
Güvenlik	0,3	0,0	0,2
Geri dönüş	0,3	1,2	0,8
Akraba/hemşehrilerin mevcudiyeti	7,1	8,2	7,6
Diğer	12,6	10,3	11,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	495	572	1.067

Tablo 8.8. Gelecekteki göçün varış noktasını seçme nedenine göre göç edilmek istenilen ana-tabakaların yüzde dağılımı, TGYONA, 2005						
Göç yönünün birincil seçilme nedeni	Göç yönü				Toplam	Sayı
	14 il	10 il	57 il	Yurt dışı		
Ekonomik nedenler	3,9	61,8	28,4	5,9	100,0	483
Bireysel nedenler	6,1	39,7	49,2	5,0	100,0	186
Ailevi nedenler	7,8	49,6	41,7	0,9	100,0	149
Güvenlik	52,0	48,0	0,0	0,0	100,0	11
Geri dönüş	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0	22
Akraba/hemşehrilerin mevcudiyeti	5,0	51,7	43,3	0,0	100,0	96
Diğer	3,4	40,4	47,2	9,0	100,0	89

Tablo 8.8’de gelecekteki göçün yöneldiği varış noktalarının tercih edilme nedenleri göçün yöneldiği ana-tabakalara göre analiz edilmektedir. Göç yönünü ekonomik nedenlerle seçenlerin yüzde 61,8’i 10 ile; göç yönünü bireysel nedenlerle seçenlerin yaklaşık yarısı 57 ile; göç yönünü ailevi nedenlerle seçenlerin ise yine yaklaşık yarısı 10 ile göç etmek istemektedir. Akraba ve/veya hemşehrilerinin varlığı nedeniyle göç yönünü seçenlerin ise

yüzde 51,7'si 10 ili tercih etmektedir. Geri dönüş nedeniyle göç yönünü seçenlerin tamamının; güvenlik nedeniyle göç yönünü seçenlerin ise yarısından fazlasının 14 ile göç etmek istedikleri görülmektedir.

9.1. Sonuçlar

Göç olgusu, nüfus mübadeleleri, iskan kanunları ya da daha çok ekonomik nedenler ile gerçekleşen iç ve dış göç hareketleri ile sürekli olarak Türkiye'nin gündeminde olmuştur. Göçe iten ve çeken ekonomik faktörlerin etkisi ile 1950'li yıllardan itibaren yoğunlaşan iç göç hareketlerinde zaman içinde bireysel ve ailevi faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Son yirmi yıl içinde ise, Türkiye'de temel olarak ailevi, bireysel ya da ekonomik nedenlerle ortaya çıkan göç olgusuna yeni bir faktörün daha eklendiği görülmektedir. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1980'li yılların ortalarından itibaren yaşanan terör ortamının neden olduğu güvenlik sorunlarından kaynaklanan yeni bir iten faktör ortaya çıkarak, oldukça büyük bir nüfus grubunun yaşadıkları yerleşim yerlerini terk etmesine neden olmuştur. Türkiye'de 1980'li yılların ortalarına kadar daha çok çevresel nedenlerle (baraj, gölet yapımı, deprem, sel, heyelan vb...) ortaya çıkan zorunlu göç hareketlerinin, 1980'li yılların ortalarından itibaren temel olarak güvenlik kuvvetlerinin küçük yerleşim yerlerinde yaşayanların güvenliğini güç coğrafi koşullarda sağlamakta zorlanmaları nedeniyle bu tür yerleşim yerlerinin boşaltılması yönündeki talep, korucu olma/olmama hali, PKK/terör örgütüne katılma baskısı gibi *güvenlik nedenleriyle* ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de sürekli yeni boyutlar kazanan göç olgusunun sayısal büyüklüğü ve nedenleri ile ilgili sağlıklı analizler yapmak veri sınırlılığı nedeniyle her zaman mümkün olamamaktadır. Bu anlamda, *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması* (TGYONA), genel olarak göç olgusunu, özel olarak da güvenlik nedenleriyle son yirmi yılda yaşanan göç olgusunu incelemek ve güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin sayısal büyüklüğünü, nedenlerini, zamanlamasını, yönünü, öncesinde ve sonrasında yaşananları ve geri dönüş eğilimlerini ortaya koymak amaçlarını gerçekleştirmek için tasarlanmıştır.

Bu bölümün ilk alt-bölümünde, TGYONA'dan elde edilen sonuçlar “göç nedenleri ve göçün yönü”, “güvenlik nedenleriyle göç edenlerin sayısal büyüklüğü ve göç dönemleri”, “güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göç süreci ve yaşanan sorunlar”, “geri dönüş eğilimi ve geri dönüş süreci” ve “gelecekteki göç eğilimi ve göçün yönü” olmak üzere beş alt-başlıkta verilmektedir. İkinci alt-bölümde ise, TGYONA kapsamında gerçekleştirilen niteliksel ve niceliksel veri toplama yöntemleriyle gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarının ve yerinden olmuş nüfusa ilişkin uygulamaların şekillendirdiği politika öncelikleri üzerinde durulmaktadır.

9.1.1. Göç Nedenleri ve Göçün Yönü

TYGONA sonuçları, Türkiye nüfusunun yaklaşık yarısının yaşamı boyunca en az bir kez göç ettiğini göstermektedir. Toplam nüfus için hesaplanan ortalama göç sayısının 1,2 olması, hareketliliğin sadece bir göç ile sınırlı olmadığını da göstermektedir. Yaşamı boyunca en az bir kez göç etmiş nüfusun ortalama olarak 1,9 kez göç etmiş olması da, Türkiye'deki göçün boyutlarındaki büyüklüğü teyit etmektedir. Göç nedenlerine bakıldığında, kadın nüfusun daha çok ailevi ve bireysel nedenler ile, erkeklerin ise ailevi ve ekonomik nedenler ile göç ettiği görülmektedir. Göç dönemlerine göre bakıldığında ise, 1980 öncesindeki dönemlerde özellikle erkek nüfus için temel göç nedeni olan ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin payının zaman içinde azaldığı, ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin yerini büyük ölçüde ailevi ve bireysel nedenlerle yapılan göçlerin aldığı gözlenmektedir. Son yirmi yıl dikkate alındığında ise, ailevi, bireysel ve ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçlerin yanısıra yeni bir göç olgusu olan güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de son yirmi yılda, 1986-2005 döneminde, göç eden nüfusun yaklaşık yüzde 4'ünün güvenlik nedenleriyle göç ettiği görülmektedir. 14 ilden göç edenler arasında ise güvenlik nedenleriyle göç edenlerin payının yüzde 16 olduğu dikkati çekmektedir. Son yirmi yılda, güvenlik nedenleri ile yapılan göçlerin hemen tamamının çıkış noktası, 14 ilin oluşturduğu "göç veren iller" tabakasıdır. Ondört ilden yapılan güvenlik göçlerinin yaklaşık yüzde 80'inin çıkış noktası kırsal yerleşim yerleri, yaklaşık yüzde 20'sinin çıkış noktası ise kentsel yerleşim yerleridir. Ondört il ana-tabakasından güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçlerin en önemli varış noktaları, 14 ilin ve bu illerden yoğun göç alan 10 ilin kentsel alanlarıdır.

9.1.2. Güvenlik Nedenleriyle Göç Edenlerin Sayısal Büyüklüğü ve Göç Dönemleri

Son yirmi yılda 14 il ana-tabakasından güvenlik nedenleriyle göç edenlerin Türkiye nüfusu içindeki payının yüzde 1,48 (∓ 0.17); son yirmi yılda 14 il ana-tabakasının kırsal alanlarından güvenlik nedenleriyle göç edenlerin Türkiye nüfusu içindeki payının ise yüzde 1,15 (∓ 0.15) olduğu görülmektedir. Bu bulgular, 14 ilin kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinden 1986-2005 döneminde güvenlik nedenleriyle göç eden nüfus büyüklüğünün tahmini olarak 953.680-1.201.200 aralığında olduğunu; 14 ilin sadece kırsal yerleşim yerlerinden aynı dönemde güvenlik nedenleriyle göç eden nüfus büyüklüğünün ise, tahmini olarak 728.000-946.400 aralığında olduğunu göstermektedir¹. Bu sonuçlar da 14 il ana-tabakasından güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerin büyük çoğunluğunun kırsal çıkışlı olduğunu teyit etmektedir.

Son yirmi yılda 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yaklaşık yüzde 32'si 1986-1990 döneminde; yüzde 61'i 1991-1995 döneminde; geriye kalan yüzde 7'si ise 1996-2005 döneminde gerçekleşmiştir. Ondört ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle gerçekleşen göçlerin yoğunlaştığı dönem 1986-1995

¹Son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç edenlerin sayısal büyüklüğüne ilişkin olarak ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların çeşitli tahminleri bulunmaktadır. Bu tahminlerde, 14 ilden son yirmi yıl içerisinde göç etmek zorunda kalan nüfusun büyüklüğü 3-4 milyona kadar çıkabilmektedir. Son yirmi yıl içinde 14 ilin demografik göstergelerinde meydana gelen değişimler dikkate alındığında, bu tahminlerin gerçekçi olmadığı görülmektedir. İçişleri Bakanlığı ise, sadece KDRP kapsamında başvuruda bulunan nüfusu dikkate alarak 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun sayısal büyüklüğünü yaklaşık 360.000 kişi olarak vermektedir.

dönemidir. Ondört ilin kırsal yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun yüzde 74'ü 14 ilin ya da 14 ilden yoğun göç alan 10 ilin kentsel alanlarında yaşamaktadır. Ondört ilin kırsal alanlarından çıkış yapanların yaklaşık yüzde 60'ı, TGYONA tarihinde, 14 ilin kentsel alanlarında yaşamaktadır.

9.1.3. Güvenlik Nedenleriyle Gerçekleşen Göç Süreci ve Yaşanan Sorunlar

Son yirmi yılda 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun yüzde 60'ı erkek; yüzde 40'ı ise kadındır. Güvenlik nedenleriyle göç sürecine dahil olanların yaklaşık yüzde 86'sı çalışma çağındaki (15-64) kişilerden oluşmaktadır. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yüzde 87'si kendi istekleri dışında göç ettiklerini beyan etmişlerdir. Bu bulgular ile tutarlı olarak, 14 ilden güvenlik nedenleriyle meydana gelen göçlerin sadece yüzde 3'ünün bireysel olarak yapılan göçler olduğu görülmektedir. Güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçlerin yüzde 55'i aile göçü; yüzde 42'si ise yerleşim yerinin kısmen ya da topluca terk edilerek gerçekleştirildiği göçlerdir. Ondört ilin kırsal alanlarından güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yüzde 45'i aile olarak göç ettiklerini; yüzde 52'si yerleşim yerlerini kısmen ya da topluca terk edilerek göç ettiklerini beyan etmişlerdir. Kentsel alanlardan güvenlik nedenleriyle göç edenlerin, oldukça büyük bir bölümü ise (yüzde 94) aile olarak göç ettiklerini belirtmişlerdir.

Ondört il çıkışlı güvenlik nedenli göçlerin yüzde 87'sinde kişiler ve/veya aileler göçün istekleri dışında gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yaklaşık yüzde 40'ının yerleşim yerinden göç kararı sonrasında 1 hafta içinde ayrıldığı görülmektedir. Ondört ilden güvenlik nedenleriyle istekleri dışında göç edenlerin yüzde 47'si yerleşim yerini terketmeleri için yetkili kurumlar tarafından yazılı ya da sözlü bir bildirim yapılmadığını söylemişlerdir. Bildirim yapılması durumunda ise, bildirimlerin hemen tamamının (yüzde 95) sözlü bildirim şeklinde yapıldığı ifade edilmiştir. Bildirim yapılmayanların oranı, kırsal alanlarda yüzde 41; kentsel alanlarda yüzde 70'dir. Bildirimlerin oldukça önemli bir bölümünün (yüzde 90) güvenlik kuvvetleri tarafından yapıldığı ifade edilmiştir.

Göçü önlemek için başvuru yapanların oranı yüzde 10 seviyesindedir. Göç masraflarının büyük bir çoğunluğunun malların ve/veya hayvanların satılması ve/veya hanehalkı üyelerinin birikimlerinin kullanılması ve/veya borçlanarak karşılandığı belirtilmiştir. Göç masraflarının, göç için yazılı ve/veya sözlü bildirim yapan resmi kurumlar ya da diğer resmi kurumlar tarafından karşılandığı durumlar yok denecek kadar azdır. Güvenlik nedenleriyle göç sürecine dahil olanların, yüzde 96'sı evlerini; yüzde 93'ü ekilebilir topraklarını; yüzde 97'si bağ/bahçesini; yüzde 96'sı tarım araçlarını; yüzde 83'ü ise büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvanlarını geride bırakarak göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu süreçte, terk edilen malların sadece yüzde 1'i için yetkili kurumlar tarafından tutanak tutulduğu ifade edilmiştir. Çıkış noktasında terk edilen taşınır ve/veya taşınmaz mallarının iadesi/tazmini için yapılan başvurular daha çok ev, ekilebilir toprak ve bağ/bahçe için (yüzde 33-34) yapılmıştır.

Geride bırakılan büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvanlar için yapılan iade/tazmin başvurularının oldukça düşük düzeyde (yüzde 11) kaldığı görülmektedir.

Erkekler ve kadınlar arasında göç sonrasında çalışanların yüzdesinde önemli bir azalma görülmektedir. Derinlemesine görüşmelerde, özellikle göçün ilk dönemlerinde göç edilen yerde yaşayanların göç eden kişilere bakışlarının olumsuz olması, göç edenlerin yaşadığı dışlanma ve yabancılaşma hissi iş bulmalarının önündeki engeller olarak belirtilmiştir. Yerinden olmuş kişiler, hem yeterli eğitim ve beceriye sahip olmamaları ve hem de iş bulmak için gerekli olan sosyal ağların dışında kalmaları nedenleriyle maddi sıkıntı çektiklerini beyan etmişlerdir. Göç sonrası dönemde iş bulamayanların oranı yüzde 17 seviyesindeyken; hemen iş bulanların oranı yüzde 11; ilk 1 ayda iş bulanların oranı yüzde 8; iş bulması 1 aydan fazla sürenlerin oranı ise yüzde 33'tür. İş bulana kadar geçen dönemde yerinden olmuş nüfusun büyük ölçüde (yüzde 38) sadece borçlanarak geçindiği görülmektedir. İşsiz kaldıkları dönemde valilik ve/veya kaymakamlık desteği ile geçindiklerini beyan edenlerin oranı yüzde 13'tür.

Yerinden olmuş nüfusun oldukça önemli bir bölümü 14 ilin kırsal yerleşim yerlerinden göç ettikleri için çıkış noktasında ev sahibi olma yüzdeleri oldukça yüksektir (yüzde 89). Ancak, göç sonrasında ulaşılan varış noktasında ev sahibi olma yüzdesi önemli ölçüde düşmektedir (yüzde 24). Göç sonrasındaki ilk bir ay içinde hemen ev bulanların oranı yüzde 60 seviyesine ulaşırken, ev bulmaları 6 aydan daha uzun sürenlerin oranı yüzde 34 seviyesindedir. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yüzde 9'u da halen kalıcı bir konut bulamadıklarını beyan etmişlerdir. Göç edenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde, göç edilen yerleşim yerinde akraba ve/veya hemşehrilerinin bulunmasının göçün başlangıcında yaşanması beklenen barınma ve geçinme sorunlarına bir ölçüde çözüm getirdiği belirtilmiştir.

Göçün çocukların eğitimine olumlu yönde etkide bulunduğu görülmektedir. Bu durum, temel olarak göçün varış noktasının 14 ilin ya da 10 ilin kentsel yerleşim yerleri olması ile ilgilidir. Ancak, yerinden olmuş nüfusun varış noktasında yoksullaşma sürecine girmesinin çocukların çalışma yaşamına katılmalarına yol açarak eğitim yaşamlarının kesintiye uğradığı da ifade edilmiştir. Sağlık güvencesine sahip olma durumu göç öncesi ve sonrası olarak karşılaştırıldığında göç sonrası dönemde sağlık güvencesine sahip olan kadınların ve erkeklerin oranları önemli ölçüde artmıştır. Göç sonrası dönemde sağlık hizmetlerine yeterince ulaşamama sorunu yaşayanlarda ise bu tür bir güçlüğü yaşamadaki nedenler arasında sağlık sigortalarının olmaması, maddi durumlarının yetersiz olması ve Türkçe konuşamama ifade edilmiştir.

9.1.4. Geri Dönüş Eğilimi ve Geri Dönüş Süreci

Ondört ilden güvenlik nedenleriyle ayrılanların yüzde 55'i geri dönmek istemektedir. Yaş arttıkça geri dönme isteğinin de arttığı görülmektedir. Otuzbeş yaşından genç olanlar arasında yüzde 38 olan geri dönme isteğinin; 35-44 yaş grubunda yüzde 54'e; 55 ve üstü yaşlarda ise yüzde 81'e yükseldiği görülmektedir. Bu sonuçlar, özellikle yaşlı kuşakların

memlekete dönüş özlemi içinde olduğunu göstermektedir. Geri dönmek istemeyenlerin önemli bir bölümü geri dönmek istememe nedeni olarak çıkış noktası kaynaklı sorunları gündeme getirmişlerdir. Çıkış noktasına ilişkin olarak en çok beyan edilen geri dönmeme nedenleri, iş imkanlarının kısıtlı olması, malının/mülkünün olmaması ve güvenlik kaygısı olarak sıralanmaktadır. Varış noktasına ilişkin nedenler arasında ise, iyi bir işinin olması, hayat standardının yüksek olması ve yerleşim yerinin daha güvenli olması nedenlerinin en yüksek oranda beyan edildikleri görülmektedir. Çıkış ve varış noktası dışında kalan diğer nedenler içinde ise, en çok beyan edilen neden özellikle genç hanehalkı üyelerinin geri dönmek istememesidir. Geri dönmek istemeyenlerin yüzde 38'i çıkış noktasına ilişkin söz konusu sorunların ortadan kaldırılması durumunda geri dönüş yapabileceklerini vurgulamışlardır.

TYGONA hanehalkı verileri, 14 ilden güvenlik nedenleriyle göç etmiş nüfusun toplam olarak 112.000-124.000'inin dönmüş olduğunu göstermektedir². Geri dönüşlerin, önemli bir çoğunluğu (yaklaşık yüzde 82) 14 ilin kırsal alanlarından göç etmiş olanlardır. Geri dönenlerin yaklaşık yüzde 92'si çıkış noktasına; sadece yüzde 8'i ise çıkış noktasının yakınındaki başka bir yerleşim yerine dönüş yapmıştır. Geri dönenlerin sadece yüzde 11'i geri dönüş için resmi kurumlardan yardım aldığını beyan etmiştir. Yardımların oldukça önemli bir bölümü, valilik ve/veya kaymakamlıklardan sağlanmıştır. Geri dönüş yapanların yüzde 66'sı geri dönüş yaptıkları için memnun olduklarını; yüzde 16'sı ise kısmen memnun olduklarını belirtmişlerdir. Geri dönüşten memnun olmayanların oranı sadece yüzde 18'dir. Ancak, geri dönüş yapanların sadece yüzde 6'sı geri dönüş ile ilgili beklentilerinin karşılandığını beyan etmiştir. Karşılanmayan beklentiler arasında, zararın tazmininin yeterli olmaması, ev yapma/onarmada ayni ve nakdi yardımların yetersiz olması, iş imkanlarının ve maddi imkansızlıkların devam etmesi ve hayat standardının düşük olması gibi nedenler ifade edilmiştir.

Yerinden olmuş nüfusun ancak yarısı KDRP ve Tazminat Yasası'ndan haberdar olduklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca yerinden olmuş nüfusun yüzde 25'i KDRP'ye; yüzde 37'si ise Tazminat Yasası'na başvurmuştur. AİHM'den haberdar olanların oranı yüzde 80; AİHM'e başvuranların oranı ise yüzde 9'dur. KDRP başvurularının dörtte-birinin incelenerek kabul edildiği görülürken, Tazminat Yasası başvurularının önemli bir bölümüne (yüzde 87) ilişkin incelemenin devam ettiği görülmektedir.

9.1.5. Gelecekteki Göç Eğilimi ve Göçün Yönü

TYGONA verileri, Türkiye'de 18-69 yaş grubunda olan nüfusun yaklaşık yüzde 11'inin gelecekteki bir zamanda göç eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Gelecekteki göç eğilimi 14 ilde yaşayan nüfus arasında yüzde 18 seviyesine yükselmektedir. Daha önce göç deneyimi olan kişilerin yüzde 13'ü; geçmişte güvenlik nedenleriyle göç deneyimi olanların ise yüzde 16'sı gelecekte göç etmek istemektedir. Maddi durumu yetersiz olan hanelerde

² İçişleri Bakanlığı'nın kayıtlarına göre kırsal yerleşim yerlerine geri dönüş yapanların sayısı, 2005 yılı sonu itibarıyla 137.205'dir. Bu sayının kalıcı geri dönüşler yanında *tarlaya dönüşleri* de içerdiği tahmin edilmektedir.

yaşayanların gelecekte göç etme eğiliminin maddi durumu yeterli olan hanelerde yaşayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ondört ilden göç etmek isteyenlerin yaklaşık yüzde 27'si yine 14 il içinde göç etmek istemektedir. Ondört ilden göç etmek isteyenlerin yaklaşık yarısı ise son yirmi yılda 14 ilden yoğun göç alan 10 ile göç etmek eğilimindedir. Göç etmek isteyenlerin yüzde 17'si bir yıl içinde; yüzde 75'i ise üç yıl içinde göç etmek istemektedir. Göç edilmek istenilen yerleşim yerlerinin seçilme nedenleri arasında, ekonomik, bireysel ve ailevi nedenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Göç edilmek istenen yerleşim yerinin tercih edilmesinde, olası göçün varış noktasında akraba ve/veya hemşehrilerin bulunmasının da önemli olduğu görülmektedir. Gelecekteki göçün yöneldiği noktanın tercih edilme nedenleri cinsiyete göre değerlendirildiğinde, genel örüntüden farklı olarak kadınlar arasında ailevi nedenlerin payının; erkekler arasında ise ekonomik nedenlerin payının yüksek olduğu görülmektedir.

9.2. Politika Öncelikleri

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan *Yol Gösterici İlkeler* (YGI)'de yerinden olmuş nüfus sorununun çözümü için üç farklı ancak birbiri ile ilişkili politika önceliğinin üzerinde durulmaktadır. Söz konusu politika öncelikleri, kişilerin evlerine gönüllü olarak geri dönebilmelerinin sağlanması, evlerine geri dönmek istemeyenlerin ya da bu yerlere dönüşü mümkün olmayanların başka bir yerleşim yerine gönüllü olarak yerleşebilmelerinin sağlanması ve yerinden olmuş nüfusun toplumla olan entegrasyonunun yeniden sağlanması olarak sıralanmaktadır. Bu bölümde, YGI'de tanımlanan politika önceliklerinden yola çıkılarak TGYONA verilerinin şekillendirdiği politika öncelikleri üç alt-bölümde tartışılacaktır. İlk alt-bölümde geri dönüş süreci ve bu süreç önündeki engellerin kaldırılmasına ilişkin politika öncelikleri üzerinde durulacaktır. İkinci alt-bölümde, geri dönüş yapmak istemeyenlerin topluma entegrasyonuna ilişkin politika öncelikleri tartışılacaktır. Üçüncü alt-bölümde ise, KDRP ve Tazminat Yasası'nın uygulamalarında ortaya çıkan sorunlara ilişkin politika öncelikleri üzerinde durulacaktır.

9.2.1. Geri Dönüşün Önündeki Engellerin Kaldırılması

Geri dönüş kavramı ile, 14 ilden güvenlik nedenleriyle ayrılanların çıkış noktasına ya da çıkış noktasına yakın bir yerleşim yerine geri dönmesi anlatılmaktadır. Ancak, geri dönüşün güvenlik nedenleriyle göç edenler tarafından *kalıcı geri dönüşten* farklı biçimlerde de kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Geri dönüşün ekonomik dönüş ya da *toprağa dönüş* olarak kavramsallaştırılması durumunda, kişilerin sahip oldukları toprakların işlenmesi ve ürünün kaldırılması için geçici bir süre için çıkış noktasına dönüş yapmalarından bahsedilmektedir. *Sosyo-kültürel geri dönüş* kavramsallaştırılması ile ise, kişilerin düğün, cenaze, taziye gibi sosyo-kültürel olayları yerine getirilebilmek için yine geçici bir süre için yapılan geri dönüşlere vurgu yapılmaktadır.

Ondört ilde güvenlik nedenleriyle göç edenlerin çoğunluğunun (yüzde 55) geri dönüş özlemi içinde oldukları görülmektedir. Geri dönüş önünde en önemli engellerin dönülecek yerleşim yerindeki iş imkanlarının kısıtlı olması, geçimi/yaşamı sağlayacak üretim aracı/konut gibi gereksinimlerin olmaması ve güvenlik sorunları bulunması olduğu görülmektedir. Ayrıca, geri dönüş yapanların yüzde 94'ü geri dönüş ile ilgili beklentilerinin karşılanmadığını beyan etmiştir. Bu beklentilerin neler olduğu saptanarak olanaklar ölçüsünde bunların karşılanması için bazı temel politika önceliklerinin belirlenmesi yararlı olacaktır.

Göçün maliyeti, yani taşınma masrafları ve yeni bir yaşamın kurulması için gerekli harcamalar, geri dönüş önündeki önemli engellerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç sonrasındaki dönemde önemli ekonomik sorunlarla karşılaşan yerinden olmuş nüfusun yaşadıkları kent merkezlerinden ayrılarak çıkış noktasına ya da çıkış noktasına yakın bir başka yerleşim yerine göç etmeleri ciddi harcamaların yapılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle devletin sorumluluk ilkesi doğrultusunda, göç masraflarının ve göç sonrası yaşamın yeniden inşası için gerekli olan imkanları sağlaması beklenmektedir.

Geri dönüşlerin oldukça önemli bir bölümü çıkış noktasına yapılmaktadır. Bu durum, insanların çıkış noktası yakınındaki bir başka yerleşim yerine değil, çıkış noktasına dönmek eğiliminde olduklarının bir göstergesidir. Ancak, terkedilen yerleşim yerlerinin önemli bir bölümünün idari statüsünün *mezra* olduğu dikkate alındığında, hizmetlerin ve harcamaların planlanması sürecinde devletin zorluklarla karşılaşacağı açıktır. Bu nedenle, geri dönüş noktasının mezra olması durumunda Yol Gösterici İlkeler'de yer alan *gönüllülük* ilkesinden ödün vermeden merkez köy vb. uygulamaların devreye sokulması yararlı olacaktır. Ondört ilin kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan yerinden olmuş nüfusun geri dönüş potansiyelinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum dikkate alınarak, bu nüfusun geri dönüş sürecinde *öncelikli nüfus* olarak belirlenmesi, hizmetlerin ve kaynakların planlanması ve kullanılması sürecinde daha organize hareket edilmesini sağlayacaktır. Öncelikli nüfus yaklaşımı, Van, Diyarbakır, Hakkari, Şanlıurfa, Mardin gibi illerin kent merkezlerindeki yerinden olmuş nüfusun büyüklüğünden kaynaklanan konut, altyapı, eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında yaşanan sorunların çözülmesine de katkıda bulunabilecektir.

Geri dönüş yapanların ya da geri dönüş yapmak isteyenlerin önemli bir bölümü tarafından geri dönüş önünde engel olarak gösterilen diğer bir neden de çıkış noktasındaki konut, yol, su, elektrik gibi fiziki koşulların ve sağlık ve eğitim gibi sosyal koşulların yetersiz olmasıdır. Derinlemesine görüşme sonuçları, geri dönüş yapanlara yetkili kurumlar tarafından yardım yapıldığını göstermektedir. Ancak, yardımların sürekli olmaması ve niteliğine ilişkin şikayetler de gündeme getirilmiştir. Yetkili kurumların yardımlarında köyler arasında farklı uygulamaların olabildiği de ifade edilmiştir. Bu bulgular, geri dönüş yapılmak istenilen yerleşim yerlerinin altyapı yatırımları ile sosyal yatırımlarına öncelik verilmesi gerektiğini göstermektedir. Göç öncesinde, göç sürecinde ya da göç sonrasında çeşitli nedenlerle tahrip olmuş olan konut, yol, su, elektrik gibi fiziki yatırımlar ile sağlık ve eğitim gibi sosyal yatırımların yeni ihtiyaçlara göre tasarlanarak hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

TGYONA sonuçları, geri dönüş önündeki önemli engellerden birisi olarak, geri dönüş alanlarındaki geçim olanaklarının ortadan kalkmış olmasını göstermektedir. Bölgedeki terör ve güven zaafiyeti ortamı ve bu ortamı izleyen ekonomik istikrarsızlıklar bölge ekonomisinin dayandığı hayvancılık, tahıl üretimi, tütün üretimi, dokumacılık, arıcılık vb. ekonomik faaliyetlerin zayıflamasına, bazı ekonomik faaliyetlerin ise çökmesine neden olmuştur. Bu nedenlerle, bölgedeki yerel ekonominin canlandırılması için gerekli olan teşvik mekanizmalarının devreye sokularak alternatif üretim alanlarının yaratılması ve istihdam imkanlarının artırılması önemlidir. İstihdam imkanlarının artırılması için getirilecek teşvik mekanizmaları yanında, işgücü pazarının gereksinim duyduğu niteliklere sahip işgücünün oluşturulmasına katkıda bulunmak üzere, özellikle kadınlara yönelik beceri artırıcı kursların/eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması yararlı olacaktır. Yerel ekonominin canlandırılması, ürün deseninin bölgede artan sulama imkanları ile birlikte farklılaştırılması ve nitelikli işgücünün oluşturulması bölge ekonomisinin iç ve dış pazarlarla entegrasyonunun sağlanmasına da katkıda bulunacaktır.

9.2.2. Geri Dönmek İstemeyenlerin Entegrasyonu

Geri dönüşün önündeki engeller sadece çıkış noktasına ilişkin olanlarla sınırlı değildir. Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin önemli bir bölümü halen yaşadıkları yerleşim yerlerindeki olumlu koşullar nedeniyle (iyi bir işinin olması, hayat seviyesinin yüksek olması, güvenli olması, eğitim olanaklarının iyi olması, sosyal ve kültürel imkanların fazla olması vb.) geri dönmek istemediklerini beyan etmektedirler. Bu nedenlerle, geri dönmek istemeyenlerin buldukları ortama uyum sağlamaları için gerekli olan rehabilitasyon/entegrasyon sürecinde de önceliklerin tespiti ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının da konuya eğilmeleri gerekmektedir.

TGYONA sonuçları, kentsel alanlarda yaşayan yerinden olmuş nüfusun kendisini göç öncesine göre *daha yoksul* olarak tanımladığını göstermektedir. Göç sonrasındaki dönemde erkek ve kadın nüfus arasındaki işsizliğin artmış olması, ev sahibi olma yüzdesinin düşmesi ve niteliksel çalışmanın gösterdiği gibi çocuk işgücünün kullanılmaya başlanmış olması, yerinden olmuş nüfus arasında yoksullaşmanın arttığını teyit etmektedir. Yerinden olmuş nüfus arasında yoksulluğun artmasında ya da yoksulluğun daha görünür hale gelmesinde, bu nüfus grubunun çıkış noktası olan kırsal alanlarla olan ekonomik bağının kesilmiş olmasının da etkisi bulunmaktadır. Yerinden olma dışındaki nedenlerle gerçekleşen kır-kent göçü olgusunda, göç edenlerin kırsal alanla süren ekonomik bağlarının kentte tutunma sürecine olan katkısının, yerinden olmuş nüfus için geçerli olmaması bu nüfusun yaşadığı yoksullaşma sürecini daha da derinleştirmektedir. Bu nedenlerle, kentsel alanlardan kırsal çıkış noktalarına geri dönmek istemeyen yerinden olmuş nüfus grubunun, doğru bir hedefleme ile, en yoksul yüzde 6'sının doğrudan gelir yardımı programlarına dahil edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu nüfus grubunun mikro-kredi, yeşil kart ve kamu destekli konut ve istihdam uygulamalarında *öncelikli grup* olarak tanımlanması, bu grup arasındaki yoksulluğun azaltılmasına ve bu grubun topluma entegrasyonuna katkıda bulunacaktır. TGYONA sonuçlarına göre geri dönüş eğilimi genç kuşaklar arasında yüksek değildir. Niteliksel görüşmelerde, görüşülen kişilerin

önemli bir bölümü kentsel yerleşim yerlerinde yaşamaya devam ederek köydeki toprağını işlemek üzere kırsal yerleşim yerlerine geçici sürelerle dönmek istediklerini ifade etmiştir. Bu bulgular, yerinden olmuş genç nüfusun kentsel alanlarda kalıcı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yerinden olmuş nüfus için yapılacak tüm planlama ve uygulamaların genç nüfusun taleplerine uygun olarak tasarlanması gerekmektedir.

Kentsel alanların özellikle kamu yatırımları için maliyet azaltıcı etkisi dikkate alındığında, kentsel alanlarda yaşamayı tercih eden yerinden olmuş nüfusun sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşmaları ve kullanmaları için kamunun ek bir yatırım yapmasına gerek olmadığı görülmektedir. Bu saptama ile tutarlı olarak, yerinden olma sürecinin göç öncesi duruma göre çocukların eğitime ve yerinden olmuş nüfusun sağlık hizmetlerine ulaşımına olumlu etkide bulunduğu görülmektedir. Ancak, yerinden olmuş nüfusun eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım ve kullanım düzeylerinin diğer kentsel nüfus ile aynı düzeye getirilebilmesi için bu grubun eğitim ve sağlık gereksinimlerine yönelik hizmet planlaması ve uygulamasının yapılması gerekmektedir. Öncelikli grup yaklaşımı, 14 ilden yoğun göç alan kentsel yerleşim yerlerindeki sokak çocukları olgusundan kaynaklanan sorunların azalmasına ve yerinden olmuş nüfus arasında göç sonrası gözlenen psikolojik ve/veya diğer sağlık sorunlarının çözülmesine de katkıda bulunacaktır. Yakın zamanda kanunlaşan ve 2007 yılı başından itibaren yürürlüğe girecek olan Genel Sağlık Sigortası 0-18 yaş grubu için ücretsiz sağlık hizmetinden yararlanmaya imkan verecek olup bu konuda olumlu bir başlangıç olabilecektir. Niteliksel araştırmadan elde edilen bulgular, göç sürecinde yaşanan psikolojik travma ile yaşanan belirsizlik, güvensizlik ve ekonomik sıkıntı ortamının yerinden olmuş nüfusun sadece ekonomik desteğe değil, sosyal ve psikolojik desteğe de gereksinimi olduğunu göstermektedir. Söz konusu rehabilitasyon hizmetinin verilmesi aşamasında yerinden olmuş nüfusun yaş ve cinsiyete göre farklı gereksinimlerinin dikkate alınması gerekmektedir.

9.2.3. KDRP ve Tazminat Yasası'nın Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar

TGYONA sonuçları, yerinden olmuş nüfusun ancak yarısının KDRP ve Tazminat Yasası'ndan haberdar olduğunu göstermektedir. AİHM'nden haberdar olanların oranı ise yüzde 80 seviyesindedir. Bu bulgular, KDRP ve Tazminat Yasası'nın ve bu tedbirler ile getirilen hakların yerinden olmuş nüfus tarafından, AİHM'nden haberdar olma yüzdesi ile karşılaştırıldığında, yeterince bilinmediğini göstermektedir. Bu nedenle, KDRP ve Tazminat Yasası'nın ve bu uygulamalar ile getirilen hakların geniş kesimlere ulaştırılması için yazılı ve görsel medyanın etkin bir biçimde kullanılması, konu ile ilgili kamu kurumlarının işbirliği içinde çalışması ve konu ile ilgili STK'lar ile işbirliğinin artırılması gerekmektedir.

Yerinden olmuş nüfusun yüzde 25'i KDRP'ye; yüzde 37'si ise Tazminat Yasası'na başvurmuştur. Söz konusu uygulamalara başvuruların az olmasında, bu uygulamalar ile getirilen hakların yerinden olmuş nüfus tarafından yetersiz olarak görülmesinin önemli bir payı olduğu görülmektedir. KDRP'ye başvuranların yaklaşık yarısına; Tazminat Yasası'na başvuranların ise yüzde 87'sine ilişkin incelemenin devam ettiği görülmektedir. Bu durum,

zor koşullar altında yaşayan yerinden olmuş nüfusun geri dönüş ya da tazminat alma konularında uzun süre beklemesi gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular, bu uygulamalardan haberdar olma seviyesi yanında başvuru seviyesinin de düşük olduğunu göstermektedir. Başvuru sürecinde talep edilen belgelerin azaltılması, ispat etme yükümlülüğünün hafifletilmesi ve başvuru sonrasındaki inceleme sürecinin hızlandırılması için gerekli tedbirlerin alınması ve bürokratik güçlüklerin en az düzeye indirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Tazminat Yasası, 1987 ve sonrası dönemde meydana gelen zararları karşılamak üzere tasarlanmıştır. Tazminat Yasası'nda getirilen zaman sınırı ile tutarlı olarak TGYONA verileri, yerinden olma sürecinin özellikle 1986-1990 (yüzde 32) ve 1991-1995 (yüzde 61) döneminde yoğunlaştığını göstermektedir. Ancak, 1984-1986 döneminde de güvenlik nedenleriyle göç etmek durumunda kalan kişilerin olduğu dikkate alınarak yasanın kapsamının genişletilmesi, zarar gören tüm kesimlerin kapsanmasını sağlamak açısından yararlı olacaktır.

Bakanlar Kurulu tarafından 17.08.2005 tarihinde kabul edilen *Yerlerinden Olmuş Kişiler Sorunu ile Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesine Yönelik Tedbirler* başlıklı *Strateji Belgesi* ile KDRP ve Tazminat Yasası'nın uygulanması aşamasında ortaya çıkan sorunların çok önemli bir kısmının, YGİ çerçevesinde çözümü için önemli adımların atıldığı görülmektedir. *Strateji Belgesi*'ndeki tedbirlerin TGYONA verileri ve bu verilerin şekillendirdiği politika öncelikleri ile tutarlı olması, önümüzdeki dönemde KDRP ve Tazminat Yasası hükümlerinin yeniden ele alınarak YGİ ile daha uyumlu bir biçime dönüştürülmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Ülkemizde 1950li yılların ortalarından bu yana genellikle kırdan kente ve doğudan batıya doğru yaşanan göç olgusunda göç edenler çeşitli sosyo-ekonomik sorunlar yaşamışlardır. Ancak son yirmi yılda güvenlik nedenleriyle yapılan göçlerde bu sorunlar çok daha yoğun yaşanmıştır. TGYONA'da, ülkemizde yaşanan güvenlik nedeni göçlere ilişkin detaylı bulgular sunulmaktadır. Bu bulguların yerinden olmuş nüfusla ilgili sorunların aşılmasına yönelik olarak geliştirilecek politika, program ve uygulamalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

EKLER

EK 1. GÖREV DAĞILIMI

Proje Sorumlusu

Prof. Dr. Sabahat Tezcan

Teknik Sorumlu

Doç. Dr. Banu Akadlı Ergöçmen
[Kasım 2005-Haziran 2006]

Doç. Dr. Turgay Ünal
[Aralık 2004-Kasım 2005]

Saha Sorumlusu ve Yardımcıları

Dr. A. Sinan Türkyılmaz
Alanur Çavlin Bozbeyoğlu
İlknur Yüksel

Örnekleme ve Listeleme

Dr. A. Sinan Türkyılmaz

Sorukağıdı Tasarımı

Doç Dr. İsmet Koç
Yadigar Coşkun
Erhan Özdemir
İlknur Yüksel

Saha Koordinatörleri

Alanur Çavlin Bozbeyoğlu
Yadigar Coşkun
Yaprak Civelek
Mehmet Ali Eryurt
Erhan Özdemir
İlknur Yüksel
Elif Kurtuluş Yiğit

Proje Asistanları

Sevgi Bandırma
Mehtap Demirci
Gülşah Oğuz
Kazım Tuğ
Hande Tunçkanat
Gürol Yağcılar

Veri Giriş

Yadigar Coşkun
Mehmet Ali Eryurt

Niteliksel Çalışma Sorumluları

Doç. Dr. Banu Akadlı Ergöçmen
İlknur Yüksel

Yönlendirme Kurulunda Yer Alan Kuruluşlar ve Temsilcileri

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

Prof. Dr. Sabahat Tezcan
Doç. Dr. Banu Akadlı Ergöçmen
Doç. Dr. İsmet Koç
Doç. Dr. Turgay Ünal
Dr. A. Sinan Türkyılmaz

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü

Kemal Madenoğlu
Sedat Çetik
Hasan Kirman
Tuncer Kocaman
Taner Kvasoğlu
Osman Altuntaş

T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

Amir Çiçek
Bekir Sıtkı Dağ

T.C. Dışişleri Bakanlığı Çok Taraflı Siyasi İlişkiler Genel Müdürlüğü

Duray Polat
Hasan Göğüş
Tunç Üğdül
Levent Şahinkaya
Ali Rıza Özcoşkun
Volkan Özkiper

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı

Meryem Demirci

T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Nusret Mutlu
İbrahim Tuğrul
Fatma Başata Temur

Danışmanlar

Niteliksel Çalışma:

Doç.Dr. Filiz Kardam- Çankaya Üniv.

Mevcut Durum Analizi:

Yrd.Doç.Dr. Hakan Mihçı-Hacettepe Üniv.

Yrd Doç.Dr.Abdulkerim Sönmez-Hacettepe Üniv.

Niceliksel çalışma saha personeli

Abdullah Cengiz İlyas Erdem
Akın Arslan İnan Erten
Aziz Acar İpek Taşlı
Berivan Kapan İrfan Aslan
Bilal Yörüük M. Şahap Asan
Cevahir Buğru Mahmut Büyükbayram
Cevat Ekinci Mehmet Mahsum Ertaş
Derya Aşiroğlu Mehtap Adıgüzel
Derya Güngörmez Mürsel Sargut
Derya İnal Mustafa Oluş Başer
Derya Yüksel Mustafa Yeşil
Dirayet Taşdemir Naciye Özdemir
Duygu Kılıç Nadir Rencüzoğulları
Ercan Demirbaş Necla Akkaya
Erkan Kızılkaya Nejla Kaya
Evin Erşener Nihal Koparan
Eylem Aras Nihat Bilgiç
Eylem Remziye Başkan Nurten Aras
Fatma Cürül Özgür Arslan
Feyza Sümer Özgür Bostancı
Fidan Yılmaz Özlem Yalçinkaya
Gülşah Yeröz Pınar Ece
Gülşah Yeröz Rojbin Aydın
Gülşah Yeröz Selvinaz Togay
Gülşah Yeröz Semra Bozkurt
Gülşah Yeröz Şeref Kurt
Gülşah Yeröz Serpil Baran Demir
Gülşah Yeröz Serpil Taşkan
Gülşah Yeröz Sevcan Karataş
Gülşah Yeröz Sevinç Cürül
Gülşah Yeröz Volkan Ayna
İbrahim Çalışkan
İlham Yılmaz

Niteliksel çalışma saha personeli

Ahmet Gegez
Altan Sungur
Cevahir Buğru
Deniz Kapan
Dilan Taşdemir
Fırat Kurtçebe
Hacer Taşçene
İrfan Aktan
Pınar Günel
Şerif Ertaş

Veri Giriş Personeli

Ali Fuat Aydın
Ayşe Abbasoğlu
Çağla Çelenk
Demet Çelik
Demet Sandalcı
Emel Kantarcı
Görkem Boyacıoğlu
Gülşah Yeröz
Güven Özdoğuran
Levent Sağanak
Özgür Uçak
Özgür Yüce
Sakine Gültekin
Selda Şahin
Tuğba Adalı
Yeliz Erdem

Veri Giriş Asistanları

Gülşah Oğuz
Hande Tunçkanat
Mehtap Demirci
Sevgi Bandırma

Ek 2. TGYONA HANEHALKI VE KİŞİ GÖRÜŞMELERİ CEVAPLAMA ORANLARI

Seçilen Hanehalkları	Dolduruldu	Görüşülebilecek nitelikte evde kimse yok	Hh'nın tümü araştırma tarihlerinde evde yok		Reddetti	Görüşme yarıda kaldı	Diğer	Toplam	Hanehalkı Sayısı	Cevaplama Oranları
14 il –kent	88.8	2.6	4.2	3.1	0.3	1.0	100.0	1440	93.6	
14 il- kır	93.5	1.4	4.4	0.5	0.0	0.1	100.0	1395	98.0	
14 il –geri dönüş	92.4	1.2	4.8	0.0	0.4	1.2	100.0	498	98.3	
10 il- yoğun göç-1	84.4	2.5	6.0	5.7	0.3	1.2	100.0	768	90.9	
10 il- yoğun göç-2	77.6	6.8	8.3	6.8	0.0	0.5	100.0	192	85.1	
10 il-diğer kent	78.4	5.5	6.5	7.6	0.0	2.1	100.0	384	85.8	
10 il-kır	89.6	0.0	7.3	3.1	0.0	0.0	100.0	96	96.6	
57 il-kent	80.1	2.2	9.8	6.0	0.3	1.7	100.0	768	90.4	
57 il-kır	86.5	0.0	7.3	3.6	0.5	2.1	100.0	193	95.4	
Toplam	87.4	2.3	5.7	3.4	0.2	1.0	100.0	5734	93.7	
Seçilen Erkekler	Dolduruldu	Ziyaret sırasında evde yok	Araştırma tarihlerinde evde yok		Reddetti	Görüşme yarıda kaldı	Diğer	Toplam	Kişi Sayısı	Cevaplama Oranları
14 il –kent	65.6	11.9	20.2	1.3	0.0	0.9	100.0	1198	65.6	
14 il- kır	59.6	10.0	29.5	0.2	0.1	0.7	100.0	1222	59.6	
14 il –geri dönüş	63.4	8.7	25.0	0.0	0.5	2.5	100.0	404	63.4	
10 il- yoğun göç-1	73.8	8.7	15.1	2.0	0.0	0.5	100.0	610	73.8	
10 il- yoğun göç-2	68.1	12.8	17.7	1.4	0.0	0.0	100.0	141	68.1	
10 il-diğer kent	70.6	11.4	15.7	1.6	0.4	0.4	100.0	255	70.6	
10 il-kır	74.6	0.0	23.9	0.0	0.0	1.4	100.0	71	74.6	
57 il-kent	75.2	6.9	16.8	1.0	0.0	0.2	100.0	525	75.2	
57 il-kır	74.6	5.1	19.6	0.0	0.0	0.7	100.0	138	74.6	
Toplam	66.8	9.7	21.7	0.9	0.1	0.8	100.0	4564	66.8	
Seçilen Kadınlar	Dolduruldu	Ziyaret sırasında evde yok	Araştırma tarihlerinde evde yok		Reddetti	Görüşme yarıda kaldı	Diğer	Toplam	Kişi Sayısı	Cevaplama Oranları
14 il –kent	91.9	1.9	4.8	0.6	0.2	0.7	100.0	1224	91.9	
14 il- kır	91.5	2.1	5.3	0.5	0.1	0.6	100.0	1264	91.5	
14 il –geri dönüş	81.7	3.1	12.6	0.2	1.0	1.4	100.0	420	81.7	
10 il- yoğun göç-1	90.6	2.1	3.8	2.5	0.2	0.8	100.0	606	90.6	
10 il- yoğun göç-2	88.4	5.5	4.8	0.7	0.0	0.7	100.0	146	88.4	
10 il-diğer kent	88.1	2.6	5.9	1.9	0.0	1.5	100.0	270	88.1	
10 il-kır	97.3	0.0	0.0	0.0	0.0	2.7	100.0	75	97.3	
57 il-kent	94.0	0.9	3.5	0.7	0.4	0.5	100.0	550	94.0	
57 il-kır	95.9	2.1	1.4	0.0	0.0	0.7	100.0	145	95.9	
Toplam	90.8	2.1	5.2	0.8	0.2	0.8	100.0	4700	90.8	
Seçilen Kişiler	Dolduruldu	Ziyaret sırasında evde yok	Araştırma tarihlerinde evde yok		Reddetti	Görüşme yarıda kaldı	Diğer	Toplam	Kişi Sayısı	Cevaplama Oranları
14 il –kent	78.9	6.9	12.4	0.9	0.1	0.8	100.0	2422	78.9	
14 il- kır	75.8	6.0	17.2	0.3	0.1	0.7	100.0	2486	75.8	
14 il –geri dönüş	72.7	5.8	18.7	0.1	0.7	1.9	100.0	824	72.7	
10 il- yoğun göç-1	82.2	5.4	9.5	2.2	0.1	0.7	100.0	1216	82.2	
10 il- yoğun göç-2	78.4	9.1	11.1	1.0	0.0	0.3	100.0	287	78.4	
10 il-diğer kent	79.6	6.9	10.7	1.7	0.2	1.0	100.0	525	79.6	
10 il-kır	86.3	0.0	11.6	0.0	0.0	2.1	100.0	146	86.3	
57 il-kent	84.8	3.8	10.0	0.8	0.2	0.4	100.0	1075	84.8	
57 il-kır	85.5	3.5	10.2	0.0	0.0	0.7	100.0	283	85.5	
Toplam	79.0	5.8	13.4	0.9	0.2	0.8	100.0	9264	79.0	

EK 3. VERİ KALİTESİ

Bu bölümde genel olarak TGYONA'nın veri kalitesi değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yaş bildirim hataları ve araştırmanın konusu itibarı ile önemli olan bazı bilgilerin hangi oranda eksik beyan edildikleri incelenmektedir.

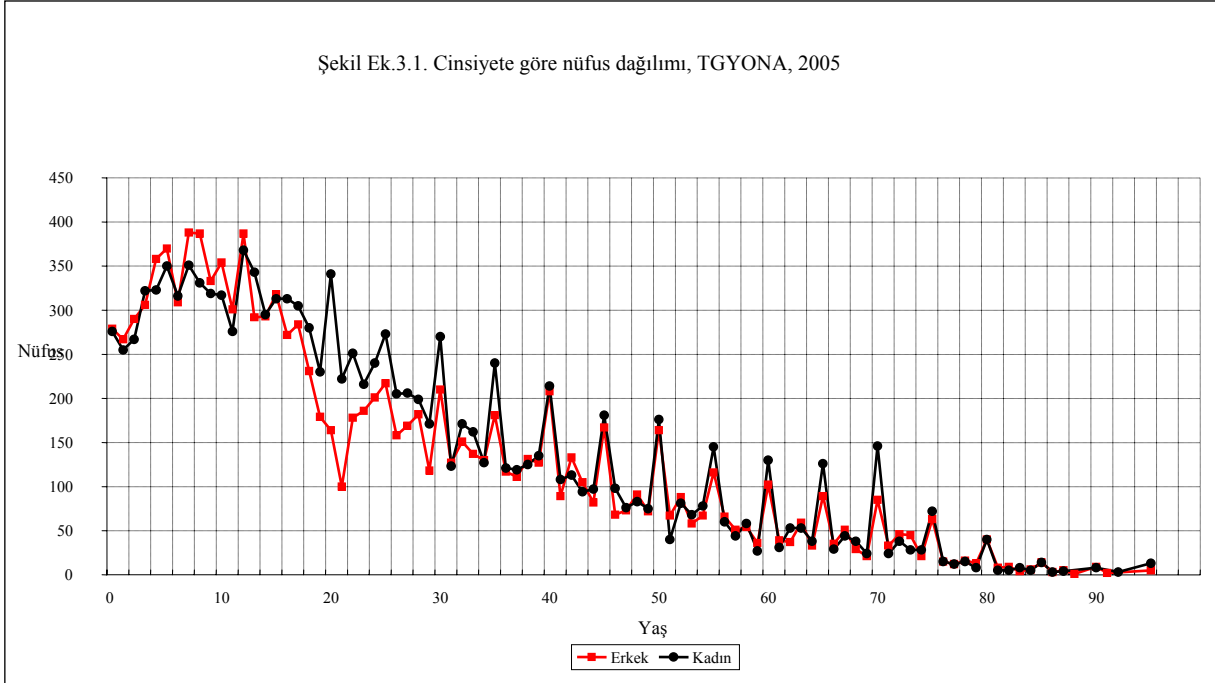
Tablo Ek.3.1. De facto hanehalkı nüfusunun tek yaşlara ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005									
Yaş	Erkek		Kadın		Yaş	Erkek		Kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0	279	1.2	276	1.6	51	67	0.8	40	0.4
1	267	1.8	255	1.3	52	88	1.0	81	0.7
2	290	1.3	267	1.5	53	58	0.7	68	0.7
3	306	1.4	322	1.7	54	67	0.8	78	1.1
4	358	1.9	323	1.6	55	116	1.1	145	1.2
5	370	2.4	350	1.6	56	66	0.8	60	0.8
6	309	1.5	316	1.4	57	51	0.9	44	0.5
7	388	2.5	351	1.9	58	54	0.7	58	0.7
8	387	2.6	331	2.0	59	36	0.5	27	0.3
9	333	2.4	319	2.3	60	102	0.9	130	1.0
10	354	2.7	317	1.8	61	39	0.3	31	0.5
11	301	1.8	276	1.7	62	37	0.3	53	0.6
12	387	2.6	368	2.0	63	59	0.5	53	0.8
13	292	1.7	343	1.5	64	33	0.3	38	0.4
14	293	2.2	295	1.9	65	89	1.0	126	1.1
15	318	2.2	313	1.8	66	35	0.6	29	0.4
16	272	2.4	313	1.8	67	51	0.4	44	0.4
17	284	2.4	305	2.0	68	29	0.3	38	0.5
18	231	1.8	280	1.5	69	21	0.1	24	0.4
19	179	1.3	230	1.7	70	85	1.1	146	1.2
20	164	1.4	341	2.2	71	33	0.5	24	0.2
21	100	1.1	222	1.9	72	46	0.3	38	0.4
22	178	1.4	251	1.8	73	45	0.8	28	0.6
23	186	1.7	216	1.5	74	21	0.4	28	0.3
24	201	2.2	240	2.0	75	63	0.6	72	0.7
25	217	2.0	273	2.1	76	15	0.2	15	0.2
26	158	1.7	205	1.8	77	12	0.2	12	0.1
27	169	1.7	206	2.1	78	16	0.2	15	0.4
28	182	1.6	199	1.6	79	13	0.1	8	0.0
29	118	1.3	171	2.1	80	40	0.2	40	0.5
30	210	1.8	270	1.9	81	8	0.1	5	0.2
31	127	1.3	123	1.2	82	9	0.2	5	0.1
32	151	1.5	171	1.4	83	4	0.1	8	0.1
33	137	1.0	162	1.4	84	6	0.1	5	0.0
34	130	1.2	127	1.3	85	14	0.1	14	0.1
35	181	1.3	240	2.1	86	3	0.0	3	0.1
36	117	1.2	121	1.1	87	5	0.0	4	0.0
37	111	0.9	119	1.2	88	1	0.0	0	0.0

Tablo Ek.3.1 (Devam). De facto hanehalkı nüfusunun tek yaşlara ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, TGYONA, 2005

Yaş	Erkek		Kadın		Yaş	Erkek		Kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
38	131	1.3	125	1.4	89	0	0.0	0	0.0
39	127	1.3	135	1.2	90	9	0.0	8	0.0
40	208	2.4	214	1.4	91	2	0.0	1	0.0
41	89	1.0	108	1.4	92	0	0.0	3	0.0
42	133	1.4	113	1.4	93	0	0.0	0	0.0
43	105	1.1	94	1.0	94	0	0.0	0	0.0
44	82	1.1	97	1.3	95+	5	0.0	13	0.1
45	167	1.4	181	1.6	Bilmiyor	5	0.0	2	0.0
46	68	1.0	98	1.3	Toplam	12,103	100.0	13,046	100.0
47	73	0.8	76	1.0					
48	91	1.1	83	1.2					
49	72	0.7	75	1.0					
50	164	1.9	176	1.5					

Not: De facto hanehalkı nüfusu, hanehalkında sürekli yaşayanları ve hanehalkında sürekli yaşamayan ancak görüşmeden bir gece önce ilgili hanede kalanları kapsamaktadır. Tablodaki sayılar ağırlıksız olarak, yüzdelere ağırlıklı olarak hesaplanmıştır.

Şekil Ek.3.1. Cinsiyete göre nüfus dağılımı, TGYONA, 2005

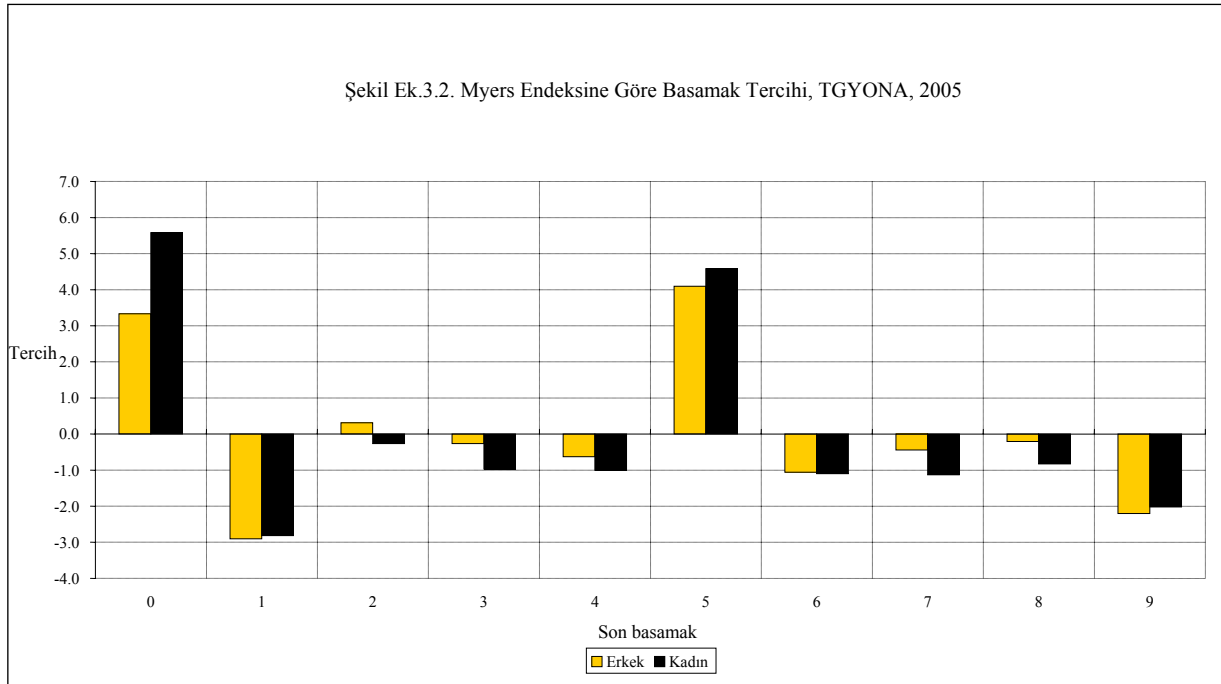

Tablo Ek.3.1 ve Şekil Ek 3.1, hanehalkı nüfusunun tekli yaşlara göre dağılımını vermektedir. Erkekler ve kadınlar arasında sonu 0 ve 5 ile biten yaşlarda aşırı yığılma olduğu görülmektedir. Basamak tercihinin düzeyini tesbit etmek için kullanılan endekslerden birisi olan Whipples Endeksi 23-62 yaşları arasında sonu 0 ve 5 ile biten yaşlardaki yığılmayı göstermektedir. Endeks erkekler için 146, kadınlar için 156, toplam nüfus içinse 151 değerini almaktadır. Birleşmiş Milletlerin kullanılmasını önerdiği 5 kategorili değerlendirme ölçeğine göre Whipples endeksinin 125-175 aralığında değer aldığı 4. kategori yaş verisinin yığılımlı bir veri yapısına sahip olduğuna işaret etmektedir.

Myers endeksi sadece sonu 0 ve 5 ile biten rakamlardaki yığılmayı değil, 0'dan 9'a kadar olan bütün rakamların hangi oranda tercih edildiklerini göstermektedir. Myers endeksi 10'dan küçük ise düşük seviyede rakam tercihi olduğuna, 10 ile 20 arasında ise orta düzeyde rakam tercihi olduğuna, 20'den büyük değerlerse yüksek düzeyde rakam tercihi olduğuna işaret etmektedir.

Tablo Ek.3.2. Myers Endeksine Göre Basamak Tercihi, TGYONA, 2005			
Son basamak	Endeks değeri		
	Erkek	Kadın	Toplam
	15.5	20.3	17.8
0	3.3	5.6	4.5
1	-2.9	-2.8	-2.9
2	0.3	-0.3	0.0
3	-0.3	-1.0	-0.6
4	-0.6	-1.0	-0.8
5	4.1	4.6	4.4
6	-1.1	-1.1	-1.1
7	-0.4	-1.1	-0.8
8	-0.2	-0.8	-0.5
9	-2.2	-2.0	-2.1

Tablo Ek.3.2 ve Şekil Ek.3.2'de de görüldüğü gibi hem erkeklerde hem de kadınlarda sonu 0 ile biten yaşlarda ciddi bir yığılma görülmektedir. Toplamda 17,8 değerini alan Myers endeksi orta düzeyde bir rakam tercihi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaş verisinin kalitesini kontrol etmenin bir diğer yolu dışsal kaynaklarla karşılaştırma yapmaktır. Bu bağlamda 2000 Genel Nüfus Sayımı (GNS-2000), 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2003) ve GNS-2000 temel alınarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan projeksiyonlar değerlendirmeye alınmıştır. De facto hanehalkı nüfusu, bağımlılık oranlarını hesaplamak için kullanılan geniş yaş gruplarına dönüştürüldüğünde ortaya çıkan sonuç beklentilere ve genel eğilime uygun görünmektedir. 15 yaş altı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının zaman içerisinde azalması beklenirken, çalışan nüfusun ve yaşlı nüfusun payının artması beklenmektedir.

	GNS-2000	TNSA-2003	TÜİK- 2005 projeksiyonu	TGYONA
<15	29.8	29.1	28.9	27.8
15-64	64.5	64.0	65.3	64.3
65+	5.7	6.9	5.8	7.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Daha önce yapılan araştırmalardan edinilen genel izlenim, yaş bildirim hatalarının, genellikle görüşülecek kişiyi seçmek için konulan yaş sınırları civarında olduğudur. Bazı görüşmeciler iş yükünü azaltmak için uygun yaş grubundaki kimi kişilerin yaşını farklı kaydedebilmektedirler. Bilindiği gibi TGYONA'da kişi görüşmesi 18-69 yaşları arasındaki kişilerle yapılmıştır. 15-20 ve 65-70 yaş grubunun, bu yaş gruplarının hemen üstündeki ve hemen altındaki yaş gruplarına oranına bakılması kimi kişilerin sistematik bir şekilde dışarıda bırakılıp bırakılmadığını gösterecektir. Eğer bu yaş gruplarında, sistematik bir şekilde dışarıda bırakılmış kişiler varsa oran düşük çıkacaktır. 15-19 yaş grubundaki kişileri, 10-14 ve 20-24 yaş grubundaki kişilerin toplamının yarısına bölüp 100 ile çarparsak 102 değerini buluruz. Benzer işlemi 65-69 yaş grubu için yaparsak 91 değerini elde ederiz. Analizler 15-19 yaş grubunda herhangi bir dışarıda bırakmanın olmadığını göstermektedir. 65-69 yaş grubundaya kısmi bir dışarıda bırakılmanın söz konusu olduğu görülmektedir.

Konu	Referans grubu	Bilgi alınamayanlar		Sayı
		Sayı	Yüzde	
Doğum tarihi				
Ay	18-69 yaşları arasında görüşülen kişiler	1,996	27.3	7,321
Yıl	18-69 yaşları arasında görüşülen kişiler	95	1.3	7,321
Göç tarihi				
Ay	Görüşülen 7321 kişinin yaptığı 9421 göç	1,522	16.2	9,421
Yıl	Görüşülen 7321 kişinin yaptığı 9421 göç	11	0.1	9,421
Göç nedeni	Görüşülen 7321 kişinin yaptığı 9421 göç	7	0.1	9,421
Bir önceki yerleşim yeri tipi	Hanehalkında son 20 yılda en az bir göçü bulunanlar	19	0.2	9,133
Yerleşim yerinde kaç yıldır yaşadığı	Hanehalkı	70	0.3	27,719

TGYONA açısından önemli olan bazı değişkenlerdeki bilgilerin tam olarak alınıp alınmadığı toplanan verinin kalitesi hakkında fikir veren bir başka göstergedir. Tablo 4, seçilmiş bazı değişkenlere ilişkin bilginin hangi oranda eksik beyan edildiğini göstermektedir. Araştırmanın konusu itibarıyla doğum tarihi, göç tarihi, göç nedeni, bir önceki yerleşim yerinin tipi, şu an yaşamakta olduğu yerleşim yerinde kaç yıldır yaşadığı bilgilerinin mümkün olduğu kadar tam alınması önemlidir. Doğum tarihi ve göç tarihi bilgileri ay ve yıl olarak kişi soru kağıdından alınmıştır. Doğum ayı ve göçün gerçekleştiği ayı cevaplayıcıların hatırlayamamaları sebebiyle bir eksiklik olduğu dikkati çekmektedir. Ancak bu durumla hemen hemen tüm araştırmalarda karşılaşmaktadır. Özellikle yaşlı cevaplayıcılar doğum aylarını hatırlamakta zorlanmaktadır. Cevaplayıcılara yaşam boyu yaptıkları tüm göçlerin tarihleri sorulduğu için cevaplayıcılar özellikle geçmişte yaptıkları göçlerin aylarını hatırlamayabilmektedirler. Doğum yılı ve göç yılı bilgisi ise oldukça yüksek oranda alınmıştır. Görüşme yapılan 7,321 kişinin sadece yüzde 1.3'ünden doğum yılı bilgisi alınmazken, bu kişilerin hayatları boyunca yapmış oldukları 9,421 göçün sadece yüzde 0.1'inin tarihini beyan edemedikleri görülmektedir. Göç nedenleri konusunda yine oldukça yüksek bir oranda cevap alınmıştır. 27,719 de facto hanehalkı üyesinin sadece yüzde 0.3'ü yaşamakta olduğu yerleşim yerinde kaç yıldır yaşadığını beyan edememiştir. Son 20 yılda en az bir kez göç etmiş olan 9,133 de facto hanehalkı üyesinin yüzde 0.2'sinden bir önceki yerleşim yeri tipi bilgisi alınmamıştır.

EK 4. NİTELİKSEL ÇALIŞMANIN ÖZET BULGULARI

Bu bölümde göç sürecinin nasıl yaşandığı, göç etmiş kişilerin göç ettikleri yerdeki yaşam koşulları ve geleceğe ilişkin beklenti ve taleplerini anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen izlenimler göçün çeşitli aşamaları göz önünde bulundurularak sunulmaktadır. Bu bağlamda göç öncesi durum, göç kararı, göç etme nedenleri, göç bağlantısı, kentte çevre ile ilişki, göçün ekonomik boyutu, geri dönüşe ilişkin düşünceler ile yasal düzenlemeler alt başlıkları temel alınmış ve ardından da bir genel değerlendirme yer almıştır.

Ek 4.1 Göç öncesi durum

Göç öncesi durum sosyal ve ekonomik koşullar çerçevesinde ele alınmıştır. Görüşülen kişilerin köydeki geçim kaynaklarının genelde hayvancılık ve tarım olduğu anlaşılmaktadır; temelde küçük baş hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapıdan söz edilebilir. Tarımla ilgili olarak daha çok geçimlik üretimin yapıldığı görülmektedir. Sahip olunan hayvan sayısının verilmiş biçimi genellikle birbirine benzeyen yuvarlaklaştırılmış rakamlar şeklinde olmuştur. Toprak büyüklüğü ise çoğunlukla mülkiyetin aileye ait olması nedeniyle erkekler tarafından net bir biçimde söylenememiş, kadınlar da bu konuda bilgi sahibi olmadıklarından bilgi verememişlerdir.

Göç öncesi dönemde, görüşülen kişilerin köylerindeki altyapının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle evlerde akan su olmadığı, köyde dağlardan gelen suyun olduğu ve köyün ortak çeşmesinden evlere taşındığı anlatılmaktadır. Elektriğin köye çoğunlukla son dönemlerde geldiği belirtilirken, anlatımlardan köy yolunun da pek çok durumda yaşam şartlarını güçleştiren bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Köylerin bazılarında okul olsa da çoğunlukla öğretmen düzenli olarak bulunmamaktadır. Sağlık ocağı ise genellikle yoktur.

Görüşme yapılan kişiler köylerini anlatırken genellikle olumlu ifadeler kullanmaktadırlar. Bu olumlu anlatım köy hakkında verilen sosyal ve ekonomik yaşama ilişkin bilgiler ve alt yapı sorunlarıyla birleştirilerek değerlendirildiğinde kişilerin köylerine duydukları özlemden kaynaklanan olumlu bir bakışın olduğunu düşündürmektedir.

Görüşülen kişilerin sahip oldukları çocuk sayıları Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek doğurganlık normlarını bir kez daha doğrulayan çokluktur. Haneler hem çok çocuklu, hem de birkaç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile yapısına sahiptirler. Çekirdek aileden oluşan haneler az sayıdadır. Belirtilen hanehalkı büyüklükleri genellikle 10 kişinin üzerindedir. Köylerde akraba evliliğinin de çok yaygın olduğu ve köy nüfusunun çoğunlukla akrabalarından oluştuğu anlaşılmaktadır.

Ek 4.2 Göç süreci

Köyden çıkış süresi çeşitlilik göstermektedir. Bazı durumlarda köyden çıkışın çok hızlı yaşandığı, bazen köyün terk edilmesi için bir aya kadar uzayan süreler verildiği, diğer bazı görüşmelerde ise kişilerin kendi istekleri ile köyü terk ettikleri anlatılmaktadır. Göç etme tarihlerinin derinlemesine görüşme yapılan illerde çoğunlukla 1990'lı yılların ilk yarısı olduğu bildirilirken az sayıda kişi de 1980'lerin ikinci yarısında göç ettiklerini söylemişlerdir.

Göç sürecinin hızlı yaşanmış olması düzenli bir toplanmayı engelleyerek geride çeşitli malların bırakılmasına neden olmuştur. Pek çok görüşmede ortak olan çoğunlukla hayvanların ya tamamının, ya da bir kısmının geride bırakıldığı, evden alınabilecek eşyaların ise bazen zamansızlık nedeniyle, bazen de taşımadaki güçlük nedeniyle alınmadığıdır. Hayvanların, geride bırakılmasının yanı sıra değerinin çok altında satılmış olmaları da bir çok görüşmede ifade edilmiştir.

Görüşmeler, genelde göç öncesi yaşanan yerlerin yaşam koşullarının (ilçe hariç), alt yapı ve temel hizmetler düşünüldüğünde çok da iyi olmadığını, musluk suyunun bulunmadığını, genelde yolun ve vasıta durumunun çok iyi olmadığını, birçoğunda okulun bulunmadığını, sağlık ocağının olmadığını, elektiriğin ve elektrikli aletlerin köylere 1980 sonları ile 1990 başlarında geldiğini göstermektedir. Köyün coğrafi koşulları, ekilen ürünler, ailenin kendi sahip olduğu toprak, hayvan ve meyve ağaçları düşünüldüğünde göç eden ailelerin birçoğunun geçimlik düzeyde bir yaşam sağlayabildikleri söylenebilir. Göç öncesindeki durumlarının çok daha iyi olduğunu söyleyenlerin anlatımları, bir miktar özlem ve kaybettiklerinin ne kadar fazla olduğunun yansıtılması şeklinde yorumlansa da kişisel düzeyde hepsinin birbirinden farklı ama kendileri ve aileleri için önemli kayıpları olduğunun da bir aktarımıdır.

Ek 4.3 Göç kararı

Görüşmeler, göç kararının verilme biçiminin genellikle gelişen olaylar sonucu ani kararlar şeklinde olduğunu göstermektedir. Köyün terkedilmesinin istenmesinin dışında bu kararların verilmesinde yaşanan terör olayları, baskı hissedilmesi ve güvenlik kaygısı öne çıkmaktadır.

Göç kararının verilmesinde kadınların görüşlerinin alınmasının söz konusu olmadığı ve görüşmelerin neredeyse tamamında kararın baba, koca ya da amca gibi ailenin erkekleri tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Erkekler ise anlatımlarında köyden topluca, ya da ailece çıktıklarını ve bu konuda ailedeki herkesin birlikte karar verdiğini söylemektedirler.

Ek 4.4 Göç etme nedenleri

Görüşülen kişilerin göç etme nedenleri çeşitlidir. Terör örgütünün bölge halkı üzerinde uyguladığı baskı, terör örgütüne yardım etmeleri nedeniyle baskı görmeleri, civar köylerdeki olaylardan etkilenme, terör örgütünün baskısından kaçma, korucu baskısı ve korucu olmak istememe göç etme nedenleri arasında yer almaktadır. Korucu olmak istememe ve köyün boşaltılmasına yönelik talepler, görüşmelerin pek çoğunda köyün terk edilmesindeki en önemli nedenler arasında belirtilmiştir. İki arada kaldıklarını söyleyenler ise göç etmekten başka çarelerinin olmadığını vurgulamaktadırlar.

Ek 4.5 Göç bağlantısı

Köyler terk edildiğinde gidilen yerler çoğu kez daha önce göç etmiş olan akrabaların olduğu yerler olmuştur. Türkiye’de 1950’lerden sonra yaşanmaya başlanan kırdan kente göçün kentte gecekondü düzeyindeki yansımalarında, yeni gelen kişinin önce akraba ya da hemşeri yanında kaldığı sonra bir gecekondüya kiracı olarak geçtiği ve her iki yaşantının da geçici olduğu vurgulanarak, göçün kentteki sürecinin, göçenin sonunda kendi evinin sahibi olma özleminde olduğu bir göç yapısı içinde geliştiği anlatılmıştır. TGYONA çerçevesinde yapılan derinlemesine görüşmeler, Türkiye’de kır-kent göçünde gözlenen bu yapının, yerinden olmuş kişilerin göçü için de geçerli olduğunu göstermektedir. Göçün ilk aşamasında akraba ve tanıdıkların olduğu yerleşim yerleri tercih edilmiştir. Köydeki toplumsal yapı ilişkileri kişiye bazı güvenceler sağlarken kişi kentte bu tür güvencelerden yoksundur. Göçenlerin akraba ve hemşerileriyle aynı mahallede oturması, akrabalık ilişkilerini sürdürmeleri kentte tutunmanın ilk basamağıdır. Kır kent göçünde olduğu gibi burada da fiziksel devinim oldukça yüksektir. Akrabaların yanında başlayan yaşantı, göçenlerin bir kısmının, nitelikleri yetersiz de olsa kendilerine ev yapmaları ile sonlanmaktadır. Nadiren de olsa bazı ailelerin kendilerini göçe önceden hazırladıkları anlaşılmaktadır; gidecekleri yerleşim yerinde kendilerine önceden yer hazırlamış oldukları durumlar da mevcuttur. Akrabaların ‘kentleşme’ süreci içerisinde değişen rolleri incelendiğinde, göçenin kentsel ortamda karşılaştığı konut bulma, iş bulma, çevreye alışma vb. sorunların çözümünde akrabaların önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Özellikle göçün ilk evresi akrabalık bağları içinde gelişmektedir.

Ek 4.6 Kentte çevre ile ilişki

Görüşülen kişiler göç ile oluşmuş mahallelerde oturmaktadırlar ve kentte yaşamakla beraber kent yaşamıyla bütünleşmedikleri kısıtlı bir çevre içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Göçenlerin sahip oldukları temel özellikleri onların kentsel çevreye kolaylıkla uyum sağlamalarını kolaylaştıracak nitelikte değildir; sadece kendi mahallelerindeki sınırlı çevre düşünüldüğünde sorun yaşamadıklarını belirtmektedirler.

Köydeki yaşam ile kentteki yaşamın maddi koşullar açısından özünde çok büyük farklılıklar göstermediği koşullarda, göçmenlerin pek çoğunun zihnindeki izlenim, geride

kalanın daha iyi olduğu yönündedir. Bunun nedeni olarak saydıkları noktalar, köyde maddi olarak sahip olduklarından daha çok, kentte sosyal ve psikolojik açıdan umduklarını bulamadıklarıdır. Metropol onlar için bilinmedik ve güvenilmez bir yerdir. Karmaşık bir toplum yapısı içine girmiş olmalarının tedirginliği arasında çocuk yetiştirme de yer almaktadır. Kendi ifadeleri ile burada çocukları ‘temiz’ yetiştirmek mümkün değildir; burada, kendi bildikleri, alıştıkları çevrede değildirler.

Ek 4.7 Göçün ekonomik boyutu

Kentteki yaşam köydeki yaşamdan gerek sosyal gerekse ekonomik olarak farklılık göstermektedir. Görüşmelerin neredeyse tamamına yakınında geçim sıkıntısı ve işsizlik kentteki en önemli sorun olarak belirtilmektedir. Kentte yaşamaya başladıklarında alıştıkları toplumsal ve ekonomik yapıdan kopuşun, her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasında dışarıya bağımlı hale gelmiş olmanın ve ekonomik olarak da yetersiz kalmanın getirdiği sıkıntı ve rahatsızlık görüşmelerin çoğunda açıkça görülmektedir. Kentte, güvenceden yoksun, düşük gelir grubunda, elverişsiz yaşam koşulları içindedirler. Köyde kendi geçimlik üretimleri içinde dışarıya bağımlı olmaksızın yaşamlarını sürdürürken, kentin üretim ve tüketim mekanizması içinde ihtiyaçlarını satın alma durumunda kalmaktan ve bu konuda da yetersiz olmaktan sıkıntı duymaktadırlar

Erkekler çoğunlukla inşaat işçiliği, seyyar satıcılık gibi vasıfsız ve geçici işlerde ya da mevsimlik tarım işçiliğinde çalışmaktadırlar. Bunun için yaşadıkları kentlerin dışına, İstanbul, İzmir gibi kentlere, hatta dış ülkelere gitmektedirler. Görüşülenlerin çoğunluğunda yeşil kart bulunmaktadır; yeşil kart sahibi olma dışında herhangi bir sağlık veya sosyal güvenceleri yoktur.

Görüşülen kadınlar arasında çok azı gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Kadınların çoğunluğu ev dışında bir iş yapmamaktadırlar. Gerek eğitimsiz olmaları gerekse Türkçeyi bilmemeleri kadınların önlerinde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Göç sürecinde, alışılmış güvenli ortamdaki koparda bilinmezlerle dolu bir yapıda yer almanın getirdiği güvensizlik duygusunu aşmanın koşullarından biri iş bulmaksa bir diğeri de barınmanın sağlanmasıdır. Yaşadıkları yerleşim yerleri yeni kurulmuş olduğundan alt yapı sorunları yaşamaktadırlar. Kentte yaşam daha zordur, daha fazla para gerektirmektedir; kira, elektrik, su faturalarını ödemek başlı başına bir sorundur. Bütün bunlar çeşitli görüşmelerde değişik biçimlerde dile getirilmiştir. Kent yaşamında maddi koşulların zorluğunu ortadan kaldırmaya da hafifletmeye yönelik olarak belirli destekler sunulabilmektedir. Valilikler, kaymakamlıklar ve belediyeler belirli dönemlerde ayni ve nakdi yardım da bulunmaktadır. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin de bu konuda destek sunduğu bilinmektedir. Ancak, görüşülen kişilerin çok azı bu yardımlardan yararlandığını ifade etmiştir. Anlatımlardan, kurumsal desteğin daha çok valilikler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ek 4.8 Geri dönüşe ilişkin düşünceler

Türkiye’de kırdan kente göçü konu alan bilimsel çalışmalar, göçü yorumlarken köyden kente göç olduktan sonra artık köye dönüşün olmadığını, göçün geri dönüşsüz olduğunu ve kırsal koşulların ittiği kişiyi kent koşullarının tuttuğunu belirtmektedirler. Niteliksel çalışma kapsamında yapılan görüşmeler, genelde bu tezi doğrular yapıda olsa da, yaşanan göçün görüşülen kişilerin kendi istekleri dışında gerçekleşmiş bir göç olması nedeniyle çeşitli farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Görüşülen kişilerden genç olanlar ve görüşülenlerin kentte yetişmiş olan çocukları geri dönmek istemeseler de göçün kendi istekleriyle yapılmamış oluşu akıllarının geride kalmasını getirmektedir. Aklın bırakılan köyde kalmış olmasına ilaveten geri almak istedikleri şeylerin de olması, belli bir kesimin kent yaşamını bir türlü benimsememesine de neden olmaktadır. Ayrıca pek çok kişinin köylerinden çok uzağa gitmemiş oluşları ve izin çıktığında kısmen de olsa köyelerine dönmeleri bu göçün kır kent göçünden farklı olan noktalarından bir diğeridir.

Kentteki yaşam koşullarının iyi olmamasına rağmen köye geri dönmeme tercihlerinde çeşitli sosyal, ekonomik ve güvenlik nedenleri öne çıkmaktadır. Ayrıca kişinin yaşı geri dönüşe ilişkin düşüncelerin şekillenmesinde ayırt edici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köylerinden göç etmek durumunda kalanların dönüş sırasında çok küçük olan çocukları görüşülen kişiler arasında bulunmamaktadır. Bu nedenle yaşlıların ve gençlerin dönüş konusundaki farklı eğilimleri çok net olarak görülemez de, görüşülen kişilerin aktarımları gençlerin geri dönmek istemedikleri yönünde olmaktadır. Ayrıca, dönmemiş olanların yaşlarının biraz daha genç olmasına; dönmeme nedenleri arasında farklı yaşam beklentilerinin olmasına (örneğin, daha sosyal bir yaşam sürdürme gibi konuları belirtmelerine) ve dönmüş olan ailelerde çocukların değil de, daha çok yaşlı anne-babanın ve daha küçük yaştaki çocukların bir kısmının (mevsimlik işçi olarak çalışmayanlar) dönmüş olmasına bakarak, yaşa bağlı bir davranış farklılığının olduğu söylenebilmektedir.

Yaşla bağlantılı olarak gündeme gelen bir diğer konu da, sosyal nedenler arasında sayılabilecek olan kentin eğitim olanaklarından yararlanmaktır. Doğurganlığın yüksek olduğu ve dolayısıyla eğitim çağında çocukları olan ailelerde genç kuşağın önemli bir büyüklüğe sahip olduğu bu grup için kentin eğitim olanakları onları kentte tutan bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Mevcut görüşmeler içinde şu anda genellikle 2002’den itibaren köyelerine kısmen dönüş yapmış olanlar çoğunluktadır. Bu aileler, köyelerinde birçok ailenin de kendi durumlarında olduğundan, yılın belli aylarını köyde tarlalarını ekip, biçerek geçirdiklerinden (yaptıkları işe göre bu süre 2-4 ay arasında değişmektedir) söz etmişlerdir. Ailenin başka işlerde çalışan gençleri yine kentte kalmaktadır. Tümüyle göç etmek ise okula giden çocukları olduğu ve çocuklarının köy koşullarında zaten iş bulmasının da mümkün olmadığı için pek olası gözükmemektedir. Tümüyle dönüş, daha çok çocukları artık yetişip büyümüş,

kendilerine bakabilen, daha yaşlı çiftler için ya da zaten göç ettiği zamanda da yakın bir köye giderek daha çok topraktan geçimini sağlamış olan ve büyük aile düzeninde yaşayan aileler için uygun olabilir.

Ekonomik önlemler açısından sıklıkla ifade edilen ise kaybettiklerinin tazmin edilmesi, evlerinin yaptırılması ya da kendilerine bir ev verilmesidir. Bunların yanı sıra, köyün genel koşullarının iyileştirilmesi, yol, köprü yapılması, olmayan yerlerde musluk suyu ve elektriğin getirilmesi (kuyular ve trafolar tahrip olduğu için), ev yapabilmek için belli bir miktar para verilmesi ve özellikle kasabada fabrikaların kurulması ve buralarda yöre halkından kişilerin çalıştırılması da gündeme getirilmiştir.

Yaşlıların ve özellikle daha yaşlı kadınların vurgusu da daha çok ekonomik koşullarının iyileştirilmesidir. En azından ilkokul mezunu ve/veya durumu politik açıdan değerlendiren erkeklerin vurgusu ise siyasi koşulların değişmesi ve iyileştirilmesi olmuştur. Geri dönüşün yapılmadığı köylerin çoğunluğu için söylenen ise evlerin yakılıp yıkıldıkları ve oturulamayacak durumda olduklarıdır.

Ayrıca köyün doğal bitki örtüsünün zarar gördüğü de ifade edilmiştir. Anlatılanlar, köylerin bir kısmına pek çok ailenin gidip gelmeye ve en azından yılın birkaç ayını orada geçirmeye başlamasına rağmen onarım faaliyetlerinde çok yol alınmadığını ve köylülerin daha çok kendi gayretleriyle bir şeyler yaptığını göstermektedir. Bazı görüşmelerde trafo ve yol onarımından, birkaç yerde de evlerin yapımı için birkaç torba kum, çimento vs. verilmesinden söz edilmiştir. Bir kısmı da geri dönme isteğini köyün eski koşullarına kavuşması şeklinde koşula bağlamaktadır. Talepler arasında sıklıkla vurgulanan ise güven ortamının sağlanması, kalıcı olması ve can güvenliğinden endişe duymamak olmuştur. Niteliksel çalışma çerçevesinde görüşülen kişiler, geri dönüşün önünde engel olarak köylerinde mayın tehlikesinden söz etmemişlerdir.

Bazı görüşmelerde kişiler, çocuklarının kentte eğitim gördüklerini ve/veya çalıştıklarını belirtirken, çocukların köy yaşamını bilmediklerini, köyü küçükken terk ettiklerinden ve köyde onlara göre iş olmadığından artık köye dönmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Ek 4.10 Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi ve Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun için Müracaat

Görüşmelerde Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'dan (halk arasında Tazminat Yasası olarak bilinen) haberdar olup olunmadığı sorulduğunda genellikle “öyle bir şeylere” başvurduk şeklinde yanıtlar verilmiştir. Özellikle, kadınlar tam olarak nereye, nasıl başvurulduğu konusunda açıklayıcı yanıtlar verememekte, erkekler ise toplu müracaatların olduğundan bahsetmektedir. Birçok durumda bazı kuruluşlar kanalıyla ve diğer köylüler ile toplu bir biçimde dilekçeler verilerek başvurular yapıldığı için kişiler nereye, ne zaman

müracaat ettiklerini net bir biçimde anlatamamışlardır. 2002 yılına kadar yapılan köye geri dönüş müracaatlarında güvenlik açısından korucu olmalarının istendiği ancak, bu durumun şimdi geçerli olmadığı ifade edilmiştir.

Öte yanda tazminat alma konusunda son iki yıl içinde birçok kişinin çeşitli biçimlerde başvurduğu söylenebilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine toplu olarak yapılmış bazı başvurularda, belli sayıda kişinin toplu para almış oldukları söylenmiştir. Tazminat konusunda, tapu ve benzeri belgeleri gösterme, mallarının kendilerine ait olduğunu kanıtlama gibi faktörlerin problem yarattığı ifade edilmiştir. Valilikle ve sivil toplum örgütleri ile yapılan görüşmelerde, tazminat başvurularının incelenmesi amacıyla oluşturulan ‘Tespit Komisyonları’nın iş yükünün çok fazla olmasının da yerinde tespitlerin gecikmesine neden olduğu belirtilmiştir.

Ek 4.11 Genel Değerlendirme

Görüşülen kadın ve erkeklerin hemen hemen hepsi göç etme sürecine ilişkin anlatımlarında bu sürecin kendi istekleri dışında zorunlu olarak yaşandığını belirtmişlerdir. Göç kararının kendileri tarafından istenerek alınmadığını, içinde buldukları koşullar çerçevesinde farklı yönlerden gelen baskı ve talepler nedeniyle köylerinden ayrıldıklarını anlatmışlardır.

Göçün sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik boyutu göçenlerin kent yaşamında tüm açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Kent ve köy yaşamı arasındaki farklılık ve göçenlerin temel özellikleri, kente göçenin yaşantısının en önemli yanı olan kente uyum sürecini kolaylaştırmaktan çok zorlaştırıcı niteliktedir. Bu noktada eski yaşantıdan yenisine hızlı ve beklenmedik geçiş yapmanın ve kendini köydekinin aksine heterojen ve karmaşık bir toplum içinde bulmanın ve kent yaşamının hangi koşullar altında olduğunun üzerinde durulması gerekmektedir.

Kente gelenlerin göç ettikleri yerleri seçmelerinde en önemli etken ayrıldıkları yerleşim yerine yakınlık ve akrabaların, ya da destek verecek tanıdıkların bulunması olarak belirtilmiştir. Görüşülen kişiler seçim şansına çok da sahip olmayarak buldukları koşullar içinde en uygun ve kolay görünen seçeneği kabullenmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Göç edilen yer çoğunlukla daha önce göç etmiş akrabaların olduğu yöreler olup, göçün başlangıcında barınmanın ve geçimin akrabalık dayanışması içinde sağlanması şeklinde gerçekleşmiştir.

Göç ettikleri yerde karşılaştıkları yaşam biçiminin farklı olmasının yanı sıra göç edilen yerde yaşayanların kendilerine bakış açısının özellikle göçün ilk zamanlarında olumsuz olması, kente uyum sağlamalarının önünde engel olmuş ve dışlandıklarını hissetmişlerdir. Kentte yaşadıkları dışlanma ve yabancılaşma, iş bulma konusunda da etkili olmuş, hem yeterli eğitim ve beceriye sahip olmamaları hem de iş bulmak için gerekli sosyal ağların dışında kalmak da maddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Diğer bölgelerde değişen ölçülerde gözlenen köyle kent arasında git-gel hareketlerine Doğu Anadolu'da rastlamak güçtür. Gerek bölgenin coğrafi koşullarının yaşamı zorlayıcı nitelikte olması, gerekse sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olması bu bölge insanının kendi kapalı çevresi içinde kentle iletişimden kopuk bir yaşam içinde olmasını getirmiştir. Bu yapı daha önce kentle teması fazla olmayan ve kendi tercihleri dışında farklı göç koşulları içinde göç etmiş insanların geldikleri kentle bütünleşmelerini engelleyici olmuştur. Göçün ilk zamanlarında kendilerini ait olmadıkları bir yerde hisseden, çoğunlukla barınaksız ve işsiz olan, ayrıca donanımları iş bulmaya uygun olmayan insanların kısa bir süre içinde kent yaşamının bir parçası haline gelememiş oldukları anlatılanlardan anlaşılmaktadır.

Göç edenlerin, ekonomik sıkıntılarının aşılabilmesi için gerekli çabaların yanında kent yaşamının gereklilikleri konusunda da belirli desteklere ihtiyaçları olduğu gözlenmektedir. Bu konuda resmi kurumların, akademisyenlerin ve sivil toplum örgütlerinin göç edenlerle ilgili bilimsel çalışmalar yapmaları önem kazanmaktadır. Kurumsal destek olarak da tanımlanan bu desteklerin sadece ayni ve nakdi katkılar biçiminde değil, kent yaşamına uyumu sağlayacak, meslek edindirme eğitim ve kurs programlarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Köyde hayvancılık ve küçük çaplı tarım ile kendi kendilerine yetebilen geçimlik bir yaşamdan, kentte gelir getirici bir işte çalışmayı zorunlu kılan bir düzene geçişin sonucu kentte elverişsiz yaşam koşulları içinde, alt yapısı yetersiz konutlarda barınmaya, devamlılığı olmayan ve genellikle sosyal güvencesi bulunmayan işlerde çalışmaya başlamışlardır.

Göç sürecinin, zorunlu göçü yaşayanlar açısından barındırdığı olumsuzluklara rağmen, genç kuşağa katkısı eğitime katılımın artması yönünde olmuştur. Köyde kimi zaman okul olmaması, kimi zaman da okul olmasına rağmen öğretmen olmaması nedeniyle okuyamayan, ya da yatılı bölge okullarına gitmek zorunda kalan gençler için kent bir fırsat olmuştur. Göçün eğitime katkısı köyde okul olmadığına dışarıda okumaya gönderilmeyen kızların örgün eğitim içinde yer alabilme olasılıklarını artırdığı söylenebilir. Ancak bu eğitim fırsatı, yoksulluk nedeni ile çocukların çok genç yaşta çalıştırılmaları ile kesintiye uğrayan ve yetersiz kalan bir eğitim olarak istenilen düzeyde olamamaktadır.

Göçün, göç edenlerin yaşamlarına getirdiği bir diğer değişiklik ise kentte Türkçe'nin öğrenilmesidir. Özellikle genç kuşak örgün eğitim içinde daha fazla yer alarak Türkçe öğrenmiştir.

Görüşmeler, görüşülen kişilerin çoğunlukla sayısal bilgileri vermekte zorlandıklarını yansıtmaktadır. Genelde tarih verme konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Gerek kendi yaşları gerekse çocuklarının yaşları da sayısal bilgi olarak zorlandıkları konular arasındadır. Bu sıkıntının daha çok kadınlar tarafından yaşanıyor olmasında eğitim düzeyinin düşük olmasının yanı sıra günlük yaşam pratikleri içinde bu tür bilgilere ihtiyaç duymamalarının etkisini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Göç sürecinde yaşanan psikolojik yıkım, göç edilen yerdeki yaşam koşullarının belirsizliği ve güvensizlik duygusu, ekonomik sıkıntı ile birleştiğinde gerek maddi gerekse manevi boyutta desteğe gereksinimi olan insanlardan oluşmuş bir grup ortaya çıkmaktadır. Bu destek çerçevesinde her yaş ve cinsiyet grubuna farklı içerikleri olan projeler hazırlanması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kent yaşamına uyumunu ve kentle bütünleşmesini kolaylaştıracak okuma-yazma kursları, meslek edindirici kurslar ve toplum yaşamında yer almayı sağlayacak/kolaylaştıracak bilgilendirici kurslar düzenlenmesi önerilebilir. Böyle bir yaklaşım köydeyken çapa yapan, hayvan bakan kadının kentte atıl durumda kalmamasını sağlarken kendi gelişimine olduğu kadar toplumsal bir kurum olan ailesine de getirişi olacaktır. Bu noktada aşılması gereken önemli engellerden biri de “*İş olsa da bizde kadınlar çalışmaz*” diyebilen 24 yaşında açık lisede okuyan bir erkeğin dile getirdiği geleneksel bakıştır.

Gençlere ve çocuklara yönelik olarak psikolojik destek sağlayacak rehabilitasyon programlarının yürütülmesi ve erkeklerin de dahil olduğu aile programlarının hazırlanması yararlı görünmektedir.

Kişilerin göç ettikleri zamanki hane kompozisyonları ve hane büyüklükleri ile şimdi sahip oldukları yapı arasında hem sayı, hem de nitelik açısından farklılık vardır. Hane büyüklükleri görece olarak bölge ortalamasının üstünde olsa da hanelerin göç sürecinde parçalanmış olmalarının getirdiği bir küçülme söz konusudur. Ailelerde artık kentte doğmuş ve büyümüş, okula giden, çalışan ve evlenmiş olan kuşaklar vardır ve bu özelliklere sahip insanların sayısında da köydeki durumla kıyaslandığında artış vardır.

Bu özellikler göz önünde tutulduğunda göç etmiş olan ailelerin hem koşulları birbirinden oldukça farklıdır, hem de ailelerin tüm fertleri ile geri dönmeleri söz konusu değildir. Aileden dönme olasılığı olanlar, yaşları daha büyük ve sağlık koşulları toprakta çalışma yapmaya hala uygun olanlardır. Birçok aile ise, kentteki geçim durumunu dengelemek için köydeki toprağını, bağını vb. işlemeyi sürdürmektedir. Böyle bir ara çözüm şu andaki koşullarına en uygun görünmektedir. Ailelere destek olmak için üretilecek politikalarda, bu uygulama da dikkate alınmalıdır.

Tazminat yasasıyla ilgili olarak belirli bir süre tanınmış olduğundan başvuru yapabilecek kişilerin bu konudan haberdar olunmasını sağlamaya yönelik olarak bir kampanya yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle eğitim düzeyi düşük olan kişilerin bu yasa hakkında bilgi edinmeleri ve başvurularını gerçekleştirmeleri için desteklenmeye ihtiyaçları olduğu görülmektedir.

Erkekler özellikle bilgiye dayalı konularda (yasalar vb.) düşüncelerini net bir biçimde aktarabilmektedirler. Bunda ataerkil yapı içinde kamusal alanda erkeklerin yer alması ve elbette kadınlarla erkekler arasındaki eğitim düzeyleri arasındaki açıklığın belli ölçülerde fark yarattığı söylenebilir. Yaşadıklarını daha duygulu biçimlerde aktarmada ise kadınların seçtikleri sözcüklerin, eğitimsiz olsalar da, bazı şeyleri daha iyi anlattığı ya da

hissettirdiği görölmektedir. Öte yanda, az sayıda da olsa, bazı sivil toplum kuruluşları vb. konusunda bilgileri ve temasları olanların veya taleplerini daha politik kavramlarla ifade etmeye çalışanların daha çok erkekler olduğu görölmektedir.

EK 5. KAYNAKÇA VE BİBLİYOGRAFYA

- Akkayan, T. (1979), **Göç ve Değişme**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Akkür, Z.G. (1996), **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını Kültür Eserleri Dizisi, Ankara.
- Akşit, B., Mutlu, K., Nalbantoğlu, Ü., Akçay, A., Şen, M. (1996), “Population Movements in South-Eastern Anatolia: Some Findings of an Empirical Research in 1993”, **New Perspectives on Turkey**, 14:53-74.
- Atauz, S. (1978), **Köyden Kente Göç ve Kentleşme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım**, H.Ü.Me.z. Sonrası Eğ.Fak. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Balkız, B, Peker, M., Önen, E. (1997), **Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset**, Saray Kitabevleri, İzmir.
- Balta, E. (2004), **Causes and Consequences of the Village Guard System in Turkey**, Draft paper for presentation at Mellon Fellowship for Humanitarian and Security Affairs Conference, CUNY-Graduate Center, New York, December 2.
- Başak Kültür ve Sanat Vakfı (BSV) (2004), **Sorun Etme Sahip Çık Projesi (SESÇİK) Zorunlu Göçün Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri**, İstanbul.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998), **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Göç Eden Ailelerin Sorunları**, Ankara.
- Beeley, W. B. (1986), “Migration and Planning: The Turkish Case”, **Urbanization in The Developing World**, (ed.), David Drakasis-Smith, Croom Helm, London.
- Beşikçi, İ. (1991), **Kürtlerin Zorunlu İskanı**, Yurt Kitap Yayın, Ankara.
- Bilgili, A., Aydoğan, F., Güngör, C. (1997), “Doğu Anadolu Bölgesi’nde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği”, **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, Sosyoloji Derneği, Ankara.
- Birleşmiş Milletler (2005), **Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler**, Ankara.
- Bulutay, T. (1998) (der.), **Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Cormeny, M. (1996), “Internal Migration in Turkey 1950-1960” unpublished. University of Pennsylvania.
- Çetin, Vedat (1999) (der.), **Yakılan/Boşaltılan Köyler ve Göç**, Öteki Matbaası, Ankara.
- Dağ, R., Göktürk, A. (1996), Türksoy,C., **Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması**, TMMOB, Ankara.
- Demirci, M., Sunar, B. (1998) “ Nüfus Sayımları ile Derlenen İç göç Bilgisinin Değerlendirilmesi”. **Türkiye’de İç Göç**,Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul. ss.125-163.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1997) **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**. Ankara:DİE.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1985), **1980 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İçgöçler**, DİE matbaası, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1989), **1985 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İçgöçler**, DİE matbaası, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1995), **1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İçgöçler**, DİE matbaası, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1997), **Daimi İkametgaha Göre İç Göçler 1985-90**, Ankara:DİE.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (2000), **2000 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara.

Dikmen, A. A. (der.) (2002), **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., İmaj Yayıncılık, Ankara.

Doğanay, F. (1995). "Ulusal Planlama İçinde Yeniden Yerleşim Politikaları", **Yeniden Yerleşim Politikası, Uygulaması, İzleme ve Rehabilitasyonu** içinde, (der.) Bayram, M., Hazar T., Kudat, A., AKV,DSİV, The World Bank, Washington.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1993), **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2003a), **İller ve Gölgeler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)**, Ankara, DPT Yayın No: 2676.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2003b), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 2003**, Ankara, DPT Yayın No: 2671.

Erder, L.T. (1970), **Intercensal Migration in Turkey 1945-1965**, METU, Ankara.

Erder, S. (1996), **İstanbul’da Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Eren, A.C. (1966), **Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri**, İstanbul.

Ergil, D. (1995), **Doğu Sorunu Teşhisler ve Tesbitler**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB).

Erginer,G. (1996). "Kayraktepe Baraj Bölgesi Sakinlerini Zorunlu Yeniden Yerleştirmede Sosyo-Kültürel Sorunlara Dayalı Bulgu ve Bilgiler", **Yeniden Yerleşim Planlaması, İzleme ve Rehabilitasyon** içinde (der.), Bayram, M., Hazar, T., Kudat, A., AKV, DSİV, The World Bank, Ankara.

Ergun, T. (1978), **İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Ege Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, İzmir.

Ersoy, M. (1985), **Göç ve Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Geliştirme ve Araştırma Vakfı No.2, A.Ü. SBF, Basın Yayın Yo Matbaası, Ankara, s.85-91.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (1994), **GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması**, ODTÜ Sosyoloji Bölümü, Ankara.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2001), **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Alt Bölge Gelişme Planı Hazırlama Projesi**, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Gedik, A. (1996), "Internal Migration in Turkey, 1965-1985: Test of Some Conflicting Findings in the Literature", **Research School of Social Sciences, Working Papers in Demography**, The Australian National University, Canberra.

Giritlioğlu, C. (1995), **İç Göç ve Kentleşme, Türkiye'de Kentleşme**, Yenyüzyıl Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi 7.

Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (GÖÇ-DER) (2001), **Göç Araştırma Raporu**, İstanbul.

Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (GÖÇ-DER) (2004), "**Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan**" **Zararların Karşılınması Hakkında Kanun Tasarısı'na İlişkin Görüş ve Önerilerimiz**, İstanbul.

Göktürk, A. (1997), "Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır", II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç, DİE ve Sosyoloji Derneği: Ankara.

Güçlü, S.Ö. (2002), **Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1994), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993**. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı ve Macro International Inc. Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1999), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1998**. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı ve Macro International Inc. Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2004), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003**. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği. Ankara, Türkiye.

Heper, M. (1983), **Türkiye'de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler**, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Human Rights Watch (2004), **Last Chance for Turkey's Displaced?**, Human Rights Watch Briefing Paper.

Human Rights Watch (2005), "**Still Critical**" **Prospects in 2005 for Internally Displaced Kurds in Turkey**, Human Rights Watch March 2005. Vol. 17, No. 2(D).

İçduygu, A., Sirkeci, İ., Muradoğlu, G. (1997) "Socio-Economic Development and Mobility: Facilitating or Restricting the Emigratory Flows from a Country- A Turkish Study", **IUSSP Conference on International Migration**, konferansına sunulmuş bildiri, May 7-10, Barcelona.

İçduygu, A. (1995), "Population, Poverty, and Culture: Identifying the Economic and Social Mechanisms for Migration in Turkey", (Nüfus, Yoksulluk ve Kültür: Türkiye'de Göçün Ekonomik ve Toplumsal Mekanizmalarını Belirlemek), Yayınlanmamış bildiri, Euroconference on Environment of Insecurity, 8-11 Kasım, Lisbon.

İçduygu, A., Sirkeci, İ., Aydınğün, İ. (1998) (der.), **Türkiye'de iç göçler: Türkiye'de iç göç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede**; "Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkisi", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

İlkkaracan, İ. ve İlkkaracan P. (1999) "1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Baydar, O. (der.) Türk Tarih Vakfı, İstanbul.

İstanbul Ticaret Odası (1996), **Göç Veren Yörelere Bölgesel Gelişim Araştırması**, İstanbul.

- Kalin, W. (2005), **Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler: Açıklayıcı İlkeler**, BM Yayını, Ankara.
- Karpat, K., (1976) **The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization**, Cambridge Univ. Press, New York.
- Kirişçi, K. (1998), **“Turkey” in Internally Displaced People: A Global Survey**, Lodan: Eartscan Publications, Ltd.
- Kocaman, T. (1998), “Türkiye’de İç Göçler- İller Arası Kır-Kent Göçleri ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-1990)”, **Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam** içinde, (der.) Bulutay, T., T.C. Başbakanlık DİE, Ankara, s:45-94.
- Kocaman, T. ve Bayazıt S. (1993), **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-ekonomik Nitelikleri**, DPT, Ankara.
- Kurdish Human Rights Project (KHRP) (2002), **Internally Displaced Persons: The Kurds in Turkey**, London.
- Makal, T.K. (1996), **İç göç: röportaj, inceleme, gezi**, Tarla Yayınları, İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2005), **Milli Eğitim İstatistikleri 2004-2005**, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü GAP Araştırma Ekibi (1994), **GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması**, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Öngör, S., “1950-1960 Devresinde Türkiye’de İç Göçler”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Mecmuası**, Sayı 18.
- Öngör, S., “1950-1965 Devresinde Türkiye’de İç Göçler”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 21.
- Öngör, S. (1961), “1950-1955 Devresinde İç Göçler”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 21, s.63-74.
- Özbay, F. (1970), “Estimating Internal Migration in Turkey, 1960-1965”, Princeton Uni. Office of Population Research. Unpublished paper.
- Özdağ, Ü. (1995), **Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Batı’ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu**, Türk Metal Sendikası Yay., Ankara.
- Peker, M. (1999), “Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Baydar, O. (der.), Türk Tarih Vakfı, İstanbul.
- Peker, M. (1996) “Internal Migration and The Marjinal Sector, (İç Göç ve Marjinal Sektör)”, **Work and Occupation in Modern Turkey** içinde, Kahveci, E. vd. (der.), Mansel Publ., İngiltere, sf.7-37.
- SIS (1995), **The Population of Turkey 1923-1994- Demographic Structure and Development**, Ankara.
- Silier, O. (1976). **Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşme Sorunları**, ODTÜ, Ankara.
- Tanfer, K. (1983) “Internal Migration in Turkey: Socio-Economic Characteristics by Destination and Type of Move, 1965-70”, **Studies in Comparative International Development**. Winter.
- Tarih Vakfı (1998), **Türkiye’de İç Göç**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tatlıdil, E. (1985), “Türkiye’de İç Göç ve Ekonomik Yönden Kullanılabilir İnsan Gücü: Kayseri Örneği”, **Seminer Dergisi**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, No. 4, İzmir.

TBMM (2004), “5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Tazmini Hakkında Kanun”, Temmuz.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1989), **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Hacettepe Üniv.Yay., Yayın no: D-26, Ankara, s.61.

Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978), **İç Göçler**, Hacettepe Üniviversitesi Yay., Çağ Matbaası, Ankara, s.17-42, 62-64.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), **Zorunlu İç Göç Sonrası Yerinden Olmuş Nüfus**, 2004.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), **Türkiye’de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri**, 2005.

Tezmen, H. (1974), “Internal Migration and Population Redistribution in Turkey, (Türkiye’de İç Göç ve Nüfusun Yeniden Dağılımı)”, **The Population of Turkey** içinde, C.I.C.R.E.D. Series, Hacettepe University Institute of Population Studies, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2005) **Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) (1998), **Bölgeiçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması**, TMMOB, Ankara.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) (1999), “Zorunlu Göçün Diyarbakır Örneğinde Araştırılması””, **75 Yılda Köylerden Şehirlere** içinde, Baydar, O. (der.), Türk Tarih Vakfı, İstanbul.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) (1996), **Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması**, Ankara.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İnsan Hakları Komisyonu (2004), **Zorunlu Göç Raporu**, Ankara.

Tümertekin, E. (1973), “Gradual Internal Migration in Turkey: A Test of Ravenstein’s Hypothesis”, **Geography and Long Term Prospects, IV th Symposium, Internal Geography Union**, Commission on Applied Geography, Reens 15-22 Juillet 1971. Editions Coconier.

Türk Tabipler Birliği (TTB) (1996), **Van’a Göçenlerin İnceleme Raporu**.

UNDP (2001), **İnsani Gelişme Raporu Türkiye 2001**, Ankara.

UNDP (2004), **Human Development Report 2004 Turkey**, Ankara.

U.S. Committee for Refugees, “The Wall of Denial: Internal Displacement in Turkey”.

User, İ. (1997), “Evlilik Göçü”, **II. Uluslararası Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç**, DİE ve Sosyoloji Derneği, Ankara.

Üner, S. (1986), “Migration and Labor Transformation in Rural Turkey”, **Food States and Peasanta** içinde, A. Richards (ed.), Westwiew Press, ss:225-264.

Üner, S., Chakraverti, A.K., (1975), **Methodological Approach to Socio-Economic Factors as Determinants of Rural-Urban Migration in Turkey** (Türkiye’de Kırdan Kente Göçün Belirleyicileri Olarak Sosyo-Ekonomik Etmenlere Yöntembilimsel Yaklaşım), Hacettepe University Institute of Population Studies, Population Series No. 1, Ankara.

Wilkinson, R. (2005), “The Biggest Failure of the International Community-A New Approach To Help the World’s Internally Displaced People”, **Refugees**, Vol. 4 No. 141, UNHCR.

Yener, S., (1997), **1965-1970 Döneminde İller Arası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Yener, S. (1971), **1960-1965 Döneminde Köyden Şehire Göçler**, DPT-932/SPD.121.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara.